

FINANS - POLİTİK &

EKONOMİK YORUMLAR

OCAK 2005 • YIL 42 • SAYI 490 • 6 YTL (6.000.000.-TL.)

www.ekonomikyorumlar.com

Türkiye AB ve ABD İlişkileri

Finansal Krizlerin Nedenleri ve Etkileri

*Yeni Türk Lirasının Mali Disiplin
Bakımından Değerlendirmesi*

*Türkiye'de 1985-2004 Döneminde
Enflasyon Belirsizliği*

shop&miles. the original

Bedava Uçuş Akımı'mı başlattı.

Sık uçan kesimden büyük ilgi topladı.

Son zamanlarda kampanya ve puanlarla taklit edilmeye çalışıldı.

Hem harcarken, hem uçararken mil kazandırma özelliğiyle 4 yıldır benzersiz.

TÜRK HAVA YOLLARI

Aktif ön koltuk başlıkları. Touran'da standart.

Touran, güvenliğinizi için en küçük ayrıntıyı bile düşünüyor. Örneğin, sürücü ve öndeki yolcu için sunulan aktif başlıklar. Bu başlıklar herhangi bir tehlike anında boyun kaslarının ve omurluğun zedelenmesini engelliyor. Onunla tanışmak için en yakın Volkswagen Yetkili Satıcısına uğramanız yeterli.

Touran. Bir aile otomobilinden çok daha fazlası.

Otomobil aşkına

FINANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

http://www.ekonomikyorumlar.com

e-mail:ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

OCAK 2005 • YIL: 42 • SAYI: 490 • 6 YTL (6.000.000.-TL.) (KDV DAHİL)

Ekonomik Mali Yayınlar San. ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
DR. NESRİN NAS

Genel Yayın Yönetmeni
PINAR TÜRENC

Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA BARIŞ

Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat □ Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Prof. Dr. Mehmet Altan □ Tevfik Altınok □ Yılmaz Argüden □ Beyhan Aslan □ Uğur Bayar □ Afa Boran □ Prof. Dr. Ünal Bozkurt □ Yavuz Canevi □ Ege Cansen □ Dr. Doğan Cansızlar □ Bülend Çorapçı □ Necdet Durakbaşa □ A. Aydın Dündar □ Dr. A. Mahfi Eğilmez □ Orhan Emirdağ □ Gazi Erçel □ Dr. Zeynel Abidin Erdem □ Meral Gezgin Eriş □ Dr. Deniz Gökçe □ Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ M. Akif Hamzaçebi □ Avni Hedili □ Erhan Işıl □ Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioglu □ Ali İhsan Karacan □ Kemal Kurdaş □ Korhan Kurdoğlu □ Adnan Nas □ Ergin Neng □ Sezai Onaral □ Prof. Dr. Suat Oktar □ Tuncay Özilhan □ Ersin Özince □ Ertuğrul İhsan Özol □ Prof. Dr. Merih Paya □ Adnan Polat □ M. Faruk Sabuncu □ Prof. Dr. Hülya Talu □ Prof. Dr. M. Şükrü Tekbaş □ Dr. Ali Tekin □ Dr. Turgut Telman □ Yaman Törüner □ Cihan Turper □ Doç. Dr. Ali Ulusoy □ Ahmet Yüzbaşıoğlu □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ Adnan Nas □ Prof. Dr. Merih Paya □ Prof. Dr. T. Güngör Uras □ Doç. Dr. Hakan Üzeltürk

BU SAYIDA

Okurlara Mektup
2005 Yılı Hem Umutlarla Hem de Risklerle Dolu 3

EKONOMİK YORUMLAR/PANEL
KATILANLAR:
ADNAN NAS
DAVUT ÖKÜTÇÜ
PROF. DR. HÜSEYİN BAĞCI
Türkiye AB, ABD İlişkileri ve Sivil Toplum Örgütleri 5

DR. KORAY DUMAN
Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve
Bankacılık Sektörüne Yansımaları 38

YRD. DOÇ. DR. SEYFETTİN ERDOĞAN
YRD. DOÇ. DR. HİLAL BOZKURT
Türkiye'de 1985-2004 Döneminde
Enflasyon Belirsizliği - Büyüme İlişkisi 51

YRD. DOÇ. DR. HASAN BÜLENT KANTARCI
Yeni Türk Lirasının
Mali Disiplin Bakımından Değerlendirmesi 59

YRD. DOÇ. DR. MEVLÜDİYE ŞİMŞEK
Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki
Etkileri ve Örnek Kriz Ekonomileri 63

YRD. DOÇ. DR. ŞEREF KALAYCI
Bankacılık Sektöründe Yönetmelik
Kalite ve Kriz İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine
Ampirik Bir Çalışma 74

ADEM ANBAR
Bankalarda Kredi Risk Yönetim Aracı Olarak
Teminatlı Borç Yükümlülükleri 84

Rakamların Dili
Ekonomik Göstergeler 94

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL ☎ Tel: (0212) 518 17 32 - 516 11 45 ☎ Faks: (0212) 518 66 43 ☎ http://www.ekonomikyorumlar.com ☎ e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com ☎ Yayının Süresi: Aylık - Yerel Süreli - ☎ Yayın Türü: İktisadi ve Politik ☎ Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti., Maltepe Mah. Litros Yolu. Fatih Sanayi Sitesi. No.12/74 Topkapı - İSTANBUL, Tel: (0212) 613 68 94 ☎ Baskı Tarihi: 7 Ocak 2005 ☎ Genel Dağıtım: DPP ve Dünya Süper Dağıtım ☎ Açıklama: Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar hakem denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak (mümkünse bilgisayar disketi ve bir resim ile birlikte) ulaştırılmasını rica ederiz. ☎ 2005 Yılı Abone Bedeli (KDV Dahil): 72 YTL (72.000.000.-TL.) ☎ Öğrencilere: 50 YTL (50.000.000.-TL.) ☎ Banka Hesap Numaraları (İstanbul): Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çarşıoğlu Şubesi Hesap No: 530979, Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7

Dergiden

OKURLARA MEKTUP

2005 Yılı Hem Umutlarla Hem de Risklerle Dolu

2004 yılı oldukça iyi geçti. 17 Aralıkta AB'nin Türkiye ile müzakerelere 3 Ekim 2005'te başlanacağını resmen ilan etmesi de 2004 yılının olumlu trendini taçlandırdı. 2004 yılının ilk iki çeyreğinde çok yüksek büyüme oranlarını yakalayan Türkiye ekonomisi, üçüncü çeyrekte hissedilir bir biçimde yavaşlamışsa da, son çeyrekte yeniden hızlı büyümeye geçti. % 10'luk bir büyüme oranını yakalayamayacaksa da 2004'ü % 8 civarında kapatacağımız kesin gibi.

2005 yılında da ekonomik büyümenin son üç yıla göre çok daha yavaş olacağını beklemek gerçekçi değil. Şayet uluslararası piyasalar ve uluslararası siyasi konjonktürde istikrarı bozacak olağandışı bir gelişme olmazsa ve beklentiler doğru yönetilirse ekonominin bu yıl da % 6-8 arasında bir büyüme performansı göstermesi hiç de sürpriz olmaz.

Enflasyonla mücadelede de 2004 yılı başarılı bir yıl oldu. Her ne kadar TEFE, hedeflerin üzerinde gerçekleşmiş ve % 13.84 ile kapanmışsa da, TÜFE Aralık ayında sadece % 0.45 artarak yılı % 9.32 ile kapatmıştır.

Beklenenin de ötesindeki tüm bu olumlu gelişmelere rağmen gözardı edemeyeceğimiz riskler de var. Aslında bu riskler olumlu performansın temel nedenlerini oluşturan alanlarla ilgili: Yani ABD'nin izlediği düşük faiz politikası nedeniyle yurt dışı borçlanma imkanının kolaylaşması ve dünya ekonomisinin beklenenden daha olumlu performans göstererek % 5 dolaylarında büyümesi ve dünya ticaretinin de % 9.5 genişlemesi 2004 yılının olumlu tarafı iken, bunun tersine dönmesi 2005'in en önemli risk unsuru. 2005 yılında dünya ekonomisinde bir yavaşlama yaşanacağı neredeyse kesin gibi. Dünyadaki toplam gelirin dörtte birini yaratan, tasarrufların dörtte üçünü kullanan ve dünyadaki petrolün % 25'ini tüketen ABD'nin açıklarının daha da büyümesi ve dolardaki düşüşün kontrolden çıkması nedeniyle ABD'nin faizlerini hızla yükseltmek zorunda kalması ve daha önemlisi Irak'taki karışıklığın bölgeye yayılarak petrol fiyatlarında yeni bir sıçramaya yol açması bizi derinden etkileyecek, tüm makro dengeleri alt üst edecektir.

Aynı şekilde AB ile ilişkilerin kısmen yoluna girmesi ve yol haritasının bir ölçüde netleşmesi ve hükümetin popülist uygulamaları asgari düzeyde tutarak IMF ile yeni bir stand-by imzalaması 2004 yılı performansının temel unsurları iken, aynı zamanda 2005 yılı için risk oluşturacak diğer alanlardır.

Zaten cari açığın boyutu kırılğanlığın devam ettiğinin bir göstergesi. Kaldı ki, diğer "yükselen pazar" ekonomilerinin performansı ile Türkiye'yi karşılaştırdığımızda risklerin bir hayli artmış olduğunu açıkça görürüz. Çünkü, diğerleri bu süreçte cari fazla verirken, Türkiye'de cari işlemler açığı hızla büyümüştür.

Cari açıkla birlikte ihracatın ithalatı karşılama oranındaki hızlı gerileme de bir noktadan sonra sorun yaratacak gibi duruyor. Özellikle 1 Ocakla birlikte tüm kotaların kalkmasının tekstil sektöründe yol açacağı deprem önemli bir risk olarak karşımızda. Yeniden yapılanmayı ve markalaş-

mayı ihmal eden Türk tekstil sektörünün Çin ile rekabeti mümkün görünmüyor. Üstelik Türkiye'de reel ücretler artarken bu daha da zor olacak. Çin'in dünya tekstil pazarında 2001 yılında % 4 olan payının bugün % 65 olduğunu, reel ücret düzeyi bizdeki 1000 dolar seviyesinin çok altında olan Tayland gibi ülkelerin dahi Çin karşısında havlu attığını düşünürsek, 2005 ve sonrasında tekstilin ihracata katkısı konusunda çok iyimser olamıyoruz. Bu sektörün geçen yıl 700 bin kişiye istihdam yarattığı ve 17.5 milyar dolarlık ihracat yaptığı düşünülürse durumun vahameti daha iyi anlaşılır. Tekstil ile birlikte tarım sektörü de dikkatle izlenmesi gereken bir diğer sektör. Tarımdaki verimlilik düşüşünü daha fazla görmezden gelemeyiz. Tarımın yeniden yapılandırılması çalışmalarına hız vermek durumundayız.

Bu çerçevede 2005 yılında risklerin ne ölçüde gerçekleşeceğini kestirebilmek için şu göstergeleri yakından izlemekte yarar var: İç talepteki gelişmeler, fiyatlardaki gelişmeler, ithalat ve ihracattaki artış oranları, verimliliğin ve kârlılığın gelişimi, Türkiye'ye kısa vadeli sermaye girişlerinin ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının seyri, doların izleyeceği seyir, petrol fiyatları ve Avrupa Birliği ile ilişkilerin beklentiler yönünde ilerleyip ilerlemeyeceğini de büyük ölçüde gösterecek olan müzakere çerçeve metni, Irak ve Filistin'deki gelişmeler ve ABD ile olan ilişkinin seyri. Özellikle Irak'taki gelişmeler Türkiye ekonomisini ve beklentileri radikal bir biçimde etkileyebilir.

Tüm bu göstergeleri yakından izlemek ve aralarındaki ilişkileri doğru kurarak sorun yaratabilecek gelişmeleri önceden belirlemek gerekiyor. Beklentilerin doğru yönetimi açısından bu çok önemli. Öte yandan dış açığı borç verenlerin yani bu açığı finanse edenlerin "tehlikeli" sayacağı noktaya kadar tırmandırmamak ve riski alınabilir ülke konumunu sürdürmek gerekiyor. Çünkü umulanın aksine, AB ile müzakerelere başlanacak olması Türkiye'ye yönelik yabancı sabit sermaye yatırımlarını artırmayacaktır. Bu hususta 2005 programında öngörüldüğü gibi 3 milyar doları aşan yabancı sabit sermaye girişi beklentisi fazla iyimserdir. Tam tersine Türkiye'den sabit sermaye çıkışı olasılığı daha yüksektir. Üstelik müzakere süreci volatilitiyi artıracaktır. Bununla birlikte AB ile ilişkilerin yolunda gitmesi, Türkiye'nin dış borçlanma kapasitesini artıracaktır. Dolayısıyla, dış finansman kısıdı belli şartlarda ekonomik büyümenin önünde ciddi bir engel olmayacaktır.

Ekonomik büyüme doğal olarak ithalat artışını getirecektir. Bu nedenle cari açığın 2005'te öngörüldüğü gibi küçültülmesi pek de mümkün görünmemektedir. Ancak riski azaltmak mümkündür. TL'nin değer artışı toplam verimlilikteki artışla dengelenirse risk artmayabilir ve son iki yıldır oynanan oyunu devam ettirmek mümkün olabilir.

Diğer yandan artan dış ticaret açığının dış piyasalarca daha riskli bir durum olarak algılanmaması için ihracat artışının devam etmesi şarttır. Büyüyen dış ticaret açığı dış piyasaların risk algılamasını olumsuzla çevirebilir. Bu açıdan, üretimde verimlilik artışının devam etmesiyle ihracatın artış eğiliminde olması önemlidir. Normal şartlarda kurlar yoluyla ihracatı kârlı hale getirmek mümkün görünmemektedir. Üstelik dünya ekonomisindeki yavaşlama da işimizi biraz daha zorlaştıracaktır.

Bu yıl IMF ile ilişkilerin seyri de özel bir önem arz ediyor. Bundan sonra yapısal reformlar konusunda IMF'nin eskisi gibi anlayışlı davranacağı ve hükümetin işi ağırdan almasına seyirci kalacağı beklenmemeli. Kaldı ki, bu yıl enflasyonla mücadelenin en zor yılı olacak. % 8'lik hedefi tutturmak bizi bu yıl olduğundan daha çok zorlayacak. Baz etkisi devreye girecek. Bu nedenle yılın ilk üç ayında enflasyonun yeniden % 10'un üzerine çıktığını görebiliriz. Birikmiş kamu zamlarının eninde sonunda yapılması gerekiyor. Bütün dünyada enerji fiyatları artarken, Türkiye'de doğal gaz ve elektrikte gerekli olan fiyat ayarlamaları geciktirilmiştir. Bu yıl elektrik ve doğal gazla yapılabilecek zamlar enflasyon hedefinden sapmaları neden olabilir. Yeni yıl ile birlikte belediyelerin ulaşım ve suya yapacakları zamlar da fiyatlar genel düzeyini etkileyecektir. Kiralar ve hizmetler sektöründeki fiyat katılığı halen devam ediyor. Sıkı maliye ve para politikalarının yanında yapısal reformların kararlılıkla hayata geçirilmesi enflasyon hedefine ulaşmak için önemlidir. Çünkü

enflasyon beklentilerinin kırılması ve artık beklentiler ile hedefin örtüşmesi gerekiyor. Kamu sektörünün finansman açıklarının kalıcı bir biçimde azaltılması da yapısal reformların hayata geçirilmesine bağlıdır. Bu nedenle 2005 büyük olasılıkla enflasyonun kontrol altında tutulduğu, ekonomik büyümenin sürdürüldüğü ve istihdamın çok fazla artmayacağı bir yıl olmaya aday.

Faizlere gelince spekülasyon dalgalarının dışında, enflasyondaki gidişe göre faizlerin son üç yılda gözlenen biçimde hızla düşmesi olasılığı artık kalmamıştır. Şayet beklenti yönetimini iyi yapar ve aşırı dalgalanmalara meydan vermezsek, reel faizler büyük bir olasılıkla % 8-10 düzeyinde dalgalanacaktır.

2005 yılında iç talep büyümesini yavaşlatmaya yönelik olarak ekonomiyi soğutmak gerekebilir. Dolayısıyla maliye politikalarının yanı sıra para politikasının devreye girmesi ve bu çerçevede Merkez Bankası'nın faizleri 1-3 puan arası artırması kaçınılmaz olabilir. Yeni Türk Lirasına sorunsuz geçiş ve para politikasının kurumsallaşması ve şeffaflaşması yönünde atılan adımlar Merkez Bankası'nın para politikası konusunda alacağı kararların kredibilitésini artıracaktır.

Öte yandan, ekonomide iç ya da dış şok olmadığı takdirde, beklentilere bağlı olarak Lira'nın reel olarak değer kazanması 2005 yılında da devam edecektir. Bu nedenle ihracatın kurlardan dolayı yaşayabileceği olumsuzluklar ancak üretimde verimlilik artışı ile tersine çevrilebilecektir. Ancak, işgücü tasarrufu ile sağlanan verimlilik artışının sonuna gelinmiştir. Artık enerji gibi diğer girdilerin maliyetlerindeki düşüşe sıra gelmiştir. Yani yapısal reformları daha fazla ertelemeye tahammülümüz kalmamıştır.

Dış borçlar cephesinde durum pek iç açıcı değil maalesef. Türkiye'nin dış borçları 2004 sonuna göre 7.4 milyar dolar artıp 153 milyar dolara geldi. 2005 yılında çevirmek zorunda olduğumuz toplam dış borç 70 milyar dolar. Bu çok dikkatli olmamız ve beklentileri doğru yönetmemiz gerektiğini bize söylüyor. Üstelik geçen yılın ilk 9 aylık döneminde dış borçlardaki artışın % 86'sı kısa vadeli borçlanmadaki artıştan kaynaklanmış. 2004'ün ilk dokuz ayında kamunun dış borcu gerilerken, kısa vadeli borçlanma dahil özel kesimin dış borcundaki artış 10 milyar dolarla toplam dış borçlanmadaki artışın üstünde gerçekleşmiş. Bu özel kesimin önemli bir tasarruf açığı olduğunu ve ilk dokuz aydaki hızlı büyümenin kısa vadeli dış borçlanmayla sağlandığını ortaya koyuyor.

Diğer taraftan yılın son üç ayında artan ve 15 milyar dolara ulaşan dış açığa rağmen TL'nin hızla değer kazanması, döviz arzının, yani dış borçlanmanın ilk dokuz aya göre hızlandığını da gösteriyor. Bu büyük olasılıkla 17 Aralık sonrasında faizlerin düşeceği ve TL'nin değer kazanacağı beklentisiyle yüksek sermaye kazancı peşinde koşan kısa vadeli sermaye girişinden kaynaklanıyor. Uluslararası piyasalarda likidite daralırken bu durum tedirginliği ve önümüzdeki yıla ilişkin riskleri artırıyor. IMF ile niyet mektubunun henüz imzalanmadığını da unutmamak gerekiyor. Öyle görünüyor ki, sosyal güvenlik reformu başta olmak üzere yapısal reformların içeriği konusunda henüz bir uzlaşma yok.

2005 yılının sorunsuz ve başarılı geçmesi için yapısal reformların hayata geçirilmesi ve üretimde verimlilik artışının devam etmesi ve işi daha fazla şansa bırakmadan dış dengesizliği gidermek olmazsa olmaz. Ayrıca siyasi istikrarın devamı için hükümetin risk alma iştahını kontrol etmesi de son derece önemli. Aksi halde ekonomide sıkıntılar yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Saygılarımızla,

Finans–Politik & Ekonomik Yorumlar

Ekonomik Yorumlar

PANEL

Türkiye AB, ABD İlişkileri ve Sivil Toplum Örgütleri

KATILANLAR:

- Adnan NAS
- Davut ÖKÜTÇÜ
- Prof. Dr. HÜSEYİN BAĞCI

Sevgili Okurlar, aşağıda sunulan "Türkiye Avrupa Birliği, ABD İlişkileri ve Sivil Toplum Örgütleri" konulu Panel "Türk Amerikan İşadamları Derneği (TABA)" tarafından 14 Aralık 2004 Salı günü düzenlenmiştir. Panelde konuşmacı olarak TABA Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Adnan NAS, İKV Başkanı Sayın Davut ÖKÜTÇÜ, ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI konuşmacı olarak katılmışlardır.

Adnan Nas: Efendim, bugünkü toplantımızda Türkiye'nin, son yıllarda yeniden yörüngesine girdiği ekonomik ve sosyal gelişme sürecinin 17 Aralıkla geldiği çok kritik bir noktada bizim için hayati önemi olan, iki eksendeki stratejik perspektiflerimizi konuşacağız. Türk ABD ilişkileri ve Türk AB ilişkileri perspektifinde... Bu arada, perspektiflerin birbirleriyle çatışan ya da çakışan, noktaları nelerdir onları da görmeye çalışacağız. Bu nedenle de konuşmacılarımızı dikkat ederseniz, bu perspektiflerin çok yetkili iki ismi olarak seçtik. İktisadi Kalkınma Vakfımızın -ki her zaman bu konuda son derece şovdan uzak ve ciddi çalışmalarla temayüz etmiş bir sivil toplum kuruluşu- değerli Başkanı Sayın Davut Ökütçü. Avrupa Birliği konusunda hem son gelişmeleri yorumlayacak hem de özellikle 17 Aralıktan sonraki süreçte bizi nelerin beklediğini teknik başlıklar itibarıyla irdeleyecek. Bir taraftan da Sayın Hüseyin

Bağcı Türk Amerikan İlişkileri ekseninden hem bu konunun hem de bölgesel ve global politikaların nasıl görüldüğünü bize anlatacak. Bu arada da ikisi birden bu eksenlerin çatışma ve çakışma noktalarını, (ben çatışmanın çok olduğuna inanmıyorum doğrusu, benim görüşüm daha çok çakıştıkları yolundadır. Ama, ne olur ne olmaz çatışma varsa onu da belirtsinler diye söylüyorum) işaret edecekler.

Müzakere Süreci, Gelişme İçin Bir Yol Haritası...

Avrupa Birliği süreci çoğu kişi tarafından bir kulübe giriş gibi yorumlanıyor. Bir kulübe giriyoruz deniyor. Halbuki bundan çok daha ötede çok daha anlamlı bir proje. Bence bunu en kısa yoldan anlatacak olan şey, bunun bir toplumsal dönüşüm projesi olduğudur. Yani bir transformasyon projesi. Aslında **Avrupa Birliği her toplumun, gelişmekte olan**

her toplumun zaten yapması gereken bir şeyi, açık, koşulları önceden belli format halinde hazır bir gelişme projesi olduğu için bence çok büyük kolaylık sağlayan bir proje olduğu için bizim için önemli. Sadece bir kulübe girmemiz değil, kendi başımıza stratejik plan yaparak çok da disiplinli bir şekilde beceremediğimiz bu gelişmeyi, **bu hazır formata, bu hazır formatın bize sunduğu kriterlere, bu kriterlere varmanın tekniklerine hepsine uyum sağlayarak kolay yoldan ulaşma olarak bakmamız gerekiyor.**

Avrupa Birliği aynı zamanda bu nedenle de sadece hükümetlerin, sadece aydınların ilgilendiği bir proje değil; toplumun bütün kesimlerinin çok ciddi bir şekilde ilgilenmesi gereken bir proje olarak ortaya çıkıyor. Bütün bireyleri de ilgilendiriyor. Bu sebeple kimse'nin kimseye topu atamayacağı, bu senin işin sen yap diyemeyeceği, bir proje. **Herkesin de sorumluluk aldığı bir proje.** Biliyorsunuz Türkiye'de yetkiler ve sorumlulukların adil dağılımına alışılmadığı için birbirine çamur atma da serbestti. Bundan sonraki süreçte çamur atma da kolay olmayacak. Daha doğrusu bilgisi ve yetkisi olmayanların konuşma alanı da daralacak. Bu sebeple çok sevindirici bir proje olarak görüyorum. Türkiye'nin zaman kaybını önleyici bir proje olarak görüyorum. Emin olun, eğer bu 15 yılın sonunda biz bu kriterlere ulaşırsak Avrupa Birliğine girmesek bile önemli değil. **Mühim olan bu kriterleri tutturan ileri ve müreffeh bir ülke olmamız.**

Aynı zamanda **Türkiye'yi, insanı ve coğrafyasıyla hak ettiği çağdaş düzeye getirmek, özgürlük, rekabet ve bilgi kavramlarıyla tez elden buluşturmak için de çok önemli bir kaldıraç.** Burada önemli şey ciddi bir değişim çabası olgusu, yani bir toplumun değişim dinamiklerine ayak uydurması meselesi. Dünya o kadar hızlı değişiyor ki, buna ayak uydurmayan geride kalacak. Biz geride kalmama kaygısı içinde bu projeye sarılıyoruz. Yalnız bir önemli şeyi hatırlatmam lazım; şimdiye kadar paylaştığımız şey bir hedefti. Neydi hedef; müzakere süreci. Müzakerelerin başlaması için tarih almak. Bundan sonrası daha zor. Ben bundan sonrası diyorum. Çün-

kü, büyük ölçüde iyimserim, gri de olsa bir evet alacağımız konusunda. Gri olması da doğaldır açıkçası. Ben bir yabancı olsam Türkiye'ye çok beyaz bir evet ben de vermezdim. Bir defa en önemli sebep bana göre, belki çok kişi üzerinde durmuyor, Türkiye yeterince tanınmıyor. Biz Türkiye'yi herkesin tanıdığını ondan dolayı sevmediğini sanıyoruz. Hayır, bir defa tanımıyorlar bizi. Sadece Amerikalılar değil, Amerikalılar daha da az tanıyor. Ama Avrupalılar da bizi çok fazla tanımıyorlar. Parlamenterlerinin bile büyük bir bölümü tanımıyor.

Bakın size çok ilginç bir şey söyleyeyim, bugün yaptığım telefon konuşmalarında yurtdışında yaşayan arkadaşlarımdan bir tanesi Gümrük Birliği'nde olduğunuzu bilen yok diyor. Bakın ne kadar basit bir şey değil mi? Siz bunu düşünür müydünüz? Yabancı parlamenterlerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin Gümrük Birliği'nde zaten olduğunu bilmiyormuş. Ancak o konudaki komite üyeleri biliyor. Bırakın siz sokaktaki vatandaşı, sokaktaki vatandaş hiç bir şey bilmiyor Türkiye hakkında. Nasıl olsa kapıcısı ve çöpçüsü Türk ise onu görüyordur, ha demek ki, bu mu bizim yeni ortak diyor. O da pek gönüllü olmuyordur tahmin edeceğimiz gibi. Yani bu kadar bir tanınmışlık düzeyiyle vardığımız bu sonuç büyük bir başarıdır bence. Bu noktada da herhalde bu çorbada tuzu olanların hakkını teslim etmek lazım. Ama bundan daha önemlisi herhalde uluslararası konjonktürün bize yardımcı olarak düşünmek lazım. **11 Eylül sonrasında Türkiye'nin öneminin artması, bence bu konudaki şansımızı artırmıştır.** Daha önce, 11 Eylül'den önce Clinton döneminde biliyorsunuz, Helsinki kararı verildi, o Clinton'un çok vizyoner bakışı sayesindeydi. Şimdi **11 Eylül dolayısıyla bu dönemde belki de daha büyük desteğini alacağız Amerika'nın.** O bakımdan Amerika'nın hani bazılarının çok yanlış yorumladığı gibi Avrupa Birliği'nin bir alternatifi gibi. Sanki Türkiye Avrupa Birliğine girmesin de bizim adamımız olsun gibi bir yaklaşımı yok. Tam aksine, **Amerika, Avrupa Birliğine üye bir ülkenin kendisine çok güvenilir bir müttefik olacağı kanısıyla stratejik politikalarını belirliyor.** Ama çok önemli bir şey var. Sayın

arkadaşlar, mesele sadece kriterlere uymak değil, bundan **daha önemli bir şey var, ekonomik dengelerimizi sürdürmek...** Bazılarında, yorumlanan, bazı basın mensuplarının da bana sorduğu bir şey vardı. Diyorlardı ki, 17 Aralıktan sonra artık yabancı sermaye akar. Biliyorsunuz şablonlarla düşünmeye çok meraklıyız, 17 Aralıktan sonra yabancı sermaye akar böylece ekonomik sorunlarımız da çözülür. Hayır denklem tam tersi ben- ce.

Ekonomik dengelerimizi yerinde tutar, adam gibi ekonomik politikalarımıza devam edersek, Avrupa Birliği müzakere sürecini başarırız. Yumurta mı tavuktan tavuk mu yumurtadan? Ben tavuk yumurtadan kanısındayım. Yani Avrupa Birliğine girelim o sayede ekonomik sorunlarımızı halledelim. Bu yanlış bir bakış tarzı. Ekonomik politikalarımızı şimdi son üç senede olduğu gibi ciddi bir şekilde sürdürüelim, o sayede Avrupa Birliği sürecini beceririz diyorum ben. Bunun altını da özellikle çiziyorum. Çünkü bu konuda basında öyle bir değerlendirme görmedim. Tersine bir beklenti var.

Adnan NAS
TABA Yönetim Kurulu Başkanı

Ben bu beklentinin yanlış olduğu, aksine ekonomik politikalarımızda ciddiyetimizi sürdürmemiz gerektiği, o sayede Avrupa Birliği müzakere sürecinde güçlükle karşılaşmama- çığımızı, aksi takdirde Avrupa Birliği müzakere sürecinde başımıza ummadığımız şeylerin gelebileceğini söylüyorum. 17 Aralıkta evet alsak bile. Yani 17 Aralıkta evet almak, her şeyi çözmüyor. 15 senelik, 10 senelik diyelim, 2014'te olduğunu varsayarsak, herhalde Sayın Başkan o konuda, beklentisini söyler. 10 sürelik bu zorlu müzakere sürecinde başarılı olmamız için bir defa **öncelikli makro ekonomik dengelerimizi istikrarlı tutmamız lazım**. Bu şimdi tek digitlere, tek rakamlara indirmekle öğündüğümüz enflasyon, tekrar çift, üç digitlere çıkarsa, emin olun müzakere süreci de uzar. Bu kadar basit. Bu nedenle kısa vadede IMF çok önemlidir. Sınıldığı gibi artık IMF'ye ihtiyacımız yok gibi yorumlar yanlıştır. Ama inşallah orta vadede IMF'ye de ihtiyacımız kalmaz.

Avrupa'nın da Türkiye'ye İhtiyacı Var...

Ulusal program yapmıştık, biliyorsunuz binlerce kriterde eksikimiz vardı. Bu binlerce kriterdeki eksikliği biz on yılda giderirsek, çok büyük bir başarı. Yani 10 yıl çok uzunmuş, aman efendim biz ne on yıllar geçirdik hiçbir şey yapmadan. Bu nedenle 10 yıl çok kısadır. 10 yılda bu işleri başarırız, becerirsek büyük bir başarı olarak görmek gerekir. Ama 17 Aralık kararına bakarken, biz serin kanlı olmak, ayrıntıları aşip konuya geniş perspektiften bakmak gerektiği kanısındayız. Türkiye'nin altından kalkamayacağı koşullar içermeyen bir evet yani, koşullu ama çok sert bir koşul olmayan çok koyu gri olmayan açık gri bir evet çıkacağına ve Avrupa'nın da kendi vizyonunu dünyanın yeni koşullarında yenileyerek yeni bir global güç olma fırsatını kaçırmayacak kadar, rasyonel olduğuna inanıyoruz. Türkiye, Avrupa Birliğine çok şey katacaktır. Çünkü biliyorsunuz OLD CONTINENT diyorlar Avrupa'ya, eski kıta, ihtiyar kıta, Avrupa'nın da sorunları var, hani bir zamanlar Osmanlıya da hasta adam diyorlardı, onlara da ihtiyar kıta diyorlar. O ihtiyar kıtanın da dinamizme ve gençliğe ihtiyacı var ve dünyanın diğer global oyuncularıyla aynı yer-

de oynamaya ihtiyacı var. Biliyorsunuz tek global oyuncusu var şu anda dünyanın, Amerika. Çin'in çok yakında bir global oyuncu olacağı bekleniyor. Belki Hindistan bile bekleniyor. **Avrupa Birliği henüz bu haliyle global bir oyuncu olarak görülüyor. Avrupa Birliği unutmayın ki, şu haliyle bir konsolidasyon değildir. Konsolide bir güç değildir, agregasyondur.** Yani 25 ülkenin toplamıdır. Konsolide gücü değildir. Avrupa'nın birleşke güç, konsolide güç, haline gelmesi için vizyonunu yenilemesi gerekiyor ve bunu Avrupa'nın vizyoner politikacıları biliyorlar. Yani Avrupa halkları bunu bilmiyor. Hiçbir yerde zaten sokaktaki halk hemen bütün geniş vizyonları kapmaz. Bazı yerlerde, bazı devlet adamlarının öncülük etmesi gerekir. Avrupa'da da bunu yapacak devlet adamları olduğu kanısında. Yalnız burada moralimizi çok bozmamak lazım. Gümrük Birliği'ni bilmedikleri gibi mesela nüfus artış hızımızın düştüğünü de bilmiyorlar. Ben bir sürü yerde Türkiye'nin nüfus artış hızı % 3, % 2.5 diye duyuyorum. Demek ki, onu da anlatamamışız. Düştüğünü de bilmiyorlar.

Yalnız Euro Barometre'nin son bulguları çok güzel: **özellikle gençlerde Türkiye taraftarlığının çok yüksek olduğunu gösteriyor.** Yani Avrupa halklarında düşük, özellikle yaşlı kesimde. Ama gençlerde Türkiye taraftarlığı yüksek. Demek ki, gençler daha vizyoner. Ya da daha cesur mu diyelim bilmiyorum. Ben vizyoner demeyi tercih ediyorum. Mesela bize en karşı olan Fransa'da 19-29 yaş grubunda nüfusun % 62'si, Türkiye'nin kabulünden yana. Çok şaşırtıcı. Halbuki, ortalama nüfusta % 30 civarında Türkiye'den yana olanlar. Dolayısıyla bu alinganlıkları da bırakalım. Şu taslakta bir cümle daha eklediler, bu taslakta bir cümle daha eklediler... Üye olan arkadaşlarımız hatırlar, 6 Ekimden sonra hemen yaptığımız, Ürdün Ticaret Bölgesi nedeniyle yaptığımız toplantıda, ben söylemiştim. 17 Aralık bundan biraz daha gri olur diye. Nedeni de şuydu; orada bir sürü boş bırakılan yer vardı, boş bırakılan yerler genellikle, ayıp olmasın diye boş bırakılıyor biliyorsunuz. Dolunca biraz daha kötü olabiliyor. Mühim olan, hani bugün Başbakanın kırımını çizgiler diye açıkladığı şeyler kadar kötü

olmasın. Yoksa az kötülerini idare ederiz. Bence burada mühim olan stratejik önceliğimiz ne bizim onlara bakmak ve bu anlamda da Türkiye bence son dönemde fena bir sınav vermedi, seçkin bürokrat kadrolarıyla da hükümetin de sağ duyulu davranışıyla, stratejiye önem verdi. Detaylarda uzlaşmayı bildi diye görüyorum ama tabii son günlerde ne olur ne olmaz. Kafamızın taşı atar mı, bir şeyler olur mu ben o konuda iyimser davranmak istiyorum. Son gece yarısına kadar pazarlık devam edecektir. Onu bir defa bilin. Sabaha kadar bile. Ama sabah çıkan metnin çok olumsuz olacağı kanısında değilim.

ABD Açısından...

Amerika açısından duruma baktığımızda, Amerika, kısa vadeli çelişkilere de düşsek zaman zaman, elli yıldır en istikrarlı müttefikimiz. Biliyorsunuz ben hiç stratejik ortak demiyorum. Stratejik ortak binde bir yatırım payı alan bir ortak olamaz. Yani stratejik ortak falan değiliz. Askeri olarak belki stratejik ortağız ama, müttefikimiz, çok istikrarlı bir müttefikimiz ve bizi hep desteklemiş. **Atlantik ötesi ilişkilerin güçlendirilmesi onların birinci önceliği dış politika açısından.**

Bu bakımdan gerek Avrupa Birliği ile ilişkileri güçlendirmek gerekse Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek onların önceliği. Bu sebeple de, **Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olması bu stratejiye uygun düşüyor.** Burada bir alternatiflik ve karşılıklı yok. Benim aklıma şu geliyor; belki Sayın Bağcı bu konuda bir açılım getirir. **Büyük Ortadoğu denen proje,** yani şimdi başka isimler veriyorlar, genişletilmiş falan diyorlar, yeni isimleriyle o proje, **Türkiye'nin AB üyeliğiyle AB'yi de bu projenin ortağı yapması bakımından olumlu bir şey olacak mıdır?** Böyle bir öncü soruyla da diğer konuşmacılara da bir giriş vermek istiyorum. Avrupa Birliği de bu açıdan Türkiye'den böyle bir sinerji kapacağını bence düşünüyordur. Amerika 17 Aralığa, kritik eşğin aşılacağı tarih olarak bakıyor. Çünkü, dediğim gibi Clinton'dan beri bu çizgi devam ediyor, 11 Eylül sonrasında da bu bölgede, biliyorsunuz bölgemiz pek öyle hırslı bir bölge değil. Diktatörlerin, kralların, halkın dışlandığı falan bir bölge üstelik giderek de fakirleşen

bir bölge. Mesela Suudi Arabistan'da, 20 sene önceki milli gelir, 15 bin dolarken şimdi, 5 bin dolarlara düşmüş diye duyuyorum yani fakirleşen de bir bölge. **İstikrarlı, özgür ve gelişmiş bir Türkiye'nin Amerika'nın çıkarlarına kesinlikle, uygun olduğu kanısındayım.** Ama bir nokta çok önemli. Başta dediğim gibi, Avrupa Birliği çabası ekonominin kurtarıcısı değildir. Tam aksine ekonomi Avrupa Birliği çabasının kurtarıcısı olacaktır. Şahsen biz bu görüşteyiz. **TABA'daki arkadaşlarımla görüştüğüm kadarıyla, arkadaşlarımda benim görüşümü paylaşıyor.** Buna karşılık, **gerçek bir piyasa ekonomisi ve iyi bir yatırım iklimi sağlarsak, o zaman AB perspektifinin kaldırılacağı veya çapa görevi bu işi katlayarak sinerjik bir şekilde, dağıtacaktır. Bu arada, Başbakanın, "karar olumsuz bile çıksa, bizim çizgimiz değişmeyecek, Ankara kriterleri olarak devam edeceğiz" demesini de çok olumlu buluyorum.** Kendine güven belirtisi olarak buluyorum ve bu 17 Aralık kararını olumlu etkileyecektir diye düşünüyorum. Kendine güvenen bir üyeyi ister herkes, kendine güvenmeyen değil. Yani sen olmasan da ben bu yolda gideceğim zaten, sana yağ çekmek için bu yolda değilim demesi çok doğru bir stratejik tavidir.

Çok kısa bir cümle daha edip, kapatmak istiyorum. Bir tanesi, bu ekonomik çabada **reel faiz meselesinin** çok önemli olduğu. Yani, reel faizi azaltmadan Türkiye sorunlarını çözemez. Reel faizi ne azaltıyor? Ülke riski. Ülke riskini ne azaltıyor? Yapısal reformlar. Dolayısıyla **yapısal reformlarda eksik kalmış durumdayız.** Yapısal reformları tamamlamayız bu reel faizi azaltmamız ve ekonomiyi kırılğınlıktan kurtarmamız mümkün değil. Bu sebeple bu noktanın altını çiziyorum. İkinci bir nokta da son günlerde herkesi huzursuzlaştıran ilan meselesi. Herald Tribune ve Le Monde'daydı galiba çıkan ilan. Orada da şu noktaya dikkat etmek lazım; **diyasporaların görüşleriyle ülkenin içinde yaşayan her zaman çakışmaz, bunu görmek lazım.** Diasporalar her zaman radikaldir. Dolayısıyla diasporaların yönlendirdiği hareketler çok fazla moralimizi bozmamalı kanısındayım. Mühim olan herkesin fikrini

söylemesidir. Fikrini söylerse herkesin kolaylıkla uzlaşması ve kavgacılıktan uzaklaşması mümkün olur.

Sayın Davut Ökütçü'yü Avrupa Birliği perspektifini irdelemek üzere kürsüye davet ediyorum. Buyurun Sayın Ökütçü.

DAVUT ÖKÜTÇÜ : Sayın Başkan, Türk Amerikan İşadamları Derneği'nin değerli üyeleri, değerli konuklar, medyamızın değerli temsilcileri. Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Adnan Bey gibi, güzel konuşan birinin öte yandan Hüseyin Bağcı hocamızın her gün öğrencilerinin önündeki alışkanlığıyla mükemmel konuşacağından benim olmanın verdiği sıkıntıyı yaşıyorum. Çünkü ben çok iyi bir konuşmacı değilim. İyi bir mühendistim bir zamanlar ama hiçbir zaman iyi bir konuşmacı olmadım. Onun için de konuşmamı yazılı getirdim. Hiç olmazsa söyleyebileceğimi aktsatmadan söyleyebileyim diye.

Ben de eski bir **TABA** mensubuyum ama emekli oldum. Dolayısıyla iş hayatını bitirip, bundan sonraki yaşamımı sivil toplum örgütlerine hasletmiş biri olarak, kalbim her zaman sizlerle birlikte. Tabii bu akşam İktisadi Kalkınma Vakfını temsilen sizlerle bir arada olmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Avrupa Birliği ile yaşadığımız bu heyecanlı günlerde 17 Aralık'ta nasıl bir karar çıkacağını, Sayın Nas'ın da söylediği gibi son dakikaya kadar pazarlıklar sürdürüleceği için ne kadar gri siyaha yakın ne kadar gri beyaza yakın onun tartışmasına girmeyeceğim. Bir yorumlama da yapmak istemiyorum ama esas olarak ortaya çıkan şey şu ki; ilerleme raporunun çerçevesinin daha kötüye gitmeyeceği. Hele hele Avrupa Parlamentosu'nun son taslağında, özellikle üzerinde durduğumuz tam üyelik hedefi ile müzakerelere başlaması konusunu onların da karar altına aldığını veya almakta olduğunu bildiğimden Türkiye ile müzakerelere başlanacak. Bu gri noktalar oturup tartışacağımız bir süreç olacaktır tabii ki.

Bölgesinde güçlü, demokrasisi gelişmiş, şeffaf toplum olma yolundaki bir Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarıyla çakışan bir Türkiye'dir. Öte yandan Avrupa Birliği'nin içerisinde zaman zaman değerlendirmeler var, bir Truva atını mı çimimize alıyoruz?

Bu konulara da sınıırım Sayın Hüseyin Bağcı enine boyuna değinecektir. Onun için alanına da fazla girmek istemiyorum. Ben bu akşamki konuşmada daha ziyade, geleceğe yönelik perspektiflerden bu süreçte sivil toplumun oynayacağı rol ile ilgili düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Türkiye'nin AB macerası, hepimiz biliyoruz 40 yılı aşkın bir macera ve bugünlerde gerçekten de tarihi bir dönemeç. Ancak 40 yıllık macerayı değerlendirdiğimizde bakıyoruz 60'lar, 70'ler, 80'ler sürekli askeri müdahalelerin olduğu süreçleri de yaşadı bu ülke. İster AET döneminde ister AB döneminde tam demokrasisi olmayan bir ülkenin üyelik perspektifinin olmayacağı da dikkate alındığında Patrick Cox'un geçen sene Avrupa Parlamentosu Başkanı'nı Türkiye'ye davet ettiğimizde söylediği söz, gerçekten de doğru. Türkiye 40 yıllık maratonda bronza bile koşmaya gayret etmedi. Ancak son 3 yıldır altın için ciddi mücadele içerisinde.

Gerçekten de son 3 yılı değerlendirdiğimizde Türkiye altına varmak için ciddi koşuya girmiş ve bunun gereklerini yerine getirmiş

Davut ÖKÜTÇÜ
İKV Başkanı

bir Türkiye olarak görüyoruz. 6 Ekim'de İlerleme Raporu açıklandı. Bu raporun bazı alanlarda getirdiği yeni öneriler vardı, çekinceler vardı. Ama bir bütün olarak değerlendirdiğimizde çok önemli bir açılım yarattı. Raporda kısaca kalan bazı düzenlemeler ki, bugünlerde yapılmakta olan bazı düzenlemelerdir. Onların da yürürlüğe girmesi koşuluyla Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli seviyede karşıladığı ve müzakerelerin başlaması tavsiyesini içeriyordu. Esas önemli bölüm buydu. Ama tabii sıkıntılar da vardı. Sıkıntılardan bir tanesi; Türkiye'nin bu müzakereler sonucunda tam üye olamayacağı o nedenle de farklı seçenekler de ortaya koyan, bir anlamda Avrupa Birliği Kurumlarına köklü olarak bağlı olmasını içeren, bir türlü ne olduğu anlaşılmayan bir ifade. Çoğu yerde yorumlama yapıldığında acaba özel statüye mi götürüyordu bizi. O nedende ısrarla Türkiye olarak, siyasilerimiz, sivil toplum örgütlerimiz, tam üyeliğin dışında tam üyeliğin hedefi dışında bir perspektifin kabul edilmeyeceğini ısrarla söyledik. Bunu bir evvelki Cumartesi Avrupa Parlamentosu'nun Başkanı Türkiye'de İKV'nin önderliğinde Türkiye'nin Sivil Toplum Platformunun üyeleri karşısında tekrarladık. Nihayet geçtiğimiz Cuma günü yine 500'ü aşkın 270 sivil toplum örgütünün temsilcileriyle Avrupa'nın bir anlamda başkenti haline gelmiş Brüksel'de de dile getirildi. Türkiye'ye koşulsuz bir evet denmesi için çağrılarda bulunuldu. Türkiye'ye verilmiş olan sözlerin yerine getirilmesi için çağrılarda bulunuldu.

Evet, 1963 yılında Ankara Antlaşmasını imzaladık, bu süreç öyle başladı. 1996 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla ivme kazandı, Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri. Türkiye'nin adaylığının teyit edildiği 1999 yılında, Helsinki Zirvesi'nden bu yana az önce de arz etmeye çalıştığım gibi büyük bir aşama kaydetti. Mevcut ilişkiler çok boyutlu, bir içerik kazandı üyelik süreciyle, adaylık süreciyle. Ülkemizde, siyasi, ekonomik, hukuki, sosyal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda köklü reformlar gerçekleştirildiğine hep birlikte şahit olduk. En önemli randevu 17-18 Aralık randevusu. Bu zirvede komisyon önerisinin ve 2002 Kopenhag Zirvesi sonuçlarının dikkate alınarak Türkiye'yle gecikmeksizin müzake-

relere başlama kararının verilmesini bekliyoruz. Zira herhangi bir gecikme veya farklı yaklaşım, Avrupa Birliği'nin inandırıcılığını zedeleyecektir. Ahde vefa ilkesini ihlal edecektir ve en önemlisi üzerine kurulduğu hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olacaktır. Bu anlamda müzakerelere başlama kararı Avrupa Birliği için bir adeta siyasal olgunluk ve demokratik etik sınavıdır. Biz Avrupa Birliği'nin bu sınavı başarıyla geçmesini umuyoruz, bekliyoruz.

Evet, Cuma günü olacak zirveye odaklanmışız. Ancak unutmamız gereken bir şey var. Asıl önemli olan katılım müzakerelerine başlamak değil bunları tamamlayarak Avrupa Birliği üyesi olmaktır. Katılım müzakereleri uzun, zorlu ve son derece kapsamlı, teknik boyutu olan bir süreç. Tarımdan sanayiye, ulaştırmadan enerjiye, çevreden eğitime, kültürden bilime, adalet ve işçilerinden ortak dış ve güvenlik politikalarına kadar, çok geniş 31 temel konunun oluşturduğu müzakerelere süreci kuşkusuz toplumun tüm kesimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecektir. Bu nedenle donanımlı, bilgili kadrolar gerektirmektedir. Yine bu süreçte yaşanan gelişmelerin çok iyi izlenmesi ve toplumun ilgili kesimlerinin katkılarının alınması gerekecektir. Türkiye'nin hazır olması şarttır. Son dakikada imtihana hazırlanan çocuklar gibi değil.

Müzakerelerin başlama kararı alındıktan sonra Türkiye'den kaynaklanan nedenlerle, fiili başlangıcın gecikmesi veya başlayan müzakerelerin teknik eksiklikler ve altyapı eksiklikleri nedeniyle aksaması kabul edilemez bir husustur. Tüm bu unsurlar dikkate alınarak, bir sistem altyapısının yanı sıra, dil bilen, yetkin ve yeterli sayıda kadroların süratle oluşturulması gerekmektedir. Bu kadroların ve müzakerelere heyetinin devamlılığının sağlanması. Türkiye'de temel sorunlardan biri de devamlılık. Bu da çok önemli bir husus. Bu açıdan, hükümetimizin halihazırda yürüttüğü çalışmalar hızlandırılmalı ve izlenecek stratejiye de artık bir netlik kazandırılması gerekmektedir. Yine bu sürecin başlangıcında akıldan çıkarılmaması gereken bir diğer husus; katılım müzakerelerinin aslında gerçekten bir müzakerelere olmadığıdır. Müzakere süreci gerçekte

aday ülkeler ile AB müktesebatının ne şekilde ve hangi takvim çerçevesinde kabul edileceğinin, uygulayacağına, uygulama için gereken idari yapıyı nasıl oluşturacağına saptandığı bir süreçtir aslında. Bir diğer ifade ile aday ülke, AB müktesebatının tümünü üstlenmek ve uygulamak zorundadır. Bunun bir pazarlığı yoktur. Şu bölümünü ben alırım, bu bölümüne uyarım-uymam tartışması yoktur. Ancak bunu yaparken zorlanacağı bazı alanlarda istisnalar ve geçiş dönemleri elde edebilme imkanı vardır. Bu süreçte birliğin kendi iç ve dış dinamikleri mevcut üyelerin siyasi tutumları, her müktesebat konu başlığında tüm üyelerin münferit çıkarlarını koruma çabaları, buna benzer değişkenler de etkili olmaktadır.

Dolayısıyla başlangıç noktasında müzakerelerin ne kadar süreceğini tahmin etmek zordur. Ancak bizim hedefimiz sürecin en kısa zamanda tamamlanması olmalıdır. Bu nedenle müzakerelerin en kısa zamanda tamamlanması hedefiyle mevzuat uyum çalışmalarının hızlandırılması, müzakere sürecini sürdüreceği idari yapılanmaya ilişkin hazırlıklar vakit kaybetmeksizin başlatılmalıdır. Geçen sene Şubat ayında 10 aday ülkenin müzakereleri yürütme şekli, nasıl bir yapılanma içerisine girdikleri, elde ettikleri istisnaların bazıları, geçiş süresi taleplerinin hangisinde başarılı oldukları, nasıl bir altyapıyla bunu yürüttükleri konusunda bir etüt yapmış ve ülkemiz için de geçerli olabilecek bir yapılanma önerisini hükümetimize sunmuştuk. Şimdi bunun artık hayata geçirilmesi zamanı geldi.

Müzakere, hem siyasi boyutu olan hem teknik boyutu olan bir bütün olarak yürütülmektedir. Tabii bu bütünün görünmeyen itici gücü aslında toplumsal destektir. Müzakerelerin açılmasından tamamlanmasına kadar olan uzun ve zorlu sürecin ivme kaybetmeksizin sürdürülebilmesi için toplumsal desteğin her aşamada varlığını koruması son derece önemlidir. Diğer ülkelerde biz Brüksel'e zaman zaman gittiğimizde Türkiye'de % 75'in üzerinde toplumsal destek vardır dediğimizde, önemli olan bu desteğin bu aşamada değil, ancak müzakereler başladıktan sonra da devam etmesidir. Çünkü çıkarlarımızın çatış-

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapağın
altındadır.

tığı noktalar yakında geliyor. Çevre konusunda sanayicimizle kamu görevlilerimizin çıkarları çatışacaktır. Tarımda miras hukukuna varan değişikliklere kadar gitmemiz gerekecektir. Bütün bu çatışmanın ortasında desteğin sürekliliğinin sağlanması ancak katılımcılıkla mümkündür. Ne zaman ki sivil toplum, ne zaman ki iş dünyası bu müzakere sürecine aktif bir şekilde katılır, katılması temin edilir, müşterek kararlar alınır, birlikte yola koyulur, o zaman bu desteği devamlı şekilde sağlamak mümkün olacaktır. Dolayısıyla iyi bir altyapıyı öneriyoruz. Kapsamlı bir hazırlık süresine girmemiz gerektiğini tekrarlıyoruz ve bu hazırlıkların iyi yapılmadığı, iyi bir altyapıyla başlanmadığı zaman da müzakerelerin çok uzun bir süre alacağını tekrar tekrar ifade ediyoruz.

Günümüz dünyasında sivil toplum kuruluşları giderek daha büyük önem kazanmaktadır. Bugün adeta, sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmasına katılım şekli ve oranı bir ülkedeki demokrasi standartlarının seviyesini belirler hale gelmiştir. Bu durum farklı grupların ve akımların seslerini duyurabilmelerini sağlayarak katılımcı demokrasi anlayışını güçlendirmektedir. Avrupa Birliğine adaylık sürecinde ülkemizin gerçekleştirilmesi gereken reform çalışmalarında devlet kurumlarının mevzuat uyumlaştırma faaliyetlerini yürüterek Avrupa Birliği organlarıyla sürekli diyalog içerisinde asli görevi üstlendikleri gerçektir. Doğru olan da budur. Ancak, adaylık sürecimizin kolaylaşması ve toplumun tüm kesimlerinin çıkarları doğrultusunda şekillenen politikalar ile sürdürülebilmesi açısından sivil toplum kuruluşlarının katkıları büyük önem taşımaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde daha aktif bir rol üstlenmeleri Türkiye açısından iki yönden olumlu sonuç verecektir. Bir taraftan müktesebatın uyumlaştırılmasındaki özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından alınacak katkı ile önemli kazanım sağlanırken, diğer taraftan da halkımız ve temsilcileri konumundaki sivil toplum kuruluşları alınan kararlara katılabilme imkanına sahip olacak ve üyelik perspektifi doğrultusunda ne gibi değişiklikler beklediklerini, hangi konularda sorun yaşadıklarını, çö-

züm önerilerinin neler olduğunu belirtebileceklerdir. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarının ve sivil toplumun ekonomik uzantısı olan özel sektör kurumlarının karar alma mekanizmasına etkin katılımının sadece siyasi özgürlükler açısından değil, ülke içindeki refahın bölüşümü ve yeniden üretimi kapsamında toplumsal mekanizmaların geniş kesimler yararına çalışmasını sağlama açısından da büyük önem taşıdığına altını çizmek gerekir.

Diğer taraftan sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili kamu birimlerinin sadece müktesebat uymu alanında değil, siyasi ve ekonomik kriterlerin yerine getirilmesinde, Avrupa Birliğine sunulacak belgelerin hazırlanmasında ve sosyal ortakları ilgilendirecek diğer yasama faaliyetlerinde ortak çalışması da önemli faydalar sağlayacaktır. Nitekim sivil toplum kuruluşlarının aktif ve bilinçli katılımı arttıkça devlet birimlerinin de sivil toplum kuruluşların daha sık danıştığını gözlemlemekteyiz. Avrupa Birliği Sivil Toplum Kuruluşlarına nasıl bakıyor? AB açısından baktığımızda sivil toplum kuruluşlarının yorum ve değerlendirmelerinin bağlantısız ve özgür nitelikleri nedeniyle karar ve görüşlere giderek daha yoğun katılmaları yönünden teşvik edildikleri gözlenmektedir. Bu nedenle Türk sivil toplum kuruluşlarının AB ve üye ülkeler nezdinde yapacakları lobi çalışmaları daima kabul görecektir. Çünkü temaslarımızda da biz gözlemliyoruz. Hükümet organlarının yaptığı temaslarda ortaya koyduğu görüşler daha ziyade resmi bir görüştür. Ama toplumun içerisinden gelen toplumun değişik kesimlerinden gelen sivil toplum kuruluşları ve onların temsilcileri toplumun ihtiyaçlarını toplumun gözlemlerini ifade ettiği için daha fazla önem verilmekte, takdir edilmektedir.

Az önce başlangıçta da söylediğim gibi, 270 sivil toplum örgütünün bir Türkiye Platformu adı altında bir araya gelmesi hem yurt içinde ama ondan daha da çok yurt dışında gerçekten ses getiriyor. Özellikle siyasiler ve karar alma mekanizmasında olanlar bakımından söylüyorum. AB üyeliği konusunda ülke içindeki tüm parametrelerin AB sistemi ile uyum sağlanmasını gerektiren uzun soluklu bir süreç olduğundan bahsettim.

Bu süreçte ülkemizin üyelik perspektifinin AB üyesi ülke kamuoyları tarafından benimsenmesi ve üyeliğimizin sağlayacağı karşılıklı faydaların anlaşılması da çok önemlidir. Adnan Bey'in çok iyi söylediği gibi. Bizleri tanımıyorlar. Toplumlar ancak kendini anlatabildiği ölçüde taraftar kazanırlar ve bu açıdan Türkiye maalesef oldukça eksiklikleri olan bir konumda. O nedenle ki, bu önümüzdeki süreçte sadece az önce bahsettiğim perspektifte AB ile yürüteceğimiz müzakerelerde sivil toplum kuruluşlarının ve iş dünyasının katkılarının ötesinde kamuoylarının oluşturulması açısından sivil toplum örgütlerinin çalışmaları büyük önem taşıyor. Nitekim Türkiye için müzakerelerin yürütülmesi yönünde çizilmiş olan üç ayaklı stratejinin bir tanesi de sivil toplum kuruluşları aracılığıyla halkların yakınlaştırılması, birbirlerinin tanınmasının sağlanmasıdır.

Özellikle AB iletişim grubunda da İKV yer

alıyor. Bir tanıtım faaliyetinin, sivil toplum iş dünyası ve kamunun işbirliği içerisinde yürütülecek çalışmalarda bir konunun altını çizdim. Bir günlük konferanslar, gazetelere vereceğiniz bir günlük ilanlar etkin çalışmalar değildir. Mutlaka yapılmalıdır; akademisyenler çalışmalıdır, Rotaryenler çalışmalıdır, Lionlar çalışmalıdır ama onun ötesinde de bir şeyler yapmak lazım. O da Avrupa Birliği içerisindeki ülkelerde çok sayıda vatandaşlarımız yaşıyor. Onların içerisinde toplum liderlerini saptamamız lazım. Yerel sivil toplum örgütlerini güçlendirmemiz lazım. Çünkü o ülke vatandaşlarının Türk kökenli kendi yurttaşları veya orada yaşayanlarla birlikte yapacağı etkinlikler çok daha fazla ses getirecektir.

Çünkü o toplumun içerisinde gelmektedir. Toplumla sürekli temas içerisinde. O nedenle de o tür sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesine de hep birlikte el vermemiz lazım. Tabii bir çok cephede sürdüreceğimiz bu

mücadelenin tek taraflı bir çabayla yürütülemeyeceği açık.

Türkiye geleceğini Avrupa Birliği içerisinde görmektedir. Yeni üye olmuş veya olmak üzere olan bazı üyelerle kıyaslandığında Türkiye'nin, sindirilmesi kolay olmayan bir ülke olduğunu da hepimiz kabul etmeliyiz. Türkiye karşıtlarının temel endişelerinden bir tanesi Türkiye'nin büyüklüğü. Türkiye'nin ekonomik yönden geriliği. Dininin Müslüman olması. Ama en başta büyüklüğünün getirdiği 2 tane temel sıkıntı var. Bir tanesi eğer şu andaki yapılanmalar devam ettirilirse, Türkiye üye olduğu zaman Avrupa Parlamentosu'nda en fazla sandalyeye sahip ülke konumuna giriyor. Karar alma mekanizmasında önemli bir ağırlığa sahip olacak. Sorbonne'dan bir profesörün yanında otururken söylediği gibi, biz Almanlardan sonra Fransızlar olarak ikinciliği içimize sindiremezken şimdi Avrupa'nın kaderine en ağırlıklı karar verecek bir Türkiye'yi nasıl içimize sindirelim diyordu. Diğer, tamamen tabiri caizse duygusal. Ekonomik yönden. Zira Türkiye, tam üye olduğunda, hemen hemen Türkiye'nin bütün bölgeleri bölgesel fonlardan yararlanma hakkına sahip olacak. Hem de önemli miktarda. Tarım keza. Böyle olunca Türkiye'nin üyeliği ile Türkiye'nin ancak gayri safi iç hasılasının % 1.5 oranında katkıda bulunduğu bir bütçenin önemli bir ortağı olacak. Bu da tabii Türkiye karşıtlarının bir yönden Türkiye'nin girmesiyle kaybedebilecekleri küçülecek pasta dolayısıyla da sıkıntılarını ifade ediyor.

Türkiye AB'ye tabii ki, diğer küçük aday ülkelere nazaran, çok daha fazla şey katabilme potansiyeline sahip. Diğerleriyle kıyaslanamayacak boyutta. Ekonomik bir dinamizm getireceğini Sayın Nas ifade etti. Enerji kaynaklarına yakınlığı, gaz ve petrol yollarındaki konumu hepimizin malumu olan konular. Orta Doğu ve Kafkasya'ya ticari açılımlar ayrı bir avantajı. Tabii ısrarla üzerinde durduğumuz argümanlardan biri de tek kültür ve tek din modeli üzerine kurulu olmadığını Avrupa Birliği'nin, aksine evrensel değerler ve eşitlik ilkesine dayandığını ispatlayacak olması da Türkiye'nin üyeliğinin doğal bir getirisi.

Tabii bunların yanı sıra, Türkiye'nin üyeliği

Avrupa Birliği'nin tüm Avrupa kıtasını temsil eden küresel bir güç olmasına katkısı olacaktır. Avrupa Birliği önemli bir bölgesel blok olarak, demokrasi, hukukun üstünlüğü, egemenlik ve sosyal istikrarın hüküm sürdüğü barış, özgürlük ve refah alanı yaratmayı amaçlamaktadır. Ama bunu kendi kapalı duvarları içerisinde yaratırsa komşularda, çevrede olan rahatsızlıklar onu da eninde sonunda rahatsız edecektir. 11 Eylül, Amerika'nın içinden vurulmasını engelleyemedi. AB'nin bir dünya gücü haline gelmesi gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü, artık dünya tek kutuplu olma yolunda ve Amerika'ya tamamen bütün dünya politikasını şekillendirme lüksüne giremeyecektir Avrupa Birliği. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliği AB açısından da zorlu bir dönüşüm olacaktır ve söz konusu dönüşüm sürecinde Türkiye'nin getireceği çeşitlilik, hoşgörü ve dinamizmin çok önemli bir rol oynayacağıysa oldukça açık.

Türkiye açısından bakacak olursak Sayın Nas değindi, ülkemizin Avrupa Birliği hedefi gerçekten de Cumhuriyet Tarihinin en önemli ve en kapsamlı projesidir. Nihai amacımız nedir? Uluslararası alanda kabul görmüş, etik değerlere dayalı bir demokrasiye sahip olmak. İnsan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğü ve sosyal adalet prensiplerine dayanan sürdürülebilir bir büyümeyi yakalamış, adil gelir dağılımına sahip bir refah devletine kavuşmak ve nihai amacımıza ulaşmamız için de en temel yön, Avrupa Birliği üyeliğidir. AB üyelik sürecinin son aşamasına geçmemizi sağlayacak olan kararın alınacağı zirve toplantısına 3 günden kısa bir süre kaldı. Bu doğrultuda, hükümetimiz süratle müzakerelerin başlamasını düzenleyen daha doğrusu müzakerelerin başlamasının ön koşulu olan yasal düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Biraz da süreçle ilgili bir şeyler söyleyeyim. Peki 18 Aralıkta müzakerelere başlama kararı alındı. Nasıl bir zaman dilimi bizi bekliyor? Haziran ayında Brüksel'de Verheugen ile yaptığım toplantıda onun müzakerelerin başlamasıyla ilgili herhangi bir endişesi yoktu. Mutlaka Türkiye ile müzakerelere başlanacaktır. Peki ne zaman başlarız? Doğal olarak diğer aday ülkelerde olduğu gibi hazırlık-

lar 3 ay, 4 ay, daha mı uzun sürer? Diğer küçük ülkelerle hazırlık sürecini 2 ayla 3 ay arasında sürelerle yetiştirdiğimiz olmuştur. Ancak Türkiye büyük ülke. 80 yıllık bir Cumhuriyet geleneği olan o nedenle mevzuatı çok karmaşık ve kapsamlı. Yardımcılarına sorduğunda 4-5 ayda hazır oluruz demişti. O tarihte, tabii daha bütün bu yapmamız gereken yasal düzenlemelerin de Aralıktan önce tamamlanacağı ve yürürlüğe gireceği varsayımıyla hareket ediyorduk. Bu bizi Mayıs sonuna Haziran başına getirir. Zaten Belçika'nın dönem başkanlığı da o dönemde sona eriyor. Demek ki, İngiltere'nin başkanlık döneminde Türkiye ile müzakereler başlar, ilk 1, 1.5 ayı da İngiltere başkanlık döneminde kendi politikalarını oluşturmakla geçirir. O tarihte işaret ettiği Ağustos-Eylül aylarıydı. Şimdi geri dönüyorum. Türkiye ile müzakerelerin başlaması için 6 tane yasanın yürürlüğe girmesi ön koşul. Bu da Nisan ayından sonra müzakerelerin fiilen başlayacağını işaret ediyor. Bu bir tarama süreci ile başlayan bir süreç olacak. **Tarama süreci de aslında ilgili mevzuatların incelenerek müzakere aşamasında sıkıntı doğurabilecek hususların tespit edilmesi, yapılandırılmalarının şekillendirilmesiyle geçen bir süreç. Biz 3 ay içerisinde bunun tamamlanabileceğine inanıyoruz.** Bu da bizi Temmuz ayına getirir.

Hükümetler arası konferansın teşkilıyla, **Türkiye'nin bu dönemde müzakere pozisyonunu hazırlaması lazım. İşte az önce bahsettiğim hususta o. Müzakere pozisyonu özel sektörün kamunun sivil toplum örgütlerinin her müktesebat başlığında isteyebileceği derogasyonlar, istisnalar, geçici istisnalar, geçiş sürelerini tespit etmesiyle oluşturduğu bir pozisyon belgesidir.** Her başlık için hazırlanır. Bunlar komisyona iletilir. Komisyon bu konuda, geri dönecek bir çok soru soracak, daha netleşmesi adına bu pozisyon belgelerinin ve bunları da üye ülkelere dağıtacaktır. Onların daimi temsilcilerine, ondan alınan görüşle de **bir ortak pozisyon belgesi belirlenecek, ondan sonra da fiilen müzakere başlayacaktır.** İşte bu süreçleri 3 ya da 4 ay içerisinde gerçekleştirsek, bizi Ağustos ile Ekim arasındaki bir tarihe götürmektedir. **Türkiye'nin bu dönem-**

de sivil toplum örgütleriyle, iş dünyasıyla, kamunun yoğun ortak çalışmalarını gerektiren bir dönem. Biz İktisadi Kalkınma Vakfı olarak, bu konuda çalışacak iş dünyasının uzmanlarını, özellikle iş dünyasını ilgilendiren 17 başlıkta, hazırlayabilmek adına bir dizi konferanslar düzenledik. Burada konuşmacılarımız hem Avrupa Komisyonunda bu işin uzmanları Avrupa Birliği Genel Sekreterlerinin uzmanları ve İktisadi Kalkınma Vakfı'nın uzmanlarıyla gerçekleştirdik. Bugün son toplantımızı yaptık daha önce de kaydetmiştim. O da hizmetlerin serbest dolaşımıydı. Bizim düşüncemiz, **bu önümüzdeki süreçte İKV'ye yine bir koordinasyon rolü biçelim. İş dünyasının temsilcilerinin ilgilendiği sektörel bazında veya politika bazında komiteler oluşturalım.** Bu komiteler aracılığıyla iş dünyasının müzakerelerdeki pozisyonunu belirleyelim ve müzakereleri yürütecek heyete bizim görüşümüzü yansıtalım ki, onların da işi kolaylaşsın.

Benim şimdilik söyleyeceklerim bunlar. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Hüseyin Bağcı : Türkiye'nin kırmızı çizgileri var benim de kırmızı dosyam var. Efendim öncelikle iyi akşamlar. Bizi bugün bir araya getirdiği için başta Türk-Amerikan İşadamları Derneği'nin yöneticileri Sayın Adnan Nas başta olmak üzere tüm arkadaşlara teşekkür etmek istiyorum. Benden önceki 2 değerli konuşmacı aslında çok ilginç konulara değindiler. Ama ben tabii akademik açıdan bir değerlendirme yapacağım ve tarafsız bir değerlendirme yapacağım. Objektif bir değerlendirme yapmaya çalışacağım. Bunun Türkiye'de ne kadar zor olduğunu da bilen bir akademisyenim. Çünkü Türkiye'de genelde taraf olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılır. Bunun arasında kalanlar bitaraf olurlar veya bertaraf olurlar. O nedenle ben bu akademik riski alanlardan biriyim. Öncelikle onu söyleyeyim.

Önümüzdeki dakikalarda sizlerle ben, özellikle, Sayın Başkanın da sorduğu Büyük Orta Doğu dahil olmak üzere, Türkiye merkezli olaylara bakmaya çalışarak, Türkiye'nin nereye gittiğini, kendi dışında kalan gelişme-

leri ne derece etkileyebildiğini ve Türkiye'nin dışındaki gelişmelerden nasıl etkilendiğini, parametrelerin ne derece değişip değişmediğini, özellikle bu değişimin Türkiye'ye, bölgeye ve küresel gelişmelere nasıl bir etkisi olabileceğini, dışarıdan ve içeriden bakıldığında Türkiye'nin nasıl algılandığını anlatmaya çalışacağım. Tabii kolay bir iş değil. O nedenle benim görüşlerime veya düşüncelerime katılırsanız sevinirim, katılmazsanız ben yine maaşımı alacağım. O nedenle bir değişiklik olmayacak. Ayın 15'inde maaşımızı alacağız. Ama size önümüzdeki dakikalarda en azından entelektüel anlamda bir gezinti yaptırmaya çalışacağım. Olayların başka açılardan, başka perspektiflerden nasıl görülebildiğini veya görülebileceğini anlatmaya çalışacağım. O nedenle de, özellikle 2004 yılı içerisinde yani sizin şu anda 14 Aralıkta karşınızda duran Hüseyin Bağcı olarak sadece 2004 yılı içerisinde 20 uluslararası konferansta yüzlerce insana konuşarak, birebir ilişkiye, dünyanın her yerinde, Avrupa ve Amerika dahil olmak üzere, oralardan edindiğimiz izlenimleri size bir ayna gibi yansıtmaya çalışacağım. Eğer aynanın yansıttığı görüntü kötüyse bu aynanın suçu değil. Aynanın karşısındaki objenin kendisine çeki düzen vermemesinde yatar. O zaman doğru veya yanlıştan çok anlamaya çalışmak lazım. Yani ben size bir şeyler anlatmaya çalışacağım yani benimle sakın hem fikir olup olmama konusuna yoğunlaşmayın ben size ne olduğunu anlatmaya çalışacağım herkes kendi payına ne düşüyorsa onu alsın.

Doğrudur, Türkiye büyük bir ülkedir, Türkiye zor bir ülkedir. Türk olmak 2004 yılında daha da zor bir durumdur ama o kadar da güzel bir şeydir. Değerli dinleyenler, Türkiye özellikle, Sayın konuşmacıların ifade ettiği toplumsal dönüşüm projesini gerçekten yaşamakta. **Bütün dünya önemli bir dönüşüm yaşamakta yani sadece Türkiye değil. Sadece bazı ülkeler dönüşümü daha hızlı, bazıları daha yavaş yapıyor. Türkiye çok hızlı dönüşüm yapan ülkelerden biri ve bu hızlı dönüşüm yapan bir ülkenin ödediği bedel yavaş dönüşüm yapanlara nazaran daha fazla.**

Türkiye'deki bütün kafa karışıklığının

temel nedeni, düşünce parametrelerinde ortaya çıkan değişikliklerin aynı hızla algılanamamasında yatmaktadır. Yani sivil toplumlarda, akademisyenlerde, siyasetçilerde, işadamlarında o nedenle özellikle dünyanın geldiği bu noktada, küreselleşme denilen olguya, aramızda basının değerli mensupları da var, küreselleşmeye karşı olma veya taraf olmak hiçbir anlam ifade etmiyor. Çünkü olgular karşısında siz ancak ona göre önlem alabilirsiniz yani dışarıda yağmur yağıyorsa ve siz şemsiyesiz çıkıyorsanız ıslanırsınız. Fizik kuralı. Şemsiye ile çıkarsanız yine ıslanırsanız ama daha az ıslanırsınız. Küreselleşme dediğimiz olay, bütün dünya ülkelerini özellikle yeni dünya düzeni tartışması yaptığımız bu yüzyılda, bu dönemde, bütün dünya ülkelerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen bir olgudur.

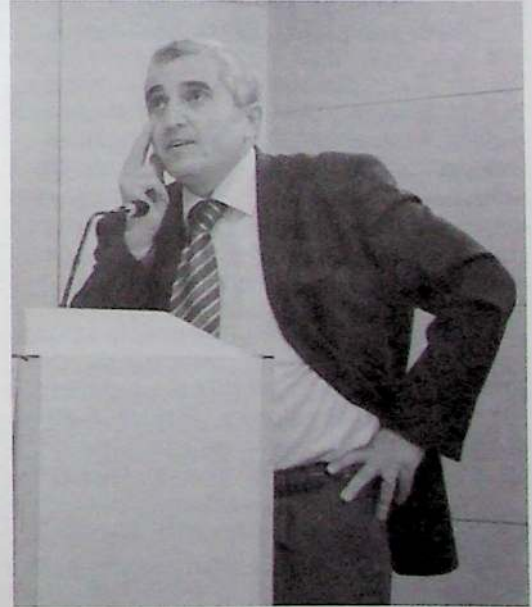
Biz dünya tarihini anlatırken, özellikle yeni dünya düzeni tartışmalarının yapıldığı dönemlere baktığımızda, örneğin; İtalyan savaşlarının 1490'larda sona ermesinden sonra başlayan yeni dünya düzeni tartışmalarından 1492, 1648, 1815, 1919, 1945, 1989'lara baktığımızda bu tarihsel süreç içerisinde hep bir şeyi görürüz **bütün yeni dünya düzeni tartışmalarında ya o zamana kadar gelen düzen değiştirilir, yani devrimler yapılır veya o güne kadar olan ilişkiler modifiye edilir, yeni ilişki biçimleri geliştirilir. O nedenle dünya tarihi iniş ve çıkışlarla doludur.** Yani imparatorluklar gelirler ve giderler. Dünya tarihi statik değildir. Hiçbir devrim ebedi ve ezeli değildir. Yani siz bunu ifade edebilirsiniz ama siyasal olarak ideolojik olarak ifade edebilirsiniz ama ezeli ve ebedi bir devlet anlayışıyla dünyaya bakarsanız o zaman tarihi anlayamazsınız. İşte Sovyetler Birliği ezeli ve ebedi olduğunu iddia ediyordu 74 yıl dayandı. Roma İmparatorluğu, İngiltere İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dediğimiz bütün bu imparatorluklar geldiler ve gittiler ve daha nice imparatorluklar gelip gidecekler. O nedenle, olaylara biraz böyle geniş açıdan bakıldığında yani, kuş bakışı baktığınızda ama kuş gözüyle bakmamak kaydıyla tabii, olayları daha rahat anlayabilirsiniz. Bizim şu anda 2004 yılında, dünya dengelerine baktı-

ğımızda gördüğümüz devre dışı bırakmaya-çağımız bazı olgular var. Bunlardan bir tanesi bu akşamki konumuzu doğrudan ilgilendiren Amerika Birleşik Devletleri.

Amerika Birleşik Devletleri, yazılı dünya tarihinin bugüne kadar görmediği nitelikte bir büyük imparatorluktur. Yani bir Amerikan İmparatorluğundan söz ediyoruz. Bunu özellikle İngiliz tarihçi Eric Hobsbawn'ın özellikle Alman Der Spiegel dergisine bir süre önce vermiş olduğu röportajında da ifade ettiği gibi, dünya tarihinde kendi sınırları dışında 1 milyondan fazla asker bulunduran, dünyanın 66 ülkesiyle savunma antlaşması imzalayan ve dünyanın herhangi bir noktasına istediği anda askeri yetenekler açısından ulaşabilen yegane güç, dünya tarihinin gördüğü tek güç Amerika Birleşik Devletleri'dir. Türkiye'de genelde aydınlar arasında genetik hale gelen Amerikan düşmanlığı buna engel değildir. Yani Amerika'yı seversiniz sevmesiniz ayrı dava, olay burada Amerika'nın sevilip sevilmemesi değil, Amerika Birleşik Devletleri'nin ne olduğu ve önümüzdeki dönemde Amerika Birleşik Devletleri Merkezli bir dünyanın nereye gideceği ve Türkiye'nin bu konum içerisinde nasıl ve nerede yer alacağıdır.

Zbigniew Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" isimli kitabında da açık ve net bir şekilde söylendiği üzere dört alanda, **ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel alanda, tabii bunu bilim ve teknolojiyi de katarak söylüyorum. Dünyanın hiçbir ülkesi Amerika Birleşik Devletleri ile rekabet etme gücüne sahip değildir.** Şimdi altını çizerek rakamlar vererek söyleyeceğim; bu iyidir anlamında değil, bu bir olgu olarak karşımızda duruyor. Yani şu anda ne Hindistan, ne Çin, ne Avrupa Birliği, ne Rusya ne de herhangi bir ülke, tek başına Amerika Birleşik Devletleriyle askeri alanda, teknolojik alanda, kültürel alanda ve bilimsel alanda rekabet etme şansına sahip değil. O nedenle ki, Avrupa Birliği diye tanımladığımız kuruluş bütün 25 ülkenin şu anda enerjilerinin bir araya toplanıp ABD ile rekabet etme koşullarını arama çabası içinde olan, yaşayan bir organizma olarak görülmeli. Henüz daha Henry Kissinger'ın o meşhur deyişimle "Avrupa'ya telefon ettiğinde bir tek

telefon numarası bilemiyor, ortak bir telefon numarası yok, kimi arayacak bilemiyor." O nedenle Avrupa Birliği'nin ortak dış ve güvenlik politikası konseptinin bile henüz daha bir ambulanstan öteye gidemediği bir dünya düzeninde dünyanın anlaması gereken, özellikle biz Türklerin de anlaması gereken bir nokta var; **Amerika Birleşik Devletleri'nin şu andaki ekonomik kapasitesi, 11 trilyon dolar. Yani 280 milyon insan 11 trilyon dolarlık bir ekonomi. Avrupa Birliği 380 milyon insan, 10.3 trilyon dolarlık bir ekonomi. Almanya bunun içerisinde tek başına 4.3 trilyon dolarlık bir ekonomiye sahip. Nereden bakarsanız bakın Türkiye 20 trilyon dolarlık iki ekonomiyle işbirliğine girme, eklemleme süreci içinde olan bir ülke. O nedenle, birisi diğerinin alternatifi değildir, altını çizerek söylüyorum.** Her ikisiyle de Türkiye dengeli bir şekilde hareket etmek zorunda kalan ve politikalarını da buna göre yönlendirmek zorunda olan ülkelere bir konumundadır.

Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI
ODTÜ Öğretim Üyesi

Amerika Birleşik Devletlerinin sadece 1 yıllık, sadece 2002 rakamlarını veriyorum sizlere, Military Balance Dergisi'nden alıntı yaparak söylüyorum, 2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin yani 11 Eylül'ün hemen ardından kabul edilen rakam 367 milyar dolardır. Savunma giderleri anlaşması. Yani savunmaya ayrılan para 367 milyar dolardır. Bu 367 milyar dolar Avrupa Birliği'nin, Rusya'nın ve Çin'in toplam savunma giderlerine harcadıkları paranın 2 katıdır. O nedenle parametreler çok farklı, burada Avrupa Birliği ABD'nin karşısı mı olur, rakibi mi olur? Bunlar çok böyle genelde entelektüel açıdan insanı memnun eden açıklamalar olabilir ama, siyasal gerçekleştirmeye açısından bakıldığında örneğin AB'nin şu anda Amerika Birleşik Devletleri gibi denizleri kontrol edebilecek nitelikte 12 tane dünyanın istediği noktasına müdahale edebilecek uçak taşıyan gemisi yoktur. O nedenle, Amerika Birleşik Devletleri bir imparatorluk mudur? Evet. Amerika Birleşik Devletleri bir imparatorluktur. Kendisi de ilginç bir şekilde son dönemlerde imparatorluk refleksiyle hareket etmektedir. Yani ABD'nin dünyaya bakışı imparatorluk perspektifindedir. Biz Türkiye'de tabii olaylara genelde ulus devlet perspektifinden, penceresinde baktığımız için, anlamakta zorluk çekiyoruz. Oysa Washington penceresinden bakıldığında, Türkiye Birleşmiş Devletlere üye 194 ülkeden sadece 1 tanesidir. 220 milyar dolarlık bir ekonomisi vardır, 700-800 bin kişilik bir askeri ordusu vardır, dünyanın en problemlı bölgelerinden biri konumundadır ve Türkiye'nin iyi idare edilmesi gerekir. Yani Amerikan perspektifinden bakıldığında bu.

Bundan bir süre evvel Amerika'da özellikle neocon'ları da eleştiren, biliyorsunuz Bush yönetimi kendi içerisinde de çok eleştirilen bir yönetim. Clive Prestowitz, Ronald Reagan döneminde onun ekonomik danışmanlığını yapan, 2003 yılında yayınlanan kitabından söylüyorum; bir örnek veriyor, geçen yıl 2002 yılında Asya-Pasifik liderlerinin Meksika'da bir yemekleri var, akşam yemekleri, biraz geç başlıyor, Meksikalılar da işi böyle hafiften alırlar, böyle yavaştan yavaştan, aceleye gerek yok, işte Çin Devlet Başkanı orada, Japonya Başbakanı orada, saat 9 buçuk oluyor

millet ancak böyle aperatif, kokteyl falan daha ana yemeğe geçmemişler. Saat 10'a doğru Bush, 150-200 kişinin olduğu, işadamları da var, ayağa kalkıyor ve resmen çekip gidiyor. Adam yemek yemedi gidiyor. O sırada oturan Meksikalı işadamlarında biri diyor ki, bu adam ne zannediyor kendini imparator mu diyor. Evet, sonuç imparator. Çünkü Amerikan Devlet Başkanı'nın önünde hiç kimse Amerikan Devlet Başkanı kalkmadan o sofrayı terk edemez. Bir kişi terk edebilir o da Amerikan Devlet Başkanı. Çünkü Bush akşam saat 10'da yatar sabah saat 6'da kalkar ve normal yürüyüşünü yapar. Bu tipik bir imparatorluk refleksidir ve imparatorluk refleksiyle hareket eden ülkelerin davranış biçimleri farklı olur. Adaleti iyi mi kullanır, kötü mü kullanır onlar ayrı tartışma konusu. Yani gücün kullanılma olayı, imparatorlukların adaletli mi yoksa adaletsiz mi davrandıkları, tarihin ortaya koyduğu tipik örneklerden biridir işte, İskender filmini gidin görün.

Benim asıl burada vurgulamak istediğim olay şu: Dünyanın bugün geldiği noktada, ABD'nin karşısında bir ülke ve ülkeler grubunun olmayışı bir sorundur. Çünkü ABD bu anlamda şu anda var olan ve geçerli olan başta Birleşmiş Milletlerin temel prensipleri dahil olmak üzere, bütün uluslararası hukuk kurallarını kendinde çığneme hakkını gören bir anlayışla hareket etmektedir. Bundan bir süre evvel, Amerika'nın Irak'a müdahalesinden evvel, George Bush'a yahu uluslararası hukuka aykırı davranıyoruz şeklindeki bir yaklaşıma George W. Bush'un "uluslararası bir hukuk mu, o nedir avukatlarıma bir sorayım" demesi aslında bu tipik imparatorluk yaklaşımının bir ifadesidir. Bu durumda ABD küresel bir politika yapmaktadır. Küresel politika yaptığınız zaman da, altını çizerek söylüyorum, olayları küresel perspektiften değerlendirmeniz gerekir. Bütün Amerikan literatüründe özellikle son dönemler de dahil olmak üzere Amerika'nın jeostratejik düşünce biçiminde Amerikan stratejik düşünce kültüründe şöyle bir naivite vardır, safdillik vardır. Amerikalılar dünyaya medeniyeti getireceklerini, demokrasiyi getireceklerini düşünürler. Yani insanların böyle düşünmesi normaldir. Değil mi yani, hepimizin belirli düşün-

celeri var. Ama uluslar böyle düşünüyorsa ve bunu siyasi anlamda uygulamaya kalkıyorsa ve bunun sonunda dünyanın çeşitli bölgelerinde sorunlar çıkıyorsa o zaman bunu yeniden değerlendirmek lazım. Tıpkı Rusların Asya'ya, özellikle orta Asya'ya Rus medeniyetini getirmeye çalışmaları gibi, İngilizlerin 19. yy'da medeniyeti getirdiklerini düşünmeleri gibi. Amerika Birleşik Devletleri de, - Amerikalılar çok kızacaklar - Amerika Birleşik Devletleri de - merak etmeyin hepsi burada - Amerika Birleşik Devletleri de şunu yapıyor; ve çok samimi bir şekilde, yani bakın işin tehlikesi de burada zaten. Yani çok samimi bir şekilde dünyaya demokrasiyi getirebileceklerini düşünüyorlar. Bu yılın Nisan ayında Amerikan Montrey'deki Post Graduate Level School'da bir haftalık konferanslara katıldık ve ciddi olarak yani o az evvel sözü edilen dünya bizi tanımıyor falan diyoruz ya, aslında dünyanın sizi tanımmasına gerek yok başarılı

olduğunuz müddetçe onlar sizi tanırlar. Siz başarısız olursanız sizi tanımazlar. Tanınan ülkeler başarılı olan ülkelerdir bilimde, ekonomide, siyasette.

Ama asıl sorun şurada yatıyor. ABD bugün için dünyanın geldiği bu noktada, dünya ticaretinin, iş adamları olduğunuz için beni daha iyi anlarsınız, dünya ticaretinin % 60'ını dolarla yapan bir ülke. Yani dünya ticaretinin % 60'ı dolarla yapıyor. Euro gibi henüz dört yıllık geçmişe sahip olan bir paranın, dolara rakip olarak çıkması ve 2020 yılına kadar dünya ticaretinin % 40'ına varacak bir şekilde Euro'ya dönüşme ihtimalinin bulunması, yani Amerika'nın % 60'lardan % 40'lara düşecek olması, fiili anlamda dünya ticaretinde, bütün Amerikan yönetimlerinin en büyük baş belasıdır. Saddam Hüseyin'in devrilmesinin en önemli nedenlerinden biri, kimyasal silahlar falan değildir, Saddam Hüseyin'in, OPEC ül-

kelerinin dolardan Euro'ya geçmeleri konusundaki açıklamalarından biridir. Çin'in bir anda dolardan Euro'ya geçtiğini düşünün, Rusya'nın Euro'ya geçtiğini düşünün dünyanın nasıl bir ekonomik bunalıma ve krize gireceğini hepiniz zannediyorum çok iyi anlıyorsunuz. O nedenle, bütün dünyadaki bütün maliye bakanları sıkıştıklarında Amerikan Maliye Bakanını arayabilirler ama Amerikan Maliye Bakanı'nın, Thomas Friedman'ın, New York Times dış politika yazarının da nefis bir şekilde ifade ettiği gibi, telefon edebileceği bir başka maliye bakanı yok, yukarıyla da henüz bağlantı sağlanamadı. O nedenle böyle bir sorun var. Olaya bir de tersinden bakın. Yani ABD'nin olmadığını düşünün. Şu anda dünyadaki bütün anlaşmazlık noktalarına müdahale edebilen bir güç var. Doğru veya yanlış. Bu gücün olmadığını düşünün ve bu gücün müdahale etmediği noktalarda ortaya çıkan çatışma bölgelerindeki dini, etnik, siyasi çatışmaların, dünyayı nasıl bir kaos götürbileceklerini bir dakika düşünmenizi özellikle rica edeceğim.

Richard Pearl'ün, Türkiye'de de tanınan biridir, bundan bir süre evvel, Alman Die Side Gazetesi'ne vermiş olduğu bir röportaj vardı. Bu çok ilginç bir yaklaşım tarzıydı. Diyor ki, siz Avrupalılar dünyanın bütün pis işlerini bize yaptırıyorsunuz, yani Haiti'ye müdahale ettiriyorsunuz, Afrika'ya müdahale ettiriyorsunuz, Asya'ya müdahale ettiriyorsunuz ondan sonra da çıkıp insan haklarını ihlal etti diyorsunuz ama hiç biriniz müdahale etmiyorsunuz. Örnek Kosova, örnek Bosna. O nedenle diyor ki, biz mutfakta bütün yemeği hazırlıyoruz siz geliyorsunuz masada yemeği yiyorsunuz ondan sonra, oh işte tatlıydı, tuzluydu yok acısı fazlaydı diye eleştiriyorsunuz. Üstelik bulaşıkları da yıkamadan gidiyorsunuz diyor. Bu şu anlama geliyor sayısal anlamda, bütün Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin gayri safi milli hasıllarının sadece % 1, % 1.5'i savunmaya harcanır. Bu şu anlama geliyor soğuk savaş döneminde % 3, % 4.5 dolaylarında olan savunma giderlerinin bütün bu ülkelerde % 1.5, % 2 oranına düşürülmesi demek ve bu paranın sağlık, eğitim gibi konulara ayrılması demek, yani ABD'yi yönetenler diyorlar ki, biz savunma giderlerimiz

bu dünyaya düzen vermek için yapıyoruz ve hala da dünyaya yaranamıyoruz ve bu çok önemli bir sorun, gerçekten sorun.

Avrupa Birliği bu çerçevede, Türkiye için bir alternatif teşkil edemez. Askeri anlamda teşkil edemez. Türkiye'nin çevresinde olan bitenlere Avrupa Birliği'nin hiçbir ülkesi ne tek başına ne de hep birlikte Türkiye'ye yardımcı gelebilirler. Öngörülebilir bir gelecekte de ortak Avrupa'nın ortak dış ve savunma politikaları olmayacaktır. O yönde eğilimler vardır, çalışmalar vardır. Ancak Türkiye'nin kriz bölgelerine müdahalesine yardımcı olmayacaklardır. O nedenledir ki, Avrupa Birliği'nin birçok siyasetçisi, Türkiye Avrupa Birliği'ne alınırsa, Türkiye'nin komşularını problemliletmeleri nedeniyle, bu problem bölgelerinde Avrupa Birliği'ne yaslanacağı düşüncesini söylerler. Örnek, eski İngiltere Dışişleri Bakanı Robert Cook'tan başlayarak bugüne kadar bütün Avrupa Birliği'nin Dışişleri Bakanlarının açıklamalarına baktığınızda, böyle açıklamalar görürsünüz.

Sonuç itibarıyla Avrupa Birliği halen stratejik düşünen bir birim değildir. Avrupa Birliği halen kültürel, siyasi, ekonomik açılardan dünyaya bakan ve algılamaya çalışan ama stratejik ve güvenlik politikaları açısından henüz o zirveye, o noktaya gelmemiş olan bir ülkedir. Türkiye halen bir çok Avrupa Birliği ülkesinin gözünde güvenlik üreten değil, güvenlik tüketen bir ülkedir. Yani Türkiye'nin imajı, güvenlik üreten değil güvenlik tüketendir, o nedenle Türkiye yoğun bir şekilde kendisinin güvenlik tüketen değil güvenlik üreten bir ülke olduğu mesajını vermektedir.

Bizim özellikle önümüzdeki dönemde, 4 yıl daha en azından şu andaki Amerikan yönetimiyle Türkiye ve dünyanın yaşaması gerekiyor. Ben Türkiye'de özellikle, seçimler öncesi yapılan birçok röportajda, bunu burada anlatmakta bir beis görmüyorum, 1 Aralık tarihinde birçok TV kanalında, Bush'un kazanacağını söyledim. Türkiye'deki birçok entelektüel, Bush'un kazanmayacağını söylüyorlardı. Aradaki fark şu; ben birçoklarıyla sonradan konuştum, hatta bir tanesiyle konuştuktan sonra okula gittim, hocam dedi bugün dedi Bush'a çok kredi verdin dedi. Sanki işa-

damiyımışım da... Yani sanki Amerikalılar beni dinleyecekler. Aman Hüseyin Bağcı söyledi diye Bush'u seçecekler böyle saçma şey olmaz tabii. Ama bir şey var, biz akademisyenlerin bir zayıf noktası. Biz, bizim arzu ve isteklerimizi -muş- gibi kabul ediyoruz. Yani sempati duyduğu için Kerry'ye, onun seçilmesini istediği için, onun seçilecekmış gibi yorumunu yapıyor. Oysa bütün akademisyenlerin ortak bir sorumluluğu olması gerekir. Akademik uzaklığı, critical distance'ı koruması gerekir. Hiçbiri babasının oğlu değil. Amerikan toplumu ilginç bir şekilde George Bush'u seçti. Neden biliyor musunuz? Çok basit bir psikolojiden. Türkiye'yi 1999 yılında düşünün, Öcalan'ın yakalandığı anları düşünün. MHP'nin ve DSP'nin % 23'lere, % 19'lara vurduğunu görürsünüz. Ne oldu da, 3 yıl sonra biri % 1'lere biri % 8'lere düştü. Hangi ekonomi politikalarında hangi eğitim politikalarında bir değişiklik oldu da bunlar kaybetti. Çok basit bir şekilde, tamamıyla 1999 yılında oluşan milliyetçi havadan, o ortamdan faydalanıldı ve seçimler kazanıldı.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın bir şeyi vardı. "Why They Hate Us?" Bu çok basit bir soru. Bizden niye nefret ediyorlar? Bakın bu ortalama bir Amerikalının yani bizden niye nefret ediyorlar sorusuna psikolojik olarak verilecek en iyi yanıt, toplumun birbiriyle kenetlenmesidir. Eğer bizi herkes kötü görüyorsa biz o zaman onlara karşı mücadele vermeliyiz. Tipik aile davranışı. Uluslar da ailelerden oluştuğuna göre. Bir Arap atasözü vardır biliyor musunuz? Diyor ki; "Ben ve kardeşim kuzenlerime, kuzenlerim ve bizler dünyaya karşı." O nedenle bu psikolojik perspektiften baktığınızda, öyle Türk basınında falan bazen çıkar, 59 milyon Amerikalı Bush'u seçti, 59 milyon aptal falan, böyle değil. O zaman demokrasiyi değiştirin. O zaman totaliter bir rejim yapın, ya da oyunu kurallarına göre oynayın. Adam yasal yollardan geldiyse, koyduysa ve seçiliyorsa o zaman buna da katlanmak zorunda kalacağız. AB ile ABD arasında son iki yıldır ortaya çıkan kayıkkı kavgası, ki Türkiye biliyorsunuz arada kaldı. Hepimizin bildiği bir sözdür yine; "filler sevişirken olan çimenlere olur" derler. Yani 2 büyük güç arasındaki ABD ile AB arasındaki

çatışma ideolojik bir çatışma değildir. ABD ile AB arasındaki çatışma daha çok değerlerin yeniden farklı şekilde yorumlandığı ama bunu yaparken demokratik sistem içerisinde kalmaya özen gösterilen bir anlayış biçimindedir. Robert Kagan'ın 2002 ve 2003'te çok tartışılan "Paradise and Power" isimli kitabında da ifade ettiği gibi diyor ki, "Biz Amerikalılar Marstan, Avrupalılar Venüsten gelir." Bunun anlamı şu, Amerikalılar gücü kullanır, Avrupalılar gücü kullanmaz çünkü Venüs güzelliğinin ve zarafetinin yansımasıdır. Mars da erkeğin, biyolojik anlamda kastediyorum tabii, light erkek değil, biyolojik anlamda erkeğin güç kullanmasını yansıtır. Amerikalılar böyle bir mantıkla, ve doğrudur, yola çıkıyorlar. Eski Avrupa ve yeni Avrupa tartışmalarına baktığınızda aslında Avrupa'nın 19.yy'da kullandığı politikaları 20. yy'da ABD kullanıyor. Yani roller değişti. Ama şimdi bir ilginç olay var. AB'nin şu andaki imajı dünya genelinde çok olumlu ama ABD'nin imajı ise dibe vurmuş durumda. Yani burada özellikle Ortadoğu ülkelerinde ve İslam dünyasında Amerikan imajının çok kötü olması AB'nin bu bölgelere daha rahat girmesine neden olacaktır. Burada tarihsel bir rol değişimi yaşanıyor ve bunun özellikle altını çizerek söylemek istiyorum önümüzdeki dönemde de bu böyle olacak.

Burada basından bir hanımefendi sormuştu, Afrika ile ilgili olarak. ABD bildiğiniz gibi Afrika kıtasında bir kolonyal güç olarak bulunmadı. 21. yy'da Afrika kıtası ABD'nin kontrolü altına girecektir. Collin Powel'in 2002 yılında Güney Afrika'ya yapmış olduğu ziyarette, bu son Almanya'da yayınlanan, Clemens Verenkotte'nin kitabı, "Dünyanın Yeni Efendileri" isimli kitabı şu anda 3. baskıyı yaptı. Orada da anlattığı gibi, Collin Powel'in Güney Afrika'ya geldiğinde söylediği bir şey var biz diyor Afrika'ya artık kalıcı olmak için geliyoruz. Fransa'nın özellikle son 2 yıldır ABD'ye karşı politika takip etmesinin ardında yatan temel neden, francophone Afrika'nın yavaş yavaş Amerika'ya doğru kaymaya başlamasıdır. Yani küresel anlamda bir kolonyal mantığın Avrupalı kolonyal mantığın sona erdiği, ABD'nin yer altı yer üstü kaynaklarını kullanarak ama aynı zamanda tıpkı Ortadoğu

ülkelerinde olduğu gibi Arap ülkelerinde olduğu gibi Afrika ülkelerini zenginleştireceği düşünülen bir politikayı takip etmektedir.

Nijerya'nın kuzey batısında Atlantik'te Sao Taoma and Principe diye küçük bir ülke var. 60 bin kişiden oluşuyor. Küçük adalar. Bizim Kıbrıs'tan bile küçük. 60 bin kişi yaşıyor. Buranın Devlet Başkanı, George Bush'un en yakın arkadaşı konumunda. Neden? Çünkü Sao Taoma and Principe, önümüzdeki yıllarda Afrika'nın Dubai'si, Afrika'nın Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ı olacak. Yani şu anda ortaya çıkan rezervler, bunlar resmi rakamlar, Nijerya dahil olmak üzere, bütün Ortadoğu'daki petrolerden daha fazla. Ve şöyle diyorlar, Amerika'ya gittiler, dediler ki bizi koruyun. Buraya gelin askeri üs kurun çünkü biz kendimizi koruyamayacağız. Bu şuna benziyor; siz küçük bir çocuğun eline para verip, şöyle İstiklal Caddesinde falan, görülecek şekilde, 50-100 milyon lira verin, kaç saniyede o para çocuğun elinden alınıyor. Küçük ülkeler, halen koruyucu aramaktadırlar. Afrikalılar, altını çizerek söylüyorum, Avrupa koloniyalizminden çok çıktıkları için politikalarını değiştirmeye başladılar. İngiltere ve ABD önümüzdeki yüzyılda, Afrika'yı siyasi, askeri, ekonomik açıdan kendi kontrollerine alacak olan bir siyaseti, şimdiden başlatmış durumdadırlar.

Ama AB'nin bir şansı var. O çerçevede, bu büyük Ortadoğu ve genişletilmiş Afrika projesi, aslında Ronald Asmus'un bir politikasıdır. Ronald Asmus, bildiğiniz gibi, özellikle Litvanya, Estonya gibi ülkelerin NATO'ya alınmasında çok etkili olan biri ve Madeline Albright ile birlikte çalıştı. Türkiye'de TESEV ile birlikte çalıştılar. Sayın Özdem Sanberk ile hatta birlikte, geçen yılın 23-24 Ekiminde Wall Street Journal Europe'ta ortak bir makale yazdılar. Biliyorsunuz geçen sene Türkiye'de bu tartışmalar başladı. Açıp bakarsanız geçen yılların o sayılarına, büyük Ortadoğu projesinin ne kadar gerekli olduğu ve Ortadoğu'yu nasıl değiştireceği düşünülür. UNDP yani Birleşmiş Milletlerin Gelişme Raporu çerçevesinde, varılan sonuçlar ürktücü. AB'nin de bu konuda tabii bir pozisyonu var. Ama hepimiz bilirsiniz Thomas Friedman'ın nefis kitapları var. Özellikle bu konuda makale-

leri var.

Büyük Ortadoğu projesi büyük bir dönüşüm projesi. Yani bu 1 yılda veyahut 2 yılda olacak bir şey değil. Bu başarılı olur mu olmaz mı o ayrı dava ama Avrupa'da Ortadoğu'da ve İslam dünyasında artık 3 şey artık nasıl olsa geri döneceğiz. Onlardan biri ok. Ok atıldı mümkün değil artık bunu geri döndüremezsiniz. Şimdi bunu niçin söylüyorum. Çünkü büyük Ortadoğu projesi 500 milyon dolarlık bir proje, ilk başta. Oysa bugün için bütün Ortadoğu ve Arap ülkelerinin almış oldukları, sosyal dönüşüm için almış oldukları para 40 milyon dolar. Hiç bir şey değil. Yani çerez parası. O nedenle bu ülkelerde başta kadınlar olmak üzere, gençlere, çocuklara yönelik projeler ve sivil toplum kuruluşları, önümüzdeki dönem gelecek.

Avrupa Birliği zaten başladı. Biz burada gerçekten kayıççı kavgası yapıyoruz. Türkiye Avrupa Birliği'ne girmek için uğraşırken, bundan 3 hafta evvel Avrupa Birliği, Suriye ile tam 1450 sayfalık ortaklık anlaşması imzaladı. Suriye'nin hapishanelerinde insanlar öldürülüyor. Suriye'de basın özgürlüğü halen yok. Yani Türkiye'nin başından geçen olayları çok anımsatan bir şey yani Avrupa Birliği ortaklık anlaşmasını imzaladı ve özellikle Barcelona süreci çerçevesinde başlayan, Avrupa Arap diyalogu 1970'li yıllarda başladı. Şimdi daha da hızlanır bir biçime geldi. Burada asıl sorun şu, büyük Ortadoğu ve genişletilmiş Afrika projesi eğer bir medeniyet dönüşüm projesi olarak görülecekse, 21.yy'da kafaları en fazla meşgul edecek konulardan biri bu. Bernard Louis'in "What Went Wrong" "Biz Nerede Yanlış Yaptık" isimli kitabını da okursanız, özellikle orada vurgulanan bu Malezya Başbakanı Muhammed Mahadri'nin de sürekli olarak ifade ettiği şimdi de Dışişleri Bakanımız geçenlerde İslam Konferansı Örgütünün toplantısında söyledi; İslam dünyası şu soruyu sormalı. 350 yıldır ne oldu da, Avrupa, batı, İslam dünyasını aldı geçti?

Yani 12. yy'da Haçlı seferlerinin İslam dünyasının konumuyla 20.yy İslam dünyasının konumu arasında neden böyle büyük bir şey var. Samuel Hantington'u çok kişi sevmez. Türkiye'de de sevmiyorlar. Ama hiç ö-

nemli değil. Adam dünyayı değiştiren fikirlerle geldi. Başta medeniyetler çatışması, şimdi de biz kimiz? 21. yy'da hiç kimse bu soruları kendisine sormadan geçemeyecek. İşte biz kendi ülkemizde başladık. İşte ilanlar veriliyor. Özgürlük isteniyor. Hazırlıklı olmak lazım. Yani bağırarak çağırarak öyle pek fazla bir yere gidemezsin. Gidemiyorsunuz da, istesiniz de gidemiyorsunuz. Çünkü o küreselleşme dediğimiz olay bu düşünce parametrelerini değiştiriyor ve bu Türkiye'yi özellikle bizi doğrudan ilgilendiriyor. Şunu sormak lazım, ABD için mi Türkiye daha önemli yoksa AB için mi? Tersinden bakalım olaya yani hangisi için Türkiye daha önemli?

Şimdi Türkiye'de özellikle basında ve akademik dünyadaki tartışmalara baktığımızda ben elimden geldiğince yoğun bir şekilde izlemeye çalışıyorum. Ağız olan konuşur derler ya, herkes bir şeyler söylüyor, atış serbest. Akla hayale gelmedik senaryolar. Yani nerede okudular, nasıl okudular kim yazdı yani adam çıkıyor hiçbir kaynak göstermeden 3 saat konuşuyor. Bir tek makale bir tek kitaba bir tek düşünce biçimine düşünce okuluna atıfta bulunmadan, bravo yani ancak Türkiye'de yapılır. Bunlar tabii olacak ben bunu kötü olarak görmüyorum. Sadece tartışmaların ne kadar dolu ve boş olduğunu anlatma açısından söylüyorum. Türkiye ABD ve AB ile eklemelenmek zorunda olan, altını çizerek söylüyorum, bir ülke olmak zorunda.

Çünkü Türkiye'nin, özellikle basın da var aramızda yanlış anlaşılmasını engellemek için altını çizerek söylüyorum; Türkiye'nin gerek AB gerekse Amerika için 1) iyi yönetilebilir, 2) kontrol edilebilir, 3) özellikle ve özellikle hesaplanabilir olması gerekir. Yani bu üç madde yani bu üç nokta Avrupa Birliği ve Türkiye için gerçek anlamda zor yani Türkiye 350 yıldır, entelektüel, siyasi, askeri ve ekonomik açıdan, batıya yatırım yapmış olan bir ülkedir. Sanatıyla, bilimiyle, kültürüyle, üniversiteleriyle yani bir günde biz kızdık artık oynamıyoruz şeklinde bu iş olmaz. Uluslar bunu yapamazlar. Daha da ilginç, Avrupa'daki bir gelişme Türkiye'ye hep reform olarak yansımış.

Mesela 1490'lardan sonra, özellikle Ame-

rika'nın keşfinden ve Yahudilerin, İspanya'dan gönderilmesinden sonra, İslam dünyası içerisinde Halil İnalıcık'ın kitaplarını okuyanlar çok iyi bilirler özellikle Klasik Çağ 1300-1600 yıllarını kapsayan Yapı Kredi Bankası yayınlarından, Osmanlı'nın ekonomik krizle baş başa kaldığı 1535'lerden sonra kapitülasyonlarla birlikte o zamanki Osmanlı parasının değer kaybetmeye başladığını görürsünüz. Doğu Batı dergisinde bu konuda çok güzel makaleler çıkıyor, özellikle Halil İnalıcık'tan. İkincisi, Osmanlı'nın özellikle batının kimliğinin oluşmasında yani ötekinin oluşmasında çok önemli bir katkısı var. İkinci Viyana Kuşatması dahil olarak. Ben olsam Türkiye Turizm Bakanı olarak aslında Avusturyalılardan %10 talep ederim. Çünkü Avusturyalılar Türkiye korkusu satarak para kazanan tek ülke. Yani elin Çinlilerine Japonlarına yani bir tane gülle bilmem kaç yüzyıldır orada işte Türkler buraya geldi, şöyle yaptı falan yani, ama çok iyi pazarlama yapıyorlar. Onu da tebrik etmek lazım.

Diğeri 1815 yılı biliyorsunuz Viyana Kongresidir, hemen akabinde ne olur Türkiye'de? Askeri alanda reformlar başlar, değil mi Yenigçeriler ortadan kaldırılır ve 1839'la birlikte 1850'ye kadar Tanzimat reformları yapılır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında modern Türkiye Cumhuriyeti ortaya çıkar hepimizin gururlandığı şey nedir? Gerçi Sayın Başkan biz ne on yıllar gördük falan dedi böyle imalı bir biçimde ama Atatürk'ün de biz on yılda, hani onuncu yıl marşı ne diyor biz on yılda on milyon genç yarattık her yaştan diyor değil mi? Yani demek ki bazı on yıllarımız boşa geçmiş, bazıları dolu geçmiş yani biz boş olanları mı dolu olanları mı örnek alacağız ona bakalım. Çünkü Türkiye'nin 1923 ile 1933 yılları arasındaki bütün reformlar, batılılaşma reformlarıdır. İkinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni tartışmaları çerçevesinde de öyle. 19 Mayıs 1945 yılındaki İsmet İnönü'nün Ankara'daki hipodromda yapmış olduğu gençlik konuşmasını okumanızı özellikle öneririm. İnönü, adam diktatör yani resmen milli şef ve diyor ki, "Türk halkının demokratik olması gerekir ben Türk gençliğine güveniyorum" diyor. Dünya tarihinde diktatör olarak yani siyasal gücü yasal

yollardan teslim eden tek insan ve biz Türklerle ait, inanılacak gibi değil. Biz Türkler nelere kadiriz bu anlamda. Hakikaten yok örneği, adam diktatör ve bırakıyor yani olacak iş değil.

Türkiye 1950-60 döneminde ekonomik anlamda biliyorsunuz füze gibi yükselen ülkelerden biri. Peki şimdi ne oldu gerçi yine konuşuldu Türkiye ilginç bir şekilde altın madalaya doğru koşan ülkelerden biri. Türkler zaten ya kaçarken ya da... derler ya aklına gelirmiş. Ama bu ilginç, bu Türklerin bir genetiği yani ayıp bir şey değil Türkler çok ilginç bir ulus. Yani dünya tarihine baktığınızda Mehmet Öğütçü'nün çok güzel kitabı vardır; Asya'nın Keşfi diye çok güzeldir orada Türklerin özellikle beyin yapılarını hala çözemediler yani kromozomlarımız halen çözülmedi. Bu çok güzel bir şeydir. Yani Selahattin Duman'ın Vatan gazetesinde yazdığı gibi Türklerin beyninde bilgisayar çipi yok. Yani trafik çipi yok. Türklerde akıl alacak gibi değil. Yani İstanbul trafiğinde de görüyorsunuz herkes Malkoçoğlu mübarek, Orta Asya'dan gelip Akdeniz'e doğru uzanan bu cennet bu cehennem bizim. Nerede var böyle bir başka şey, yok. O nedenle Avrupa Birliği'ne karşı biz zannediyorum yanlış yapıyoruz değerli dinleyenler. Yani biz çok dinamik olduğumuzu söylüyoruz, çok genç olduğumuzu bunlar korkutuyor insanları. Din falan değil. Yani bizden korkuyorlar. Çünkü biz daha hareketliyiz, daha canlıyız, daha yenilik getireceğiz. Slovenya'dan ziyaretçiler geldi bizim ODTÜ'ye, adam şaşırıldı. Çünkü Ankara'da 5 üniversite yan yana 400 bin öğrenci. Zaten Slovenya'nın nüfusu 1 milyon. Yani parametreler farklı.

Zagreb'de konferans veriyorum, biz akademisyenler de tabii hata yapıyoruz, dedim ki işte Hırvatistan gibi 4.5 milyona sahip olan küçük ülkeler dedim. Bir profesör kalktı hayır olamaz yanlış söylüyorsunuz, ben de hakikaten çok büyük maddi hata mı yaptım diye düşünüyordum. Bizim nüfusumuz 4.5 milyon değil, 4.7 milyon dedi. Ben de tabii Ankara ve İstanbul'la kıyaslandığında pek fazla bir anlam ifade etmediği için basında da vardır; negligible numbers derler değil mi? Yani 200 bin fazla olsa ne yazar az olsa ne yazar?

O nedenle hangi perspektiften baktığınıza göre değişir. Cervantes'in meşhur sözüdür siz dünyayı nasıl görüyorsanız, dünya da sizi öyle algılar. O nedenle Türkiye'nin Avrupa Birliği ve ABD ile olan ilişkilerine baktığınızda aslında ben Sayın Başkanın söylediklerine katılıyorum onun biraz daha böyle akademik olarak ifade etmek istiyorum. Biz şimdi Türk askerlerinin çok şey olduğunu söylüyoruz değil mi ordumuzun? Niye biliyor musunuz? Ordumuz 1952 yılından beri NATO'da ve NATO standartlarını kullanıyorlar. Yani Türk ordusunun her subayı NATO standartlarına uymak zorunda. Yani yönergeler var, şöyle şöyle yapacaksınız şöyle şöyle değil mi? Savaş planları, barış içinde nasıl davranacakları vs. Avrupa Birliği de böyle bir şey işte. Yapılacak bir şey yok, adam maddeleri koymuş, 95 bin sayfa, hepimize geçmiş olsun, çevireceksiniz, okuyacaksınız, uygulayacaksınız.

Henry Kissinger'in çok güzel bir kitabı vardır, Türkçe'ye de çevrildi "Diplomasi" diye, İngilizcesi "Diplomacy", aslında bütün siyasetçilerin, işadamlarının ve akademisyenlerin okuması gereken bir kitap diye düşünüyorum. Onun Almanca çevirisi çok ilginç. Almanca çevirisinin başlığı "Ulusların Akli"dir. Yani ulusların bir akli vardır. Uluslar bir akla göre hareket ederler. Yani burada nasıl 30-40 kişiysek hepimizin bir akli varsa ama hepimizin de ortak bir akli vardır değil mi? Avrupa Birliği dediğimiz olay ortak akıldır. Yani ortak çıkarların ortaya çıkardığı bir ortaklıktır. Timothy Garton Ash, İngilizlerin en önemli profesörlerinden, Oxford Üniversitesi profesörlerinden bu adam, 1981 yılında Sovyetler Birliği 10 yıl sonra yıkılacak dediğinde bütün millet gülmüştü. 10 yıl sonra gerçekten Sovyetler Birliği yoktu. Hemen ardından Margaret Thatcher'in danışmanı oldu şimdi de Oxford'da profesör oldu ve bu adam gazeteci, basına özellikle duyurulur. Yani doğru tahmin açısından söylüyorum.

Timothy Garton Ash'in çağ açan bir kitabı var. Timothy Garton Ash Orta ve Doğu Avrupa'da böyle peygamber gibi sevilen bir adam. Yani Polonya'da, Macaristan'da, Slovakya'da, Litvanya'da. Onun bir kitabı var, "In the name of Europe" "Avrupa Adına", "In Nomen Europas" Almancası da bu. Şimdi orada söy-

le der; bir alıntı yapar Otto Von Bismarck'tan, yerel politikanın mimarı. Diyor ki, Avrupa ülkeleri hepsi ulus devlet olmalarına rağmen Avrupa adına hareket ettiklerini söylerler ama asıl takip ettikleri ulusal çıkarlarıdır. Örnek; Avrupa Birliği. Yani Chirac niye bu kadar karşı veyahut da İngiltere neden Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için bu kadar taraftar. Aynı İngiltere 1945-50'lerde Türkiye'nin NATO'ya girmesini engellemek için elinden gelen gayreti gösterdi. Yani İngilizler eğer evet diyorlar ise bir bildikleri var. Veyahut da 2 hafta evvel İtalya'da Roma'da İtalyan akademisyenin dediği gibi; biz Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyoruz. Çünkü Avrupa Birliği'nde Akdeniz boyutunun güçlenmesini istiyoruz. Almanlar Orta ve Doğu Avrupa'da çok güçlü bu bizi rahatsız ediyor. İngilizler ne diyor; Belçikalı bir arkadaşla konuşurken, ne dedi İngiliz, biz de dedi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyoruz, çünkü zayıf bir Avrupa Birliği istiyoruz. O nedenle 25 tane ülke, 25 tane değişik akıl. Yani biz fazla büyütüyoruz aslında yani bu tehlikeli bir şeyi ne çok fazla abartmak ne de çok fazla aşağı görmek, dengeyi korumak lazım. Maksat üzümlü mü yemek, bağıcı mı dövmek.

Avrupa Birliği dediğimiz olay, 17 Aralık'ta karar vereceği zaman, çok rasyonel olmayan bir karar da vermek durumunda. O nedenle ben "Büyük Karar" olarak başlığı attım ve şunu da söylüyorum; Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz bir karar alması mümkün değil. Mümkün değil. Yapamazlar, isteseler de yapamazlar. Rum tarafı Türkiye'yi veto edecekmiş buyurun da edin bakalım. Hodri meydan. Yapamaz, yapamayacak. Mümkün değil, yani isteseler de yapamayacaklar, yani içgüveysi mi gireriz yoksa gelin mi gireriz bilmiyorum ama Avrupa Birliği Türkiye ile yaşamak zorunda. 2020 yılında 90 milyon olacak olan ve Rusya'dan sonra Avrupa'nın en fazla nüfusuna sahip olacak olan ülkeyi devre dışı bırakma lüksleri yok. Türkiye'nin entegre edilmiş Avrupa'nın lehinedir. Bizim ne kadar lehimizdir o ayrı tartışma konusu ama Avrupa perspektifinden bakıldığında, Türkiye'yi dışlamak mümkün değil. Türkiye'yi akşam pazarı fiyatına almak isteyebilirler, o doğru. Yani aralarında işbölümü yaparlar biri-

leri iyi polis birileri kötü çocuğu oynar bu olur. Bu böyle yani uluslararası politika. Uluslararası politikanın da kendine özgü kuralları var. Yani ben akademisyenim karar verici değilim ben size anlatıyorum sadece nasıl müzakere yapılır, nasıl düşünülür.

Ama tabii şunu da görmek lazım Avrupa Birliği eğer küresel bir güç olma eğilimi içine girecekse, son zamanlarda bu konuşulmaya başlandı önceden böyle bir eğilimleri yoktu. Gunter Verheugen bunu gündeme getirdi. Eğer Avrupa Birliği küresel bir oyuncu olma eğilimine girecekse, bu Türkiye ile birlikte olacak tıpkı Afyon ekmek kadayıfını tek başına yerseniz güzeldir ama kaymaklı yerseniz daha güzel olur. Yani Türkiye olmazsa Avrupa Birliği olmaz diye bir kural yok. Ama Türkiyeli bir Avrupa Birliği kaymaklı ekmek kadayıfı gibi olur, tıpkı İspanya'nın tıpkı Portekiz'in Avrupa Birliğine girdikten sonra başka Latin Amerika ve orta Amerika olmak üzere Avrupa'nın o bölgeye yönelik politikalarındaki olumlu gelişmeler gibi. Kafkasya'yı, Orta Asya'yı ve Ortadoğu'yu devre dışı bırakabilecek bir politikayı Avrupa Birliği'nin stratejik açıdan, siyasi açıdan, askeri açıdan uygulaması mümkün değildir. Bu zor bir karardır Avrupa Birliği için zor bir karardır. Çünkü Türkiye gerçekten büyük bir ülkedir. İstisnai bir ülkedir. Biz, çok istisnai bir ülkeyiz, İngilizler ona "Turkish Exceptionalism" diyorlar.

Türkiye istisnai bir durumda, *sui generis*, nev-i şahsına münhasır, Türkiye kolay bir ülke değil. Ama Türkiye aynı zamanda çok olanaklar sunan bir ülke. Dünyanın ilk 20 ekonomisi arasında olan bir ülkeden söz ediyoruz. Bütün enerji geçiş kaynaklarının, medeniyetlerin geçiş noktasında olan bir ülkeden söz ediyoruz. Şu anda burada bulunduğu şehir İstanbul, medeniyetlerin bulunduğu nokta. Yani 2. Roma. Ötesi berisi yok bu için. Yani İskender de buradan geçti, Romalılar da buradan geçti. Öbür taraftan da İranlılar geldi, Moğollar geldi, Osmanlılar geldi vs. O nedenle başka şansımız yok. 2500 yıl evvel, İskender'le Daryus buralarda kavga ettiler. Şimdi biz oturuyoruz burada. 2500 yıl evvel başkaları oturuyordu.

Türkiye'de bazı görüşler var. Türkiye bö-

lünecek de vs. Yahu adam gecekondusunu vermemek için çocuğu çıkarmış damın üzerine gelmeyin keserim diyor, ülkeyi nasıl verecek. Kim neyi nereden alıyor, var mı öyle bir şey? Öyle bir mantık olamaz, mal canın yongası, veremez. Türkler başkalarının topraklarını alabilir ama kendilerinden vermezler, yani yok öyle bir şey. O nedenle tabii biz korkularla yaşıyoruz, korkular çok önemli, korkular çünkü toplumları belli noktalarda farklı düşünmeye de yönelten psikolojik olaylardır. 2 hafta evvel 26 Kasım'da Roma'da La Sapienza Üniversitesinde konuşuyorum. Benden evvel konuşan kişi isim de veriyorum Alexandre Del Valle. Jacques Chirac'ın danışmanı, korkunç Türkiye karşıtı. Kitap da yazmış, yani adam öyle bir konuştu ki, Türkiye cehennem reklamı gibi, hani filmde önce fragmanlar gösterirler ya, mübarek öyle bir Türkiye resmi çiziyor ki, Türkiye sınırlarına girdiğiniz anda cehenneme hoş geldiniz. Ben de dedim ki, valla tebrik ediyorum akademik açıdan bir bilginin kötüye nasıl kullanılacağını gösterme açısından çok başarılısınız. Yani bir negatif resim ancak bu kadar çizilebilir. Sırça köşkte oturanlar önce komşusunun camına taş atacaksa 2 defa düşünmelidir. Dinime küfreden Müslüman olsa derler ya, adamın kolonyal tarihini bir anlatmaya başlasam size, ağlarsınız.

Dedim ki, elimde de kalem vardı, o arada da işte "mamma mia" işte Türkler geliyorlar şeyini söyledi. Dedim ki, bakın elimde kalem var ve ben sizinle diyalog kurmaya geldim. Beni bir dinleyin, bir dinleyin önce. Benimle hemfikir olup olmamanız değil ama biz yeni Türkleriz, altını çizerek söylüyorum, bizler yeni Türkleri temsil ediyoruz. Biz klasik Türkleri temsil etmiyoruz. Burada oturanların tamamı yeni Türkleri, Andrew Mango'nun kitabı "The Turks Today"de olduğu gibi biz yeni Türkleri temsil ediyoruz. Dünyaya açık, demokratik rejimi isteyen, dünyayla eklenmek isteyen ve dünyaya kötülüğün değil, barışın gelmesini isteyen bir anlayışa sahibiz.

O nedenle dir ki bizim dış politikamızda, biz ilk defa siyasi tarihimizde Amerika Birleşik Devletlerine isteyerek veyahut istemeyerek geçen yıl hayır demiş bir milletin çocuklarıyız. Yani bütün dünyada Türkler Amerikalılar ne

derse yaparlar şeklindeki algılamanın tamamıyla değiştiği ve bence Türkiye'nin borsa gibi tavana vuran imaj değişikliğinin ardında yatan en önemli nedenlerden biri Türkiye'nin hayır diyebilmesidir. O nedenle zannediyorum Sayın Adnan Nas söylemişti çok ilginç. Gençler arasında yapılan araştırmalarda Türkiye'ye karşı olan yaklaşım daha olumlu. Bu doğru. Danimarka'da yapılan bir araştırma var, Türkiye'ye gelmiş olanlar arasında 100 üzerinden 94. Gelmeyenler arasında ise bu rakam % 40'larda falan.

İsim vererek söylüyorum, Profesör Ulrike Gueroth, Alman Dış İlişkiler Enstitüsü'nden ve bu hanımefendi Avrupa Anayasasının hazırlanmasında entelektüel olarak katkıda bulunan insanlardan biri. Eylül sonunda bana geldi. İstanbul'da, Ankara'da bir konferans verecek. Şöyle bir örnek verdi, bunu özellikle sizlerin işadamı olarak bilmenizde fayda var, 2 saat konuştuk. Yani kadına para verseniz öğleden sonra Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapacağı konuşmayı böyle değiştiremezdi. Ben para da vermedim sadece 2 saat fikir alışverişinde bulunduk. Şöyle dedi, biliyor musunuz Hüseyin Bey dedi, ben bu sene Antalya'ya tatile geldim dedi. 2 tane çocuğu varmış biri 9 diğeri 13 yaşında. Benim dedi annem 75 yaşında. Benim annem Türklerin Avrupa Birliğine girmelerine karşı. Müslümanlara karşı. Euro'ya karşı. Kadın her şeye karşı. Çocukları, çok ilginç, 9 ve 13 yaşında Antalya'da tatil yapmışlar. Çocuk gelmiş demiş ki, anne demiş, burası bir cennet, "Turkey is a paradise" demiş. Ben de kadına dedim ki hanımefendi bakın, şimdi anneniz, Allah uzun ömürler versin ama, yine de biyolojik üstünlük diye bir kavram var, çocuklarınız muhtemel daha uzun yaşayacak. Şimdi anneniz için kötü olan veya karşı olunan bir obje olarak algılanan sizin çocuklarınızın gözünde bir cennet. Tercihi siz yapacaksınız. Yani yatırımınızı yaşlılara mı yoksa gençlere mi yapacaksınız bu sizin tercihiniz.

Türkiye Avrupa Birliği'nin yüzme havuzudur. Türkiye Avrupa Birliği için gereklidir. Çünkü Avrupa'nın bütün yaşlılarının önümüzdeki 10-20 yıl içerisinde Sarıkamış dahil olmak üzere bütün o Kars bölgesinde sanatoryumların kurulacağı bir bölge olacaktır. Avru-

pa'nın zengin fakirlerinin boş vakitlerini geçirecekleri bir yer olacaktır Türkiye. Türkiye Avrupa Birliğine çok büyük bir katkıda bulunacaktır. Türklerden korkmaları gereksizdir. Çünkü Türkiye Rusya'ya daha fazla insan gönderecektir. Rusya şu anda 140 milyon, 2020 yılında 104 milyon, Rusya zenginleşiyor. Rusya'nın altyapısını da Türkler yapıyor ve Türkler Rusya'ya gerçekten bu sefer Moğollar gibi değil, tam tersinden modern binalar yaparak gidecek olan bir ülke.

Ben son olarak şunu söyleyeyim, yine Roma'da verdiğim konferansın sonu şöyle bitmişti. Roma olduğu için söylüyorum. Biliyorsunuz Hıristiyanlık çıktığında şöyle bir şey vardı, Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrının hakkını Tanrıya. Ben de dedim ki, Türkiye'nin hakkını Türkiye'ye, Avrupa'nın hakkını Avrupa'ya. Bize haksızlık yapmayın yeter. Türkiye'ye yeter ki haksızlık yapılmamasın. Alev Alatlı'nın "Aydınlanma Değil Merhamet" isimli kitabının temel noktası burada yatıyor. Siz dediniz ya bir sınav verecek Avrupa Birliği, evet gerçekten Avrupa Birliği Türkiye örneğinde Türkiye'nin dışına taşan, İslam dünyası başta olmak üzere Tüm dünyanın üzerine yoğunlaştığı bir karar alacak. Ya bize haksızlık yaratıldı duygusunu oluşturacaklar ve şu ana kadar Avrupa Birliği'nin tüm dünyada siyasal değerler anlamında kazanmış olduğu bütün o repütasyon bütün o güzel şey aşağıya düşecek veyahut da bizlerle birlikte yaşamının mekanizmalarını daha rahat kuracaklar. 11 Eylül'den daha etkili daha geniş anlamda negatif etkileri olabilecek olan bir kararlar karşı karşıya Avrupa Birliği. Benim vardığım sonuç, bir akademisyen olarak vardığım sonuç, analizlerim beni bir yöne götürüyor; Avrupa Birliğinin Türkiye'yi devre dışı bırakma, Türkiye'ye haksızlık yapma lüksü yok. O nedenle, 18 Aralık sabahı tüm Avrupa ve Türkiye için yeni bir gün olacak ve bir başlangıç olarak, zor bir dönem olacak ama her iki tarafında kazanacağı bir süreç olacak. Beni dinlediğiniz için saygılar sunuyorum.

Adnan Nas : Efendim Hüseyin Bey, iyi ki Davut Bey'in bıraktığı zamanı da doldurdu. Gerçekten çok ufuk açıcı bir konuşma yaptı. Davut Bey her zamanki tevazuu ile biraz zaman bırakmıştı zaten, ama iki konuşmacımız

da son derece bilgilendirici ve ufuklarımızı açıcı konuşmalar yaptılar. Ben sorulara geçmeden önce, çok soru sorulmayacağı ihtimaline de binaen, birkaç noktayı, konuşmacılardan not aldığım birkaç noktayı hatırlatmak istiyorum.

Birkaç noktayı da belirtmek istiyorum. Bir tanesi, bu müzakere sürecinde ekonominin çok önemli olduğunu söylemiştim. Çünkü Türkiye ekonomisi makro göstergeleriyle şu anda iyi, ama bu sadece konjonktürel bir dengeyi gösteriyor, temel dengelerimizde sorun var hala. Büyük bir borç stoku var. Bu açıdan o sorunumuzu da süratle çözmemiz lazımların için de reel faiz düşmeli dedik.

İkinci bir nokta şu; Avrupa Birliği ile ilgili çoğunlukla basında gördüğümüz değerlendirmelerde, eksik gördüğüm bir nokta var. Yani çok fazla alınganlık gösterip, kendi kendimizi öfkeliendiriyoruz. Mesela serbest dolaşım hakkı meselesini yeterince doğru değerlendirmiyoruz. Çok abartıyoruz. Tamam tabii ki devamlı koruma konusunu, ama serbest dolaşım bugün Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler arasında bile tam söz konusu değildir. Onu söyleyeyim. Neden değildir? Çünkü mesleki ve endüstriyel standartlar ve kalifikasyonlar koyarak bunu fiilen imkansız hale getiriyorlar. Bir örnek vereyim size, İtalyan bir kuaför Almanya'da çalışmıyor zaten. Alman bir doktor İngiltere'de çalışmıyor. Yani olayları da çok abartmayalım onlar her şeyden yararlanıyor biz yararlanamıyoruz. Hangi konularda tam dolaşım var biliyor musunuz üst düzey yönetici, pazarlamacı gazeteci gibi sertifikasyona tabi olmayan alanlarda tam dolaşımdan yararlanıyorlar. Bunu bir bilgi olarak vermek istedim. Sanıyorum Davut Bey'de beni bu konuda doğrular.

AB Kimlik Arayışında...

Bir diğer nokta, Brüksel'de Davut Bey'in de çok güzel bir açılış konuşmasıyla başlatıldığı toplantıda konuşan Avrupa Birliği yetkililerinden özellikle bir tanesinin konuşması son derece moral vericiydi. Hüseyin Bey kadar moral vericiydi, Avrupa Parlamentosunun İspanyol Başkan yardımcısıydı ve orada dedi ki, ya siz Türkler olarak çok telaşlanmayın burada asıl telaşlanacak olan biziz. Biz kendi

kimliğimizi bulma çabasıdayız. Aslında burada **Avrupa Birliği kendi kimliğini arıyor**, Türkiye meselesinden çok. Türkiye bunun için bir vesile oluyor sadece, **o nedenle eğer global bir güç olmak istiyorsak Avrupa Birliği'nin doğal destinasyonu Türkiye'yi içerecek bir aşamadır fikrine o da katıldığını söyledi.**

Bir de şu var, aslında çok telaffuz edilmiyor ama zannediyorum son günlerde bir gazetede okudum. Cengiz Aktar söylemiş galiba çok doğru. Biz Avrupalı dostlarımızla konuştuğumuzda bunu çok görüyoruz. Telaffuz etmiyorlar ama en önemli nedenlerden biri kültürel farklılıklar özellikle dinsel farklılıktır aslında. Onu çok telaffuz etmek istemiyorlar hoş kaçmaz diye. Çünkü din aslında kültürün bir parçasıdır. Dolayısıyla bu dini farklılık bilinç altlarında çok önemli bir direnç yaratıyor. Hele onun temsilcilerinin Avrupa'daki alt düzey temsilcilerinin alt düzey icraatlarını görürnce hani Hollandalı adamın Faslı tarafından öldürülmesi gibi. Bu hadise böyle bir gecede aşacağımız bir hadise değildir aslında en zorlu bariyerlerden biri bu. Ama bu hadiseyi biz, bu farklılıkların çok önemli olmadığını ve devletin Türkiye'de laik olduğunu tıpkı diğer Avrupa Devletleri gibi. Bence müzakere sürecinde anlatacağız, yani anlayacaklar ama bu sadece bir iki nutukla olmaz. Vatandaş düzeyinde anlamaları lazım, o anlamda çok anlamıyorlar. Türk imajı yok kafalarında. Neye benziyoruz çok bilmiyorlar. Bunu böyle bir gecede aşamayız. **Bence en önemli bariyerlerden biri de budur.**

Sayın Bağcı, çok haklı olarak bir şeyden bahsetti. Amerika'nın imparator gibi davranışından, doğal olanın da o olduğundan. Bunu tabii daha pozitif bir şekilde şöyle de söylüyorlar; Ben New York'ta, Washington'da çoğu panelde şahit oldum, buradaki çoğu arkadaşım da şahit olmuştur. Amerikalılarla Avrupalıların aynı panelde konuşmacı olduğu yerlerde aralarında bayağı ironik tartışmalar oluyor ve Amerikalılar her seferinde Avrupalılara diyorlar ki, siz Avrupalı kardeşlerimiz global düşünmesini bilmiyorsunuz. Ama normaldir siz global değilsiniz çünkü biz global olmak zorundayız, biz global düşünmek zorundayız. Amerikalılar bunu çok açık bir şe-

kilde söylüyorlar ve dünyanın şu anda tek global düşünen ülkesi biziz, bu nedenle sizin ufkunuz yetmiyor bunları anlamaya, çok açık bir şekilde yüzlerine söylüyorlar. İngiliz kardeşlerine bile söylüyorlar. Ki, İngilizler en fazla onlara yakındır biliyorsunuz. Global düşünüyorsunuz diyorlar. Bu ciddi bir tartışma noktası gerçekten. Avrupa Birliği de hakikaten mevcut yapısıyla zayıf bir durumdadır, elini taşın altına koymuyor mesela, NATO konusundaki tartışmalarda Irak'ta şurada burada ahkam kesiyor ama hadi peki Amerika olmasa sen ne yapacaksın desen cevap veremeyecek muhtemelen saklanacak yer arayacak durumda. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin sorunu var. Amerika'yı eleştiriyor ama hadi Amerika çekilsin sen onun işini yap deseniz de kaçacak delik arıyor. Dolayısıyla Amerika'nın dünyada böyle bir güvenlik ve süpervizyon görevi gerçekten var.

Bir noktaya daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu Avrupa Birliği ülkeleri arasında tabii ağırlığı fazla olanlar var. Herkesin bildiği Fransa ve Almanya özellikle mali altyapısını oluşturmada çok ağırlıklı. Fakat bunun dışında ben 2 ülkeye daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Hatta 3 ülkeye, Hollanda, Danimarka, Avusturya. Hollanda ve Danimarka'nın Avrupa Birliği'nin gelişiminde entelektüel ağırlığı çok fazla. Dolayısıyla bu ülkeler diğer ülkelerden, hepsi eşit ama bunlar biraz daha fazla eşit. Dolayısıyla Almanya ve Fransa dışında Hollanda ve Danimarka'ya da dikkat etmek gerekiyor. Avusturya'da da halk oyunun çok büyük direnişi var. Halk oyunun, herhalde Hüseyin Bey'in dediği gibi Türkleri en sevmeyen ülke galiba. Orada biz bunu hepimiz belki gözlemlemiştinizdir. Viyana'da kahve içerken bile bazen laf attıkları oluyor. Siz Türkler defolun falan diye. Dolayısıyla, öyle bir ülkeyle de uğraşmak zorundayız. Bunlara biraz farklı stratejiler gerekiyor.

İzin verirseniz soru-cevap bölümüne geçmek istiyorum.

Bilal Koçak: Ekovitrin Dergisinin Yayın Kurulu Üyesiyim. 3 konuşmacı da çok güzel konuşmalar yaptılar öncelikle teşekkür ediyoruz. Benim sorum Sayın Bağcı'ya olacak. Türkiye'yi yeteri kadar tanıtamadığımız da or-

tada. Buna rağmen, Avrupa'daki gençlerin Türkiye'ye karşı sempatisi, pozitif yönde bir sempatisi var. Bunu, ne etkiliyor? Nasıl etkiledi konuları? Acaba Avrupa'da yetişen yeni nesil genç girişimcilerin oradaki gençlerimizin bunda bir rolü oldu mu? Bunu istihdam edeceğim.

Gülsüm Azeri, TABA Başkan Yardımcısıyım, Şişecam'da Yöneticiyim. Bu büyük Ortadoğu projesinden bahsedildi. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmekte olduğu veya işte müzakerelerin başlamakta olduğu bu ortamda Türkiye yine de coğrafik durumunda geleceğini, ekonomisini oluşturmak zorunda. Bu bağlamda da kuzeyindeki Rusya gittiği ciddi bir fırsat ve kullanıyoruz. Türk işadamları ciddi şekilde oraya yatırım yapıyor. Ama Ortadoğu da bir fırsat. Ortadoğu, unutmayın ki sadece pazarları açısından bir fırsat değil. Güney Asya'ya, yani dünyanın büyüyen 3 tarafı var; Çin, Rusya, Hindistan, bu tarafa en hızlı gidebileceğimiz, gidip her birimiz içine fabrika kurmayacağımıza göre, Ortadoğu'da ne olacağı Türk iş dünyası için bence birincil sorudur. Büyük Ortadoğu projesi nereye götürecektir, Avrupalılarla Amerikalılar anlaşacak mı? Yoksa Ortadoğu büyük bir kaosun 20 yıl 30 yıl sürecek bir kaosun, ortasında mı? Yatırım yapabilecek miyiz Ortadoğu'ya, burnumuzun dibinde bir dolu fırsat var kaçıp gidiyor. Ama Çinliler yatırım yapıyor. Çin'le İran çok yaklaşıyor. Ama Türk işadamları İran'a korkudan yatırım yapamıyor. Avrupa Birliği ne olursa olsun biz İran'dan veya Arap yarımadasından Ortadoğu'daki fırsatlardan ve oradan hareketle Hindistan'a kadar uzanan bir coğrafyadan çok büyük fırsatlar yaratabiliriz. Bu konuda Amerika ne yapacak? Büyük Ortadoğu projesi nereye götürecektir bu işi sayın Bağcı'ya soruyorum.

Hüseyin Bağcı : Şimdi önce bir konuya açıklık getireyim. Sizin karşınızda yaklaşık 1.5 saattir konuşuyorum. Bilimsel yayınların yanı sıra bütün söz edilen ülkelerin, 82 ülkeyi bizzat gezerek, konuşarak, sizlere bilgi aktarmaya çalışıyorum. Yani sadece, kitaplardan değil. Sözü edilen tüm ülkeleri şu anda gezdim gördüm bir kıyaslama yapabilecek durumdayım.

Şimdi Çin'in, fazla büyütülmemesi gerekiyor. Genel olarak genişlemesi fiziki anlamda mümkün değil. Ekonomik anlamda Çin 21. yy'da Rusya'nın, Hindistan'ın, ABD'nin ve Avrupa Birliği'nin kontrol altına almak zorunda oldukları bir timsah gibi görülmesi gerekiyor. Çin değişik vesilelerle kontrol altında tutulmak zorunda. Çünkü Çin'in tek başına Napolyon'un değimiyle eğer her Çinli 1 defa yere vursa dünya depremlerle sarsılır. Çin ama büyük bir ekonomik güç, 2025 yılında kişi başına düşecek 500 dolar gelirle, bugünkü Dünya Bankası rakamlarına göre dünyanın en büyük ekonomisi olacak. Bu çok büyük bir rakam. Çin ve Hindistan'ın 2025 yılındaki dünya nüfusu oranlarındaki payları yaklaşık 4 milyar olacak ki, bu çok büyük rakam. O nedenle Çin ve Hindistan Asya Pasifik bölgesinde öyle veya böyle kontrol altında tutulması gereken ülkelerden biri. Özellikle Cenevre'deki dünya ticaret örgütünün görüşmelerinde işte biz Deniz Bölükbaşı'yı gönderdik. İyi bir müzakereci olduğu için. Orada başta tarım olmak üzere tekstil alanında müzakereler yapsın diye. Çin böyle bir olgu. Çin büyüyen bir ekonomi. % 9 gibi bir rakamı 10-15 yıldır sürdürebilen tek ülke. Çok fazla büyütüler, şimdi daralma yoluna gidiyorlar. Bayağı bir problemleri var ama Çin'in en büyük sorunu ne biliyor musunuz, psikolojik. Tek çocuklu aile yapısı olduğu için önümüzdeki dönemde Çinliler akrabası olmayan milyonlarca ama milyonlarca çocuk olacak ve bu o toplumda çok büyük psikolojik sorunlara neden olacak. Amerikalıların en büyük araştırma konularından biri şimdi bu. Yani onların, Türkçe deyimle kimyası bozulacak. Lütfen bunu gözardı etmeyin.

İran'a da sürekli gidip geliyoruz konferanslar organize ediyoruz. İran çok büyük bir medeniyet tabii. Çok genç nüfusa sahip. Türkiye, Meksika, Güney Kore ve İran en fazla genç nüfusa sahip ülkelerden biri dünya genelinde bir kıyaslama yaptığımızda. Ve 21. yy'a en iyi şekilde hazırlanması gereken ülkelerden biri, ama İran geri kaldı. Yani molla rejimi İran'ı Türkiye'nin nereden bakarsanız bakın 20-30 yıl gerisine attı. Molla rejimi devam ettiği müddetçe de İran'ın bir açılım yapması mümkün değil. Yani onlara bir Turgut

Özal ve bir Tayyip Erdoğan lazım açılmak için. Yani mollaların demokrasiyi özümsemeleri gerekiyor yani Tayyip Erdoğan örneği Türkiye'de çok güzel bir örnektir ve İslam dünyası açısından özellikle. Böyle bir görüşe sahip olanların nasıl bir dönüşüme uğrayabileceklerini görmemiz açısından biranda bu henüz söz konusu değil.

Büyük Ortadoğu projesinin başarılı olma şansı fifty fifty. Yani bu sadece ABD'nin projesi değil. Altını çizerek söylüyorum. Bu, sizin sözünü ettiğiniz Ortadoğu'daki özellikle başta doğalgaz ve petrol olmak üzere en önemli enerji kaynaklarının halka, zenginliğin halka nasıl yansıtacağı ile de doğru orantılı bir proje. Saddam Hüseyin'in, size rakamlar vereyim; 1980'den 2000 yılına kadar Saddam Hüseyin'in silahlanmaya harcadığı para, resmi rakamlar bunlar, 315 milyar dolar. 315 milyar doları silaha yatırmayıp ta halkına yatırmış olsaydı. Bugün kişi başına 100 dolar değil de yaklaşık 15 bin dolar düşen 22 milyar dolar bir Irak olacaktı. O nedenle Atatürk'ün önemini iyi anlayalım. Dünyada liderler 2'ye ayrılır. Toplumlarını kötüye sürükleyen, Hitler gibi, Stalin gibi, Saddam gibi ve iyiye götürenler Atatürk gibi. O nedenle Atatürk'ün Türkiye'den çıkmış olması büyük bir şans. Yani bu bizim şansımız. Diğerlerine geçmiş olsun. Ortadoğu ülkelerinin, Afganistan gibi İran gibi, Türkiye ile modernleşme sürecine aynı anda başlayan ülkelerin bu kadar geri kalmalarının altında yatan temel neden, liderlerinin olmayışı ve toplumsal iç dinamiklerin bizim gibi olmayışıdır. Türkiye'nin en büyük gücü ama en büyük gücü, yeniliğe açık olması. Ben böyle yeniliğe açık, meraklı bir başka toplum görmedim. Bu bizim hem gücümüz hem de başkaları tarafından korkulması gereken bir olay. Çünkü adam yönetmeye, gitmeye, değiştirmeye hazır. Türklerin en büyük özelliği bu. Türker Alkan'ın deyimiyle, Radikal'de yazdığı gibi, kültürel şovenizm falan değil, araştırılması gereken bir ülke. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine gidin, biliyorsunuz servis o kadar kötü ki buradaki, bütün arkadaşları tebrik ediyorum yani bize bu akşam servis yapan arkadaşları. Yani servis sektörünün kötülüğünü görmek için Moldova'ya, Romanya'ya, Bulgaristan'a, Çek Cumhuriye-

tine gidin, açıklıktan ölürsünüz gelmiyor adam. Anlamıyor. Ve biz Avrupa Birliği'nin bu açıdan önemli bir motoruyuz. Biz gücümüzü bilmek zorundayız yani müzakereye oturduğumuz zaman karşılarında boş değil tam tersine iç dinamiklerini dış etkenlerle birlikte sentezleyen ve onu modernizme dönüştüren bir ulus olduğumuzu tüm dünyaya zaten son 20 yıldır gösteriyoruz.

Ben özellikle beyefendinin sorusu ile ilgili olarak söylemek istiyorum. Şimdi son dönemlerde bir İngilizce kavram var "public diplomacy" diye. Bu önemli bir şey yani kamuoylarını inandırma politikaları doğru diplomasi-leri. Şimdi ben bir Türk akademisyeni olarak bizim akademik esnafın çok büyük sorumluluk üstlendiğini ve geçmişteki akademik esnafın da ne yazık ki, yeterince başarılı olmadıklarını görüyorum. Bunu ben ideolojik anlamda söylemiyorum altını çizerek söylüyorum. Türkiye'nin entelektüelleri 1960'lı ve 1970'li yıllarda dünyayı yanlış okumuşlardır. Başta şu anda Milletvekili olan birçok entelektüelimiz, tırnak içinde, bazı gazetelerde köşeleri de var. Türkiye'yi 1960 ve 1970'li yıllarda Sovyetleştirmeye değil de Avrupalılaştırmaya enerjilerini harcamış olsalardı, CNN'de de çok TV programları yapıyorlar, TV8'de, yani bazı ülkelere demokratik ülke diyenler eğer zamanında Türkiye'yi liberal demokrasi-lere Avrupa örneğine yönelmiş olsalardı bugün bu tartışmaları yapmayacaktık. Ne yazık ki, Türk entelektüelleri bu anlamda sınıfta kalmıştır. Türk halkını suçlamaya hiç gerek yok. Hachette Kitapevi'nden dünyayı takip edenler, Hasan Cemal dahil, isim vererek söyleyeyim, günah çıkarmaya çalışmaları şimdi, o Mehmet Demirel'le birlikte hiç bir şey ifade etmez. Tam tersine entelektüellerin dünyayı yanlış okuduklarına ve eğer bir ülkenin entelektüelleri dünyayı yanlış okuyorlarsa bunun cezasını toplumlarının büyük bedel ödeyerek ödeyeceklerini bilmeleri lazım.

O nedenle bu doğrudur, yanlıştır, onun tartışmasına girmiyorum. Sadece Türk entelektüellerinin 1960 ve 1970'li yıllarda bir Yunanistan'da, bir İspanya'da, bir Portekiz'de olduğu gibi cesaretli olmadıklarını söylemek istiyorum. Türkiye'de 3 kişi Türkiye'yi toplumsal dönüşüme götürdü. Bütün hataları ve se-

vaplarıyla. Diğerleri akademik deyimle footnote'dur. Bir tanesi Atatürk, bir tanesi Menderes, üçüncüsü de Özal. Diğerleri hikayedir. Yani bu üçü Türkiye'nin bütün toplumsal dinamiklerini, parametrelerini, doğrudan ama değiştiren ve vizyon veren insanlardır. Diğerleri hikaye. Şair olur, çoban olur, şu olur, bu olur ayrı dava. Onlar footnote. Ama asil önemli olan toplumsal dönüşümde bu 3 kişi. Dördüncüsü Tayyip olabilir mi bilmiyorum. Tayyip Beyin potansiyeli var, göreceğiz ne kadar dayanıklı. Ama ben şunu da kabul ediyorum. Türkiye son 3 yılda İslam dünyası başta olmak üzere dünyanın hiçbir ülkesinde, bunu çok akademik olarak söylüyorum, dünyanın hiçbir ülkesinde bir ülke bu kadar yoğun bir reform süreci yaşamadı. Hızlı yaşayanlar, hani hızlı yaşayanlar genç ölür derler ya cesedi yakışıklı olur, Türkler çok hızlı dönüşüm yapıyor ve hızlı dönüşümü başarabilen ender uluslardan biriyiz. Bu çok artı bir değerdir. Yani Türkiye çabuk adapte oluyor, bukalemun değil ama bakın altını çizerek söylüyorum. Yani renk değiştirme değil, bir takım olayları içselleştirmede olağanüstü, transformasyon. 20 yy'ın 2 tane önemli kelimesi; biri progress diğeri de transformasyondur. O nedenle Çetin Altan'ın deyiimiyle söyleyeyim enseyi karartmamak lazım. Türkiye 21. yy'da dünya ülkeleri arasında bence % 20'lerden % 10'lara doğru hızla yükselecek olan ülkelerden biridir. Bir tek koşulu var ama siyasetçimizin, yöneticimizin, akademisyenimizin, entelektüellerimizin, basınımızın dünyayı doğru okuması kaydıyla. Eğer doğru okumuyorsak başımızı vuracağımız yer yine denizin kayalıkları olacaktır.

Yurtdışına hepimiz gidiyoruz. İkinci ve üçüncü nesil olağanüstü geliyor, durduramıyorlar. Avrupa'da her yerde Türkler var. Bu çok güzel bir şey. Biz aslında Türkiye sivas tarihini yazanlar bu noktaları göz ardı etmeyecekler. Avrupalı gençler bizde neyi arıyorlar biliyor musunuz? Halen bütün erozyona rağmen bütün ahlaki değerlerimizde yaşanan çöküntüye rağmen bu candanlığımız, bu içtenliğimiz. Benim öğrencilerim var, yabancı öğrencilerim, ağılıyorlar Türkiye'den ayrılırken, gitmek istemiyorum diyorlar, ben buraya gelmek istiyorum diyorlar. Yani o psikolojik

faktörler var ya dost arkadaş, aile. Biz bazen Türkler zayıf yönümüz belki bazı şeyleri güzel olan şeyleri pek fazla kaale almıyoruz. O Kazım Taşkent'in güzel saptamaları vardır, Yapı Kredinin kurucusu. Hatıralarını okursanız, biz Türkler doğuda iyi şeyleri not etmeyiz. Kötü şey olunca söyleriz, mesela birisi çok başarılı olmuştur hadi be ya, ne olacak sanki herkes oluyordur gibi. Ama başarısız oldu mu işte bak gördün mü başarısız oldu. Yani böyle bir sosyolojik anlamda bir değişikliği, transformasyonu başarabilirsek ki bu yolda gelişme var. Avrupa'da bunu not ediyor hiç merak etmeyin.

Bilal Koçak: Atatürk, Menderes, Özal örnekleri verdiniz. Şimdi bunların parametreleri var da, size göre çarpıcı, 1 numara olan parametreleri nelerdir? Sayın Erdoğan'ın bir numaralı çarpıcı şeyi, beklentiniz nedir? Bunların ötesinde ne olabilir?

Hüseyin Bağcı: Alev Alatlının çok güzel bir kitabı var. Özellikle bu kuantum fiziğiyle ilgili, "Schrödinger'in kedisi" diye. Orada Türk toplumunun 4 tane değişik karakterini ele alır. 1980'lerden 2030'lara kadar olan süredeki toplumsal değişikliklerin neler olabileceğini de düşünerek anlatır. Tayyip Erdoğan Türkiye'de tabii bir fenomen. Ama sadece Türkiye'de değil tüm dünyada bir fenomen. İdeolojik görüşlerden nasıl gereğinde dönüşülebileceğini, bunu dönem anlamında söylemiyorum ama, ideolojik anlamda değil. Tam tersine siyasal sorumluluk alanların ülke yönetiminde önlerindeki gerçekler çerçevesinden nasıl reel politika yapmaları gerektiğini bilen ve öğrenmeye açık bir adam olarak görüyorum. Bu en büyük şans Erbakan'dan farkı, Erbakan'ın dünyası ile Tayyip Erdoğan'ın dünyası farklı ama o daha genç ve algılama açısından dünya gerçeklerini daha çabuk algılayabilen biri. Bu onun artısı yani yanlışlar vardır, şunlar vardır ve Türkiye'nin de şu anda Başbakanı. Şu anda da dünyada en fazla seyahat eden Başbakan. Yani rekorları kırdı adam, ötesi berisi yok. Şimdi modernleşme çerçevesi içerisinde bakarsanız Tayyip Erdoğan'ın kafasındaki Türkiye kurulacak mı sorusu olmayacak. Öyle bir Türkiye yok. Çünkü Türkiye çok yönlü çok değişik. Onun kafasındaki dünya gerçek anlamda yok, sanal var. Yani kafasın-

da bir şeyler var ama gerçek anlamda yok. Bundan birkaç ay evvel, hatırlayacaksınız İslam Konferansı örgütünün bir toplantısı öncesi, aynen şunları söyledi, ben dedi, Başbakan olmadan evvel, aynı düşünce ve inanç atmosferini paylaştığımız ülkelerle bu kadar sorunumuz olacağını bilmiyordum. Bunun ifadesi, ben önceden taç giymediğim için akıllı değildim, şimdi taç giydim başım akıllandı. Bundan sonra reel politika takip edeceğim.

Bu Türkiye'nin olmazsa olmazıdır. Türkiye'yi yönetecek her kimse pragmatik ve realist olmak zorunda, başka şans yok. Maceracılık bu topraklar üzerinde yapılamayacak bir şeydir o nedenle maceracı politikaya özenen Enver Paşadan başlayarak, bütün milliyetçi olarak gördüğümüz gruplara kadar tamamı başarısız olmakla yükümlü. Çünkü bu topraklarda böyle ürün yetişmiyor. Yani bu toprakların kendine özgü bir siyaset anlayışı var, bir kültür anlayışı var. Bu bizim zenginliğimiz. Dünya üzerine baktığımızda 17 tane medeniyetin geldiği geçtiği karıştığı birleştiği başka bir alan yok. Yani biz çok pahalı toprakları üzerinde oturuyoruz. Veyahut da altın sandığın üzerinde oturan ama farkında olmayan dilenci gibiyiz. Biz kötü yönetildik. 220 milyar dolarlık ekonomimiz bizim doğru bir ekonomi değil. Yani bizim bütün yer altı yerüstü kaynaklarımız insan kapasitemizi hesapladığımızda reel ekonomi anlamında Türkiye ilk 20'lerde değil, ilk 10'larda. Ama biz dediğim gibi çok israfçı bir toplumuz. Yanlış yönetiliyoruz, kötü yönetiliyoruz. Bu nedenle bu manzumeleri, acquis communautaires manzumeleri bizi belli bir disipline sokacak gibi görünüyor. Türkleri disipline altına almak zor ama öyle. Talat Halman'ın çok güzel bir kitabı var, "Akılın Yolu Bindir" diye İş Bankası Yayınlarından. Bir röportajı anlatır.

Adnan Nas: Bir mi bin mi?

Hüseyin Bağcı: Bin. Akılın yolu bindir der. O genelde bir olarak bilinir ama. Ama o bindir diyor. Çok ilginç. Orada bir cümle kullanır, Türkler askerleri severler ama askeri yönetim altında yaşamak istemezler. Bu çok önemli bir farklılık yani hepimiz seviyoruz askerleri ama askeri yönetimin altında yaşamak istemiyoruz. O nedenledir ki, Avrupa'nın anla-

yamadığı Türk askerleri neden kışılara gidiyorlar. Pinochet geldi 16 yıl kaldı. Şimdi bu gibi tabii sosyal davranış biçimlerini siyasi davranış biçimlerini anladığımız zaman, Tayyip Erdoğan'ın nereye gideceği belli. Kasımpaşalı bir küreselci olacak ve bu iyi bir şey olacak. Bence modern Türkiye'nin 21. yy'daki insan tipinin nasıl olabileceği yönünde de işaretleri veriyor. Bizim bu değişebilirliğimiz, dünyayı algılayabilirliğimiz Türklerin en büyük gücü. Aman bunu kaybetmeyelim.

Bir, son olarak şeyi söyleyeyim de bitireyim bari. Bu Tayyip Erdoğan'ı ne kadar ilgilendirir bilmiyorum ama, Yılmaz Karakoyunlu'nun "Yorgun Mayıs Kısrakları" diye bir kitabı var. Orada bir güzel cümle var diyor ki, "mayası olan hamur teknede durmaz, taşar." Türkiye'nin teknedeki durmayan mayalı liderlere ihtiyacı var.

Adnan Nas: Şimdi Sayın Bağcı, güzel moral verdi ama sonunda biraz fazla mı gaza getirdi bizi diye, ben biraz da olumsuz bir tarafımızı söyleyeyim o zaman. Türklerin çok olumlu tarafları var olumsuz tarafları da var doğrusunu isterseniz. Daha doğrusu dışarıdan nasıl algılandığımız meselesi önemli. Bir defa Türkler uzlaşmacı algılanmıyorlar. Bence bu zaafır. Ve şunu söyleyeyim son hükümetin neden batı dünyası tarafından çok tutulduğunu ben şahsi merakım olarak da sorduğumda uzlaşmacı bu adamlar dediler. Bakın bu noktanın altını çizmek lazım. Türkler genelde uzlaşmacı tanınmıyor hatta OECD'nin bir araştırması var belki biliyorsunuz 20 sene önce özel sektörde ve kamu sektöründeki Türk yöneticiler arasında yaptıkları bir veri toplama sonunda bir analizlere varmışlar ve Türklerle ilgili ilginç yargıları var. Yani çok çalışkanlar, esnekler, fakat analitik düşünemezler diyor mesela enteresan. Şimdi descriptifdirler yani tasviridirler bakın bunlar da doğru şeyler yani siz demin Türk entelektüellerin zaafalarında söz ettiniz ki, tümüyle katılıyorum. Bence Türkiye'de ortalama vatandaşın, fakir halkın pek fazla kabahati yok. Olsa olsa bizim gibi okumuşların ve elitlerin kabahatleri var. Geçmiş dönemlerde ona kesinlikle katılıyorum ama bu okumuşlar ve elitler descriptif, tasviri adamlar yani bilinen şeyleri çok güzel anlatıp özetliyorlar, fakat bilinme-

yen bir şeyi problem çözmeyi analitik çözümlemeyi çok fazla yapmıyorlar. Dikkat ederse-
niz Türkiye'nin kendiliğinden stratejik plan
geliştirme alışkanlığı yok. Mutlaka bir IMF geli-
yor. Dünya Bankası geliyor, bir plan gelişi-
yor. Buralar da zaafımız var. Hani çok fazla
hocanın gazına gelmeyin rahata ermeyin,
gece de böyle tamam bir şey yapmamıza ge-
rek yok zaten süperiz falan bu iyimserliği de
biraz önlemek istedim.

Arkadaşımızın sorusuyla ilgili ben bir şey
söylemek istiyorum. Bu gençler niye bize
sempati duydular. Sempati duydular demedik
zaten. Euro Barometrenin sonucu şu; Türki-
ye'nin alınmasına karşı değiller. O şu demek;
değişim. Türkiye'nin alınması çok büyük bir
değişim Avrupa Birliği için, gençler de genel-
de değişimden yanalar Avrupa Birliğinin
gençleri de Avrupa Birliği'nin challenge'ların-
dan çekinmiyorlar. Türkiye'yi almak Avrupa
Birliği için bir challenge. Bir rest çekme, bir
mücadele, büyük bir efor gerektiriyor. Bunu
yaşlı Avrupalılar göze alamıyorlar yani yaşlı-
ların temel özelliklerinden biri konservatif ol-
malarını zaten, muhafazakardırlar. Muhafa-
zakar ne demek statükoyu korurlar. Ya mev-
cut durum iyidir çok da değiştirmeyin derler.
Gençler bu değişimden korkmuyorlar, bu an-
lamdan yana o da çok iyi bir şey, Türkiye'nin
lehine bir şey diye düşünüyorum.

Hüseyin Bağcı: Hani bizde takiyye var
ya. Takiyye diyoruz. Aslında 18.yy'ın sonuna
kadar Avrupa Türk modelini almaya çalışmış-
tır. Yani Halil İnalıcık'ın Doğu Batı Dergisi'nin
son sayısında Atatürk ve Atatürkçülük diye
nefis bir makalesi var. Atatürk ve Atatürkçü-
lük son Doğu Batı Dergisi'nde. Nefis bir ma-
kale. 19.yy'dan itibaren Türkiye batı modası-
nı ve batıyı taklit etmeye başlar. Hani taklitçi
zihniyet diyordu ya Erbakan. Erbakan'ın çıkış
noktası bu taklitçi zihniyet aslında 19.yy'dan
sonrasını kapsar. Bunun bir tek istisnası var-
dır, o da Mustafa Kemal Atatürk'tür. Yani ba-
tıya taklitçi zihniyet perspektifinden yakla-
şmayan onu değiştirmeye çalışan. O nedenle
Atatürk'ün bugün Avrupa ülkelerinde bir çok
siyasetçi tarafından hoşlanılmaması, bundan
kaynaklanır. Yani Atatürk'ü unuttun falan diyor
ya mesela Austlender bu yılın 24 Martında
bu salonda Wilton Park'ın konferansı vardı,

ben de katılımcılardan biriydim belgelerde
okuyabilirsiniz. Geçen sene biliyorsunuz bir
rapor yazdı Atatürk'ü unuttun diye. 4.5 saat
burada tartıştık. Dedim ki, siz nasıl olur da bir
ulustan bir lideri unutmasını isteyebilirsiniz?
Beğenirsiniz beğenmezsiniz Almanya'dan
Hitler'i, Rusya'dan Stalin'i Polonya'da
Pilzutski'yi veya Fransa'dan Napolyon'u yok
sayamazsınız. Yani toplumların ürünleridir
bunlar doğru veya kötü. Yanlış veya doğru bi-
lemezsiniz. Ama siz dedim öyle bir şey
bekliyorsunuz ki, şunu diyebilirsiniz; Atatürk'ü
aşmalısınız. Güzel ama Atatürk'le bu iş ol-
maz olunca olmaz. Bu istisnai bunu bilmek
lazım. Yani Avrupa, siz meydan okumak de-
diniz bu çok doğru. Ben bu senenin 3 Mayıs-
ında News Week Dergisi'ne, tarih vererek
söylüyorum açık okursanız oraya bir röportaj
verdim. 2004 News Week Dergisi'nin Avrupa
sayısında, Türkiye Avrupa Birliği için bir entelektüel meydan okumadır kelimesini söyle-
dim. Türkiye Avrupa Birliği için bir askeri, si-
yasi, ekonomik bir meydan okuma değildir.
Avrupa'nın Türkiye algılamasının değişme
sürecidir. Yani o sizin dediğiniz o Türkler kav-
ramının Avrupa tarafından revize edilmesidir.
Avrupa bunu başarabilecek mi, bunun imti-
hanı 17 Aralıkta göreceğiz.

Adnan Nas: Ben çok kısaca Gülsüm Ha-
nım'ın değindiği noktada bir şey söylemek
istiyorum. Büyük Ortadoğu Projesi veya baş-
ka şekillerde Ortadoğu'da yatırımlarımız ne
olacak meselesine.

Büyük Ortadoğu projesi aslında tam resmi
bir politika bile değil. Think Tank'ler tarafın-
dan geliştirilmiş bir şey. Dolayısıyla; bunun
sahibi, kimin söylediği çok önemli değil. Ben-
ce kapsamı önemli. Kapsamı da şu; Bu coğ-
rafya çok iyi bir yatırım iklimi taşıyor. Bun-
da hepimiz hemfikiriz. Bush gelmeseydi de ta-
şımıyordu. Bush olmasaydı, Irak müdahalesi
olmasaydı harika bir bölge miydi burası?
Türk yatırımcıları çok rahat yatırım yapıyorlar
mıydı? Hayır. Dolayısıyla, buradan baktığı-
mızda bu bölgenin bir şekilde daha istikrarlı
bir hale gelmesi, demokrasiye geçmesi ve
ekonomilerini geliştirip, halklarının milli gelir-
lerini artırması hepimizin yararınadır. Bu se-
beple büyük Ortadoğu projesinin kapsamı
doğrudur. Yürütülüş tarzında, yöntemlerde

farklılık olabilir. Mesela bir örnek vereyim, Irak'ta diyelim ki karşıtlar var. Amerika karşıtı açısından bakalım. Irak'tan şu anda Amerika çıksa ne olur? Çok daha kötü olur, yani sorun var. Orada bir çözüm var. Amerika iyi çözemedi ama başka çözüm ne? Onun için Amerika'nın da bir an önce orayı çözmesi lazım, herkesin yararına. Çünkü Irak'ta kaos olduğu sürece en basit bir şey söyleyeyim petrol fiyatları istikrara kavuşamaz. Yani petrol arzı kısıtlanıyor. Doların düşmesi, bunlar çok karmaşık olaylar ama dolar düştükçe petrol fiyatı artıyor. Çok enteresan, neden? Dolar düşüncüce petrol arzını OPEC kesiyor. Eğer Irak petrol arzına dahil olamazsa, Türkiye'de, dünyada petrol fiyatları düşmez. Bu da Türkiye'ye nasıl yansıyor görüyorsunuz. Yani olaylar öyle çok siyah beyaz değil gri genellikle. Dolayısıyla analizleri dikkatli yapmak lazım. Hemen biz bir tarafın peşine takılıyoruz, Türklerin böyle kötü bir huyu da var. Türklerin bir negatif tarafını daha söyleyeyim, şablonların peşine takılıp gidiyoruz. Yani olayın bir sürü parametresi var, o parametrelerin tümünü görmüyoruz, sadece hoşumuza giden birini alıp onun peşine takılıyoruz.

Necati Doğru: Bugün gerek hocamızın gerek diğer konuşmacıların yapmış olduğu düzeyli analizlerin seviyesini geriye çekermiyim diye iç çatışmaya girdim. Onun için bu soruyu sormak da istemedim ama sizin konuşmalarınızdan cesaret alarak sorayım. Eğer 17 Aralıkta olumlu bir sonuç alınmaz da ve Sayın Başbakanımızın kırmızı çizgilerimiz var diye ilişkileri askeri bir kavrama götürmüş olmasının getirdiği sertleşmeyle kesilirse bu süreç, Türkiye istikrarını kaybeder mi? Kaybetmez mi?

Hüseyin Bağcı: Şimdi Türkiye'nin bir askeri yönetime doğru gitmesi zaten mümkün değil. Yani onu yapacak ortam yok. Ne uluslararası ortam ne de ülke genelinde bir ortam var. Bu mümkün değil. Kırmızı, bu son dönemlerde, kırmızı kitap, kırmızı çizgiler falan böyle çok kullanılıyor. Aslında, kırmızı kitap falan değil, beyaz kitap. Yani Savunma Bakanlıkların beyaz kitapları vardır. O beyaz kitaplarda o ülkenin savunma politikaları anlatılır. Bu kırmızı çizgiler herhalde kuzey Irakla bağlantılı olarak sürekli gündemde kaldığı i-

çin böyle bir şey kabul gördü, genel kabul gördü. Bu yanlış, teknik olarak yanlış. Çünkü kırmızı çizgi askeri bir kavramdır. Geri dönülemez anlamına gelir. Orada ölürsünüz ama geriye dönemezsiniz. Türkiye'nin böyle bir şeyi yok, yani uzlaşmacılıktan söz ediyoruz. Ayrıca kuzey Irak'taki gelişmelere de geçmiş olsun, yapılacak bir şey yok. Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulacak olursa Türkiye bu Kürt Devleti ile yaşamak zorunda.

Geldiğimiz nokta itibarıyla olmasaydı daha mı iyi olurdu. Olabilirdi. Ama yine siyaset, ama ben tabii siyasetçi değilim, şu anda değilim, en azından şu anda akademisyenim. Ben şunu söylemek istiyorum. Eldeki veriler çerçevesinde siz politika yaparsınız. Yani olmayan verilerle hareket edemezsiniz. Yani, hanımlar özellikle mutfakta yemek yaparken ne kadar malzeme varsa ona göre yemek çıkarır. O nedenle Türkiye'yi yönetenler de asker, sivil, herkes bu veriler çerçevesinde hareket etmeli. Ben Avrupa Birliği'nin olağanüstü bir yanlışlık yapacağını düşünmüyorum. Yanlış düşünüyor olabilirim. Yani Avrupa Birliği'nin böyle Türkiye'yi soyutlama niteliğinde bir politika takip edeceğini düşünmüyorum. Bunu yapamazlar. Çünkü Avrupa'nın temel özelliği, uzun süreli genel perspektiften bakıldığında 10, 20, 30 yıllık süreçler çerçevesinde olaya bakması. Avrupa Birliği bir proje değil. Türkiye'de çok kişinin yaptığı bir yanlışlık var. Proje nedir, belirli bir zaman içerisinde değil mi, bitirilmesi gereken bir şeydir. Proje kitap yazarsınız, proje alırsınız bina yaparsınız, işte uçak yaparsınız ama bu bir süreç. Yani çocuk doğduğu zaman problem bitmiyor ki. Çocuk doğdu, hastaneden çıktı, eve geldi. Bu sefer evde bakılması lazım, akrabaları bulmak lazım, ondan sonra anne baba onların bakması lazım, sonra okul var. Okuldan sonra evliliği var, evlilikten sonra ev almak var, ev aldıktan sonra torunlar olur. Yani bu bir süreç. Avrupa Birliği modern Avrupa Tarihinin, yani 1400'lerden başlayarak, bugüne kadar gelen süreçte gördüğü en başarılı örgütlenme biçimi.

Gazeteciler olarak bilirsiniz bakın tarih de veriyorum. 3 Ocak 2000 yılında daha önce Ankara'da görev yapan Zud Deutsche Zeitung'un yazarı Wolfgang Koydl, bu adam

yarı Hırvat, tam böyle 19.yy ajanlarından bir tip. Yani birçok kanı taşıyor. Türkiye'yi de çok iyi bilen biri. Şöyle bir yazı yazdı; orijinalini okuyabilirsiniz, 3 Ocak 2000, Zud Deutsche Zeitung'da. "Atatürk'ün çocuklarının yalanları" başlık bu. Makalesi şöyle diyor; Türkiye'de de 5 yıl kaldı bu adam, yani bizi çok sevdiğini düşünüyoruz. Bazı arkadaşlar diyor ki, Avrupa Birliği dediğimiz olay, İkinci Dünya Savaşı'na katılan ve İkinci Dünya Savaşı'nda harap olan Avrupa uluslarının birlikte cefa çeken ülkelerinin kurdukları bir oluşumdur. Türkiye ikinci dünya savaşına girmediği için, bu cefayı çekmediği için, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi gereksizdir. Bu tıpkı Stalin'in 1945 yılında Yalta Konferansı'nda, bunlar resmi dokümanlardan alıntılar, Yalta Konferansı'nda 4-11 Şubat 1945 tarihlerinde, Winston Churchill ile Stalin arasında geçen müzakerelere. Amerikan Devlet Başkanı Roosevelt, Churchill şimdi Türkleri ne yapacağız diyor? Stalin'in cevabı, tabii ki cezalandıracağız diyor. Niye cezalandırıyoruz ki diyor. Türkler savaşa girmediler, Türkler savaşa girmedikleri için cezalandırılmalılar diyor. Sonuç; boğazlarda üs istemleri, Kars ve Ardahan'ın Rusya'ya katılması. Hüseyin Cahit Yalçın'ın dediği gibi; "Vatanı 5 kuruşa satıyorlar" dedi ya şimdi 2.5 kuruş olacak.

Adnan Nas: Hocam fazla uhrevi bir yorum yaptı. Ben biraz daha ekonomik ve somut... Biz de hocayla saz şairlerine döndük bir o konuşuyor, bir ben konuşuyorum. Benim de çoktan beri özlediğim bir ortamdı doğrusu. Hep işadamlarıyla konuşmaktan bıkmıştık. Biraz da bu akademik ufuk güzel oldu. Ben şunu söyleyeceğim Necati Bey'in sorusuyla ilgili olarak. Şimdi birincisi hakikaten % 1 bile ihtimal ben de görmüyorum ama o ihtimali irdelemek açısından soruyorsanız. Bana göre Türkiye, eğer kendi inisiyatifıyla, kendi stratejik planlarıyla ekonomisini ayakta tutmaya

devam eder, bu olumlu gidişi sürdürürse, bu enflasyonu % 9'lardan % 2'lere indirirse, reel faizini düşürebilirse, dolayısıyla dış borç stokunu ve iç borç stokunu eritebilirse hiçbir sorun yok. Şu anda Türkiye eskisi kadar çok kırılğan değil, ama hala kırılğan. Bu kırılğanlığı tümüyle kaldırırca, Avrupa Birliği kaybetmiş olur kanaatimce. Türkiye de biraz daha fazla çalışmak zorunda kalır. Yani 10 yıl yerine belki 25 yıl çalışmak zorunda kalırız. Ama büyük ölçüde felaket senaryoları yazılacak bir durum olduğuna kesinlikle inanmıyorum.

Bu arada Sayın Ökütçü, güzel bir şey söyledi. Ben de hep o fikirdeyim. Sivil Toplum Kuruluşlarının toplumun temsilcileri olarak bu süreçte çok ciddi rol oynamaları lazım, her şeyi hükümete bırakmamak lazım. Zaten sadece hükümetin sorunu da değil, bizim toplum olarak sorunumuz. Bugün hükümette birileri var, yarın başkaları olur. Ama mühim olan kim doğru yapıyorsa ona destek olmak. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları olarak önümüzdeki dönemde şimdiki kadarkinden biraz daha farklı, hakikaten elimizi taşın altına koyup, böyle genel geçer laflar edip hükümete akıl vermekten çok, biraz iş yapacak sivil toplum kuruluşları olmaya yönelmemiz lazım. İktisadi Kalkınma Vakfındaki uzmanlık birikiminden de yararlanarak hepimiz bu sinerjiye ortak olacağız. **TABA** da bu çabaların içinde yer alacak. Nitekim Brüksel'deki çabaların içinde de varız. Ayın 17'sinde de orada olacağız. Bir takım programlarla Türkiye'ye katkılarımızı hepimiz yapmaya çalışacağız.

Bu geceye geldiğiniz için, hepinize çok teşekkür ederim.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan "Panel" 14 Aralık 2004 Salı günü Türk-Amerikan İşadamları Derneği (TABA) tarafından İstanbul'da düzenlenmiştir.

İnceleme

DR. KORAY DUMAN

Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları

Bu çalışmada bankaların ekonomide önemli bir fonksiyona sahip olduğu düşünülerek, krizlerin bankacılık sistemi üzerinde yarattığı etkiler teorik bir bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla finansal krizlerden kurtulmak için çeşitli makro ekonomik çözümler geliştirilmiştir. Bu çözümler çerçevesinde dünyanın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkmış olan krizler incelenerek bankacılık kesiminin bu krizlerle olan ilişkisi tartışılmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Mali piyasalar ve kurumlar ekonomide çok önemli bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Bu piyasalar ve kurumlar fonları, fon fazlası veren birimlerden verimli yatırım projeleri olan birimlere aktarmaktadırlar. Açıktır ki mali sistem bu rolünü gereği gibi yerine getiremezse ekonomi etkin bir şekilde çalışamaz ve ekonomik büyüme önemli ölçüde zarar görmektedir (Alp, 2001: 41-65). Literatürde bazı yazarlar geri kalmış ülkelerin geri kalmalarında en önemli etkenlerden birisinin mali sektörün gelişmemişliği olduğunu ileri sürmektedirler.

Özellikle finansal krizlerin, bankacılık sektöründen kaynaklı olması sistemin derinden etkilenmesi, yatırımların finansmanının da iflas etmesine; iç finansal kurumlara olan güvenin sarsılması nedeniyle tasarrufların azalmasına ve dışarıya sermaye kaçışına neden olmaktadır (Alp, 2001: 23-24). Sermaye kaçışları da beraberinde spekülâtif saldırılara neden olmaktadır. Bu durum, ekonomide bir

bütün olarak finansal sistemin çökmesine sebep olmaktadır.

Bu bağlamda 1990'lı yıllarda dünya ölçeğinde yaşanan krizler bir bütün olarak ülke ekonomilerini derinden etkilemiştir. Krize giren ülkelerde krizden en çok etkilenen kesim, finansal yapı içerisinde önemli bir fonksiyona sahip olan bankacılık sektörüdür. Finansal krizlerin etkilerinin bu kadar derin olmasının altında yatan en temel neden olarak, bankacılık sektörünün kısa vadeli yükümlülüklerinin çok yüksek olmasıdır. Tabii ki, bu neden tek başına yeterli görülmemelidir. Fakat krizin başlangıç ve yayılma aşamalarında (Güneydoğu Asya'da da görüldüğü gibi) önemi açısından dikkat edilmesi gereken bir göstergedir.

Fakat yaşanan bu krizlerin yarattığı etkilerin derinliği ve büyüklüğünün bir çok ülkeyi tehdit etmesi IMF başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluş için krizlere karşı politika

tercihleri geliştirmeye yöneltmiştir. Özellikle krize giren ülkelerde izlenen sabit kur politikası, kısa vadeli sermaye hareketlerine bağlı politikalar ve yüksek faiz politikasına yönelik çeşitli çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu çalışmada da önerilen çözüm önerileri ışığı altında krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yarattığı etkiler geniş bir literatür taramasıyla incelenmektedir.

Yüksek Faiz Politikası ve Sermaye Akımlarındaki Dalgalanmalar

Finansal liberalleşmeye bağlı olarak gerçekleşen kısa vadeli sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası sermaye hareketlerinin önemli bir bileşeni haline dönüşmüştür. Portföy akımlarının çoğunun 1980'li yılların borç krizinden itibaren sürekli gelişmekte olan ülkelere açısından yatırımcıların bu ülkelere duyduğu güven olarak değerlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy yatırımlarının bu hızlı artışının nedenleri arasında bir yandan OECD ülkelerinde devresel olarak gevşek bir para politikasının izlenmesi, uluslararası faiz oranlarındaki düşme ve buna bağlı olarak büyüme hızındaki azalma, bir yandan da yeni gelen yatırım fırsatlarının etken olduğu gösterilmektedir. Bununla birlikte portföy yatırımlarındaki artışta gelişmekte olan ülkelerdeki özelleştirme programları ev sahibi ülkenin kredi değerliliği ve gerçekleştiren kurumsal reformlarında yüksek kazanç beklentilerini artırarak bu ülkelere yönelik sermaye akımlarının gelişiminde etken olmuştur (Durusoy, 2002: 90-93). Yurt içine gelecek olan sermayeyi de çekmek için başvurulan en önemli araçlardan biri izlenen yüksek faiz politikaları olmuştur.

Özellikle bu ülkelerde yaşanan büyüme olgusu tamamıyla yukarıda da bahsedildiği gibi, yurt dışı borçlar ve sermaye akımlarıyla desteklenmiştir. Gelişen ülkelerin aksine Asya ülkelerinin tasarruf oranları GSYİH'nın % 30'una ulaşmıştır. Ancak Güneydoğu Asya ülkelerindeki yatırımların borçlanmayla finansmanı ekonomik etkinlikten uzak tamamen spekülasyon amaçlı yatırımlar şeklinde gerçekleşmiştir. Verimli yatırım miktarı azalmaya başlamıştır (Diaz, 1984: 21-22).

Özellikle Meksika, Asya ve Rusya krizleri ile birlikte, sermaye hareketleri daha çok olumsuz yönleriyle anılmaya başlanmıştır. Daha önemlisi IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların konuları sorgulanmaya başlanmış, özellikle yoksulluğun sebepleri ve önlenmesi yönündeki tartışmalar alevlenmiştir. Küreselleşmenin özellikle olumsuz taraflarını ön plana çıkaran görüşlere göre, sermaye hareketleri küreselleşmenin önemli bir unsurudur ve özellikle bu alanda serbestleşmeye giden gelişme yolundaki ülkelerde gelir dağılımının bozulması, finans sistemindeki kırılma eğiliminin artması ve makro ekonomik dengelerin bozulması gibi olumsuz sonuçlar doğmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise, son yıllarda sermaye hareketleri, özellikle gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun girişler, parasal genişleme, enflasyonist baskı, reel kurun değerlenmesi cari işlemler dengesinin kötüleşmesi, buna ilaveten 1994-1995'de Meksika, 1997'de Asya ve 1998'de Rusya da görüldüğü gibi yüksek volatilité, varlıkların beklenen getirilerinin değişmesi ve yatırımcıların sürü psikolojisi nedeniyle girişlerin tersine dönmesi ve buna bağlı olarak ekonomiye yayılma etkileri gibi olgularla anılmaya başlanmıştır.

Nitekim bu ülkelere giren yabancı sermaye miktarı, özellikle Tayland'da tablo 1'den de görüldüğü gibi GSYİH'nın % 12.5'ine ulaşmıştır. Ülkede uygulanan temel makro ekonomik politikalar gelen sermaye akımlarına göre şekillenmiştir. Bunun en önemli kanıtı da, sabit döviz kuru politikasının uygulanması olarak gösterilmektedir. Bunun yanında yurt içi faiz oranlarının dünya piyasalarından daha yüksek düzeylerde seyretmesi de dış borçlanmayı teşvik etmiştir. Yürütülen ekonomi politikaları yabancı sermaye akımlarının geleceği varsayımına göre şekillendirilmiştir (Diaz, 1984: 19-20). Günümüzde de Türkiye'nin hedeflediği yüksek büyüme ve düşük enflasyon oranlarını tamamen yabancı sermaye akımlarına dayandıran bir ulusal programı benimsediği görülmektedir.

Özellikle sermaye hareketlerini serbestleştirmenin zamanlaması tartışmalarında gündeme gelen makro ekonomik dengesizlikler ve krizler arasındaki bağlantıya bakıldığında

Tablo 1: Bazı Doğu Asya Ülkelerinin Sermaye Akışının GSYİH'ya Oranı (%)

	1994	1995	1996	1997
G.Kore				
Doğrudan Yatırımlar	-0,3	-0,4	-0,4	-0,2
Net Portföy Yatırımları	1,8	1,9	2,3	-0,3
Diğer Net Yatırımlar*	1,7	2,5	3,0	3,4
Endonezya				
Doğrudan Yatırımlar	1,4	2,3	2,8	2,0
Net Portföy Yatırımları	0,6	0,7	0,8	-0,4
Diğer Net Yatırımlar*	1,9	3,1	2,7	0,1
Tayland				
Doğrudan Yatırımlar	0,7	0,7	0,9	1,3
Net Portföy Yatırımları	0,9	1,9	0,6	0,4
Diğer Net Yatırımlar*	7,0	10,0	7,7	-12,6
Malezya				
Doğrudan Yatırımlar	5,7	4,8	5,1	5,3
Net Portföy Yatırımları	-	-	-	-
Diğer Net Yatırımlar*	-4,1	4,1	4,5	-0,6
Filipinler				
Doğrudan Yatırımlar	2	1,8	1,6	1,4
Net Portföy Yatırımları	0,4	0,3	-0,2	-5,3
Diğer Net Yatırımlar*	2,5	2,4	8,5	4,5
Çin Halk Cumhuriyeti				
Doğrudan Yatırımlar	5,9	4,8	4,6	4,3
Net Portföy Yatırımları	0,7	0,1	0,3	0,2
Diğer Net Yatırımlar*	-0,9	0,2	-0,3	-0,8

Kaynak: World Economic Outlook, IMF, Aralık 1997.

İlginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kriz yaşayan gelişmekte olan ülkelerdeki parasal ve finansal krizlerin oldukça farklı makro ekonomik ortamlarda gerçekleştiği görülmektedir. Zira bu krizler, Meksika ve Tayland gibi cari açığın büyük boyutlara ulaştığı ve sürdürülemez olduğu ülkelerde meydana gelebildiği gibi bu tür açıkların görece olarak düşük olduğu Endonezya ve Rusya gibi ülkelerde de meydana gelmiştir. Yerel paranın önemli ölçüde değer kazanması Meksika, Rusya ile Brezilya'da (ve enflasyonu düşürmek üzere kuru çapa olarak kullanan ülkelerde) parasal kötüleşmenin karakteristik nedeni olmasına rağmen bu durum her zaman görülmeyebilmektedir. Örneğin, Doğu Asya ülkelerinde değerlenme ya çok az ya da önemsiz olmuştur. Benzer şekilde, bazen, kriz yaşayan ülkelerde önemli ölçüde bütçe açığı varken (Rusya, Brezilya gibi), bütçe dengesinin sağlandığı ya da bütçenin fazla verdiği Meksika ve Doğu Asya'da krizler görülmüştür. Yine dış borcun önemli ölçüde kamu kesimine ait ol-

duğu Rusya ve Brezilya'da kriz yaşandığı gibi borcun önemli ölçüde özel sektöre ait olduğu Asya'da da kriz yaşanmıştır. Singh (1997)'e göre hızlı portföy akımları Latin Amerika ülkelerinde euphoria'ya (rahatlık) neden olmuş ve yatırımlardan vazgeçilmek pahasına tüketimi artırma alışkanlığına yol açmıştır (Sing, 1997: 711-725).

Sonuçta cari işlemler açığı hızla artmış ve yatırımcılar bu açığın uzun süre sürdürülemeyeceği hissine kapılmışlardır.

Kısa Vadeli Borçlanma Miktarındaki Artış

Finansal krizlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bankacılık sisteminin de zayıfladığı bir gerçektir. Nitekim finansal krizlerle birlikte ortaya çıkan aşırı borçlanma özellikle kısa vadeli borçlanma olgusu bankacılık sisteminin çökmesine neden olabileceği son krizlerle birlikte açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bankacılık sistemi yanlış liberalleşmeyle

birlikte kredi riskini değerlendirme deneyiminden yoksun bir hale gelmişlerdir. Bazı bankalar, zor duruma düştüklerinde resmi kuruluşların desteğini umarak çok aşırı riskler yüklenmektedirler. Bankalar üzerinde aşırı risklerin birikmesini önleyici düzenleme ve denetleme mekanizmalarının yokluğu da krizleri derinleştirmektedir (Yurt, 1996: 32-33).

Nitekim bankalar ve hükümetlerin daha az maliyetli olduğu düşüncesiyle kısa vadeli borçlanmayı tercih etmektedir. Fakat faiz oranlarının vade yapısının belirlenmesi de farklı borç vadelerinin riskine bağlı olarak belirlenmektedir (Velasco, 1999: 33-34). Kısa vadeli borçlanma miktarındaki artışlar da bankacılık sistemini krizlere karşı daha kırılgan bir yapı içerisine sokmaktadır. Çünkü bir kriz anında yükümlülüklerini yerine getirememektedir.

Bunun en iyi örneği de, Meksika ve Brezilya da yaşanan finansal krizlerde görülmektedir. 1996 yılında hazırlanan bir rapora göre, Brezilya hükümeti henüz vadesi gelmemiş 150 milyon dolarlık tahvile sahipti. Bu tahvilin 75 milyon dolarlık kısmının yılın ilk yarısında ödemesi gerekmektedir. Fakat toplam rezervleri 58 milyon dolardan oluşmaktaydı. İşte bu durum Brezilya'nın 1997 yılının ikinci yarısında Asya'nın içine düştüğü durumu daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır (Velasco, 1999: 35-36).

Kaminsky ve Reinhart'a göre krizlerin bankacılık sektörünü kısa vadeli borç miktarlarıyla derinden etkilediği ifade edilmektedir. Yaptıkları çalışmalarda kriz öncesinde yurt içi kredi miktarının gayri safi milli hasılaya oranını oldukça yüksek bulmuşlardır. Bu oran da bir kriz göstergesi olarak ifade etmişlerdir (Kaminsky, 1999: 473-474). Yapılan tüm analizlerde bankacılık sisteminin kısa vadeli borç yükündeki artışın, hele de sabit döviz kuru politikasının uygulandığı bir ortamda spekülasyon saldırlara bağlı olarak çöken döviz kuru sistemi, bankacılık sisteminin yükümlülüğünü daha da artırmaktadır. Artan bu yük sistemin iflasına neden olabilmektedir.

Özellikle 1990'lı yıllardaki krizlerden etkilenen ülkelere bakıldığında kısa vadeli borçların rezervlere oranının rezervler içerisindeki

payının çok yüksek olduğu görünmektedir (Tablo 2). Bu durum doğal olarak sistemi daha kırılgan bir hale sokmaktadır. Şöyle ki, uluslararası yatırımcılar rezervler içerisinde kısa vadeli borç miktarının yüksek olmasından dolayı verdikleri kredilerin geri dönmeyeceğini düşünerek ödünçlerini geri çekmek istemeleri, uluslararası yatırımcıların bekleyişlerinin kötümserleşmesine neden olarak ani bir sermaye çıkışına neden olacaktır (Flood, 2000: 163-183). Büyüme olgusunun tamamıyla yurt dışı borçlar ve sermaye akımlarıyla destekleyen ülkelerde de kriz kaçınılmaz bir hale gelecektir. Nitekim son Güneydoğu Asya krizi ve Türkiye de yaşanan Şubat krizi bunun en iyi göstergelerinden birisi olarak yorumlanabilir. 1999 yılında, Meksika ve Güney Doğu Asya ülkelerinin kriz öncesindeki durumundan farklı olarak, Türkiye'de enflasyon (TÜFE) % 65'e, büyüme oranı % -6'ya, iç borç stokunun GSMH'ya oranı % 29'a, cari işlemler açığı ise 1.36 milyar dolara (GSMH'ların yaklaşık % 0.7'sine) ulaşmıştı (TCMB). Meksika ve Asya örneklerinde olduğu gibi Türkiye'de de kriz öncesi yabancı sermaye hareketlerinde büyük artışlar gözlenmiştir. Sermaye hareketlerinin içeriğine bakıldığında portföy yatırımlarının ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Kısa Vadeli Borçlar ve Rezervler (1997 Milyon Dolar)

	Kısa Vadeli Borçlar	Rezervler
Arjantin	23,891	19,740
Kore	44,223	55,849
Meksika	28,226	23,775
Türkiye	13,067	16,055
Brezilya	44,223	55,849
Tayland	45,567	31,361

Kaynak: Bank for International Settlements and Monetary Fund (1998).

Asimetrik Bilgi ve Ahlaki Çöküntünün Yarattığı Etkiler

Asimetrik bilgi, finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki çöküntüye neden olarak bir krize neden olabilmektedir. Nitekim Güneydoğu Asya ülkelerindeki krizin en önemli nedenlerinden bir tanesi de asimetrik bilgi olarak gösterilmektedir.

Özellikle Güneydoğu Asya krizinin nedenlerinden birisi olarak gösterilen asimetrik bilgi, finansal liberalleşmeyle beraber artan aşırı borçlanmayla birlikte ortaya çıkmıştır. Aşırı borçlanma aşırı risk almayı da beraberinde getirmiştir. Aşırı risk alma olgusu da verilen borçların geri dönme olasılığını azaltmıştır. Bunun önemli iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki banka kurumlarının yöneticilerinin uygun risk yönetimini uygulayamamalarıdır. İkinci olarak da çok hızlı bir şekilde artan borç miktarının yarattığı bankaların uygun risk değerlendirme sistemlerini kavrayamamalarıdır (Sach, 2000: 105-17).

Yani asimetrik bilgi, bazı borçluların almış olduğu ödünçleri geri ödememe olasılığına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin riskli bir yatırım projesini finanse etmek isteyen bir borçlu, faiz oranları yükselince borcunu geri ödemek istemeyecektir. Eğer borç veren kişi oldukça yüksek bir risk içeren bu yatırım projesini finanse etmek isteyen borçlu hakkında fazla bir bilgiye sahip değilse vermiş olduğu ödünç miktarını azaltacaktır. Bu da aşırı bir kredi talebi yaratarak faiz oranlarını daha da artıracaktır (Mishkin, 1996: 11-14).

İşte Mishkin finansal sistemin işlevini tam anlamıyla yerine getirememesinin nedeni olarak asimetrik bilgiyi görmektedir. Finansal bir anlaşma yapan bir ajanın diğer bir ajana göre daha çok bilgiye sahip olduğu bir gerçektir. Bu da ahlaki çöküntü ve ters seçim problemini ortaya çıkarmaktadır. Finansal piyasaya asimetrik bilginin ortaya çıkmasından dolayı etkin olarak çalışamayacak ve bir kriz olasılığını arttırabilecektir (Mishkin, 2001: 2-3).

Piyasalarda bilgi eksikliği, yani asimetrik bilgi esas itibarıyla iki tür sorun yaratmaktadır. Bunlardan ters seçim olarak isimlendirilen işleme girmeden ortaya çıkmaktadır. Diğer ise ahlaki riziko olarak isimlendirilir ve işlemin yapılmasından sonra yetersiz bilginin yarattığı bir sorundur.

Gorton asimetrik bilgi yaklaşımının üç versiyonu olduğunu ifade etmektedir; (Gorton, 1988:41-42). Bunlar; (i) Banka panikleri olağanüstü mevsimsel dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. (ii) Paniklere büyük

şirketin iflasi neden olmaktadır. (iii) Paniklere önemli bir resesyon neden olmaktadır.

Asimetrik bilgi yaklaşımı ekonomik faaliyet üzerinde finansal yapının etkilerini araştırarak finansal bir sözleşmede farklı taraflar için elde edilebilir bilgi farklılıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Borçluların kredi verenlere kıyasla bilgi avantajları vardır. Çünkü borçlular üstlenmek istedikleri yatırım projeleri hakkında daha fazla bilgiye sahiptirler. Yani, Akerlof'un limon problemi kredi piyasalarında da ortaya çıkmaktadır. Kredi verenlerin borçluların düşük riskli yatırım projelerine mi yoksa yüksek riskli yetersiz yatırım projelerine mi sahip oldukları konusunda yetersiz bilgiye sahip olmaktadır. Kredi verenler, kalitesi iyi borçlular ile kalitesi kötü borçluları birbirinden ayıramaz ise iyi ve kötü borçluların kalitesini yansıtacak bir faiz oranı ile kredi vermeyi deneyeceklerdir (Akerlof, 1970: 496-497).

Bir diğer sonuç ise, Stiglitz ve Weiss'in ulaştığı sonuçtur. Buna göre Asimetrik bilginin kredi faiz oranlarını yükseltmek yerine kredi tayinlenmesine neden olmasındır. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni daha yüksek bir faiz oranının daha da yüksek bir ters seçime neden olmasıdır. Riskli yatırım projelerine sahip borçlular şimdi de daha yüksek faiz oranı ile kredi almaya istekli olmaktadır. Kredi verenler daha riskli yatırım projeleri olan borçluları bilmediğinde açtığı kredi miktarını azaltmak istemektedir. Bu ise daha yüksek faiz oranı ile açılan kredi arzını azaltmaktadır. Krediler için fazla talep olsa bile faiz oranları piyasa dengesini sağlamada yetersiz kalmaktadır (Stiglitz, 1981: 393-396). Çünkü faiz oranlarında ortaya çıkan her ilave artış sadece ve sadece kredi arzını azaltmakta ve kredi talebini daha da kısalmaktadır. Risksiz faiz oranlarındaki küçük artışlar kredi hacminde büyük düşümlere ve piyasalarda bir çöküşe bile yol açabilmektedir (Mishkin, 2001:23-25).

Asimetrik bilginin, önemi olası mevduat çekişlerine karşı kendilerini korumak arzusuyla, mevduata göre rezerv oranlarını yükseltmektedir. Rezerv oranlarının yükselmesi kredilerde ve mevduatlarda azalışa yol açmaktadır. Sonuçta bir banka paniği bankaların kredi açacağı fonların azalmasına neden

olmaktadır. Azalan fonlar, finansal aracılığın maliyetleri de yükselmektedir. Bankaların piyasadaki payı da azalarak piyasa yapısı monopolleşmeye doğru gitmektedir. İşte bu durum piyasalarda faiz oranlarının daha da yükselmesine neden olarak ahlaki çöküntüyü beraberinde getirmektedir. Artan faiz oranlarıyla birlikte borçluların aldıkları kredileri ödeme isteği de ortadan kaybolarak banka iflasları artmaktadır (Dell’Ariccia, 2001: 1957-1959).

Makro Ekonomik Kırılganlıktaki Artış

Makro ekonomik dengesizlikler finansal sistemin sağlıklı bir şekilde işlemlerini engellemektedir. Bankacılık krizlerinin de makro ekonomik istikrarı nasıl etkileyeceği ile ilgili beklentilerin finansal sistem için çok büyük bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır. İşte bu çerçevede bankacılık sisteminin içerisinde bulunduğu durum, istikrarlı makro ekonomik politikalar için hayati önem taşımaktadır. Bunun için bankacılık sistemine güveni ve makro ekonomik istikrarı sağlamak için mutlak makro ekonomik oynaklığın azaltılması gerekmektedir (Velasco, 1987: 263-264).

Bankacılığın yapısı, büyük görece fiyat değişmelerine ve güven kaybına karşı bankaları duyarlı yapmaktadır. Bankaların, borçluların kredi değerliğini başka herhangi birinden daha iyi bildikleri kabul edildiğinden kredileri donuktur (illiquid) ve piyasa değeri ile değerlemek güç gözükmektedir. Bankalar tipik olarak kısa vadeli borçlanırlar ve uzun süreli kredi vermektedir. Bankalar yüksek kaldıraçla (düşük sermaye) ve küçük karşılık esaslı çalışmaktadır. Mevduat başabaş değeri ile geri çekilebilir ve mevduat sahiplerine derhal likiditeye ulaşabilecekleri konusunda söz verilmiştir. Oynaklık, banka varlıkları ile yükümlülüklerinin değerleri arasındaki ilişkiyi -banka sermayesi, spesifik kredi zarar karşılıkları ve mevduata karşı rezerv yükümlülükleri tarafından “ex ante” sağlanan korumanın ötesinde- ani bir şekilde değişirse bankalar özellikle duyarlı olabilmektedirler. Yükselen piyasalarda oynaklık çeşitli kaynaklardan hem dışsal hem de içsel doğabilir (Goldstein, 1999: 23-25).

Dışsal kaynaklardan birisi ticaret hadlerindeki görece büyük dalgalanmalardır. Bankala-

rın müşterileri aniden kendilerini ticaret hadlerinin keskin bir biçimde onlara karşı dönmeye durumunda bulurlarsa, mevcut kredilerin servisini yapma yetenekleri muhtemelen azalabilir. Ticaret hadlerindeki oynaklık özellikle yüksek ihracat yoğunlaşması olan ülkeler için telaffuz edilmektedir. Gelişmiş ülkelere kıyasla daha az çeşitliliği olan küçük ekonomiler, tipik olarak ticaret hadlerinde genellikle büyük dalgalanmalar ile karşılaşmaktadırlar. Diğer şeyler eşit iken, görece olarak düşük ticaret çeşitliliği olan ülkeler bankacılık krizlerine karşı daha duyarlı olmaktadır (Goldstein, 1999: 23-25).

Uluslararası faiz oranlarındaki oynaklık ve bunun özel sermaye akımları üzerinde neden olduğu etki bir diğer önemli dışsal faktördür. Nitekim sermaye hareketleri son finansal krizlerin en önemli nedenlerinden birisi olarak gösterilmektedir. Örneğin potansiyel bir istikrarsızlığın kaynağı, likidite problemine neden olan ani sermaye çıkışlarıdır. Doğal olarak bu sermaye çıkışları, büyük miktarlara ulaşan dış borç sorunu yaşayan ülkeler de daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bunun yanında krize giren ülkelere artan cari işlem açıklarının boyutudur. Özellikle bu ülkelere cari işlem açıkları yüksek seyretmesine rağmen bu açıkların finanse edilmiş biçimi çok önemlidir. Bu açıklar tamamıyla kısa vadeli sermaye hareketleri ve dış borçlanmayla finanse edilmeye çalışılmıştır (Feretti vd., 2000). Bu durumun doğal bir sonucu olarak finansal sistemin sabit döviz kuru politikası altında yükümlülükleri artmıştır. Artan yükümlülüklerde sistemin kırılganlığını daha da arttırmıştır. Nitekim 1994 yılında Meksika’da kısa vadeli borçların neden olduğu kriz en önemli dışsal faktörlerden biri olarak gösterilmektedir (Kaminsky vd, 2000;12-13).

Finansal krizlerin bankacılık sektörünü etkileme kanallarından en önemlisi artan makro ekonomik oynaklık, izlenen yanlış para ve maliye politikalarıdır. Makro ekonomik oynaklığı azaltmak amacıyla izlenen en önemli politikalarından birisi de Basel komitesinin uygulamaya koyduğu sermaye yeterliliği kistasının sağlanması ve bankacılık sektörünün bu doğrultuda gelişmesinin teşvik edilmesi gerekmektedir. (Chang, 1999:34-35) .

Tablo 3: ABD'de Ticari Bankaların Kârlılığı (1980-1985)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Varlıkların % 1'inden fazla kâr eden bankalar (%)	60.47	56.56	53.07	48.14	43.03	43.14
Zarar eden bankalar (%)	3.71	5.14	8.33	10.99	13.82	16.16
Ortalama varlık getirisi (%)	0.82	0.81	0.74	0.67	0.65	0.64
Odenmeyen krediler (Milyar Dolar)	40.07	43.5	43.7	48.3	63.1	63.4

Kaynak: Sen Khourny, The Deregulation of The World Financial Markets: Myths, Realities and Impact (New York: Qaurum Books 1990) dan uyarlandı.

Finansal Serbestleşmenin Yarattığı Etkiler

1980'lerde ivme kazanan finansal globalleşme ya da finansal serbestleşme daha öncede belirttiğimiz gibi, ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması ve uluslararası sermaye akımlarının ileri boyutlar kazanması sürecini ifade etmektedir. Gerçekte bu sürecin başlangıcı 1950'lere, yani Eurocurrency piyasalarının oluşum yıllarına uzanmaktadır (Ongun, 1993: 44-45). Ancak 1980'lerde uluslararası özel finansal sermaye akımlarının gösterdiği dev gelişme, haklı olarak bu on yılı, finansal entegrasyon ya da finansal globalleşmenin altın dönemini yaşamıştır.

Özellikle finansal liberalleşme dışı açıklık ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Dış açıklık hem yurt içi finansal piyasalara hem de uluslararası piyasalara ulaşmayı teşvik eden bir süreç olarak ifade edilmektedir. Fakat finansal liberalleşmeye yetersiz hazırlanmanın doğurduğu sonuçlar en son yaşanan Güneydoğu Asya krizinde açık bir şekilde görülmektedir. Bu ülkelerde ortaya çıkan aşırı borçlanma olgusu yapılan bir çok analizde de finansal liberalleşmeye yetersiz hazırlanma olarak ifade edilmektedir. Çünkü bu ülkelerde uygulanan temel politika, gerekli kurumsal alt yapının oluşturulmadan sermaye piyasalarını tamamıyla dışa açık hale getirmeleri olarak gösterilmektedir (Dooley, 1997: 28-29).

Diğer bir finansal liberalleşme politikası da bankacılık sektörüne giriş ve çıkışların serbestliğini sağlayan uygulamalardır. Tabi ki, bu durum etkinliği ve rekabeti arttırmaktadır. Fakat sorun ortaya çıkan rekabetin bankaların

daha fazla risk almasıyla sonuçlanmaktadır. İşte bu risk, bankaların herhangi bir kriz anında yükümlülüklerini yerine getirememesine neden olmaktadır (Chang, 1998:21-23). Nitekim 1980 yılından sonra, ABD'de ticari bankaların karlılığının hızla düşüşü Tablo 3'de gösterilmiştir.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, finansal liberalleşmeyle birlikte geri dönmeyen kredi miktarı artarken zarar eden banka sayısının da giderek arttığı görülmektedir.

Tüm bunların ortaya çıkmasının nedeni olarak gösterilen finansal liberalleşmenin bir sonucu olarak hızlı kredi genişleme oranına sıklıkla bir çelişki olarak yüksek reel faiz oranları eşlik etmiştir. Finansal liberalleşmeyle birlikte rezerv yükümlülüklerinin düşürülmesi, bankaların artan kredi talebinin karşılanmasına olanak verirken sermaye akımlarını da hızlandırdığı görülmüştür (Goldstein, 1996:12-13).

Bu alanda yapılan ampirik çalışmalarda finansal liberalleşmeye yetersiz hazırlanmanın krizlerin bir nedeni olduğu yönündeki savı destekler durumdadır.

Nitekim Cahang ve Velasco'nun kapalı ekonomiye hücum modelini, dünya sermaye piyasalarını dahil etmek suretiyle, açık ekonomi kurgusu yönünde genişletmişlerdir. Bu sayede finansal serbestleşme, banka kırılabilirliği ve sabit döviz kuru arasındaki bağlantılar araştırılmıştır. Finansal serbestleşmeyle birlikte yerli bankalar, yurt içi mevduatlar yanında ülke dışından döviz cinsinden borçlanıp, döviz mevduatları alırken; verdikleri krediler genellikle yerli para cinsinden olmakta-

dir. Böyle olunca bankalar, sahip oldukları kısa vadeli döviz yükümlülüklerinin, kısa vade de elde edebilecekleri döviz miktarını aşması halinde kolayca uluslararası likidite sıkıntısına düşebilemektedir (Velasco, 1998: 22-23).

Temelde finansal liberalleşmenin bir bankacılık krizine neden olabileceğini ileri süren görüşlerin dayandığı mantık şu şekilde açıklanabilir:

- Finansal araçların çeşitlenmesi ve sermaye denetimlerinin kaldırılması sonucunda, artık bir para arzı tanımı yapmak oldukça zor görünmektedir.

- Finansal liberalleşmeyle birlikte hükümetlerin makro ekonomik denetim gücünün azaldığı görülmektedir.

- Finansal liberalleşmeyle birlikte, faiz hadlerinin ve çeşitli mali varlık fiyatlarının gelecekte alacağı değerlere ilişkin belirsizliğin artması, borç veren açısından bir risk faktörü oluşturmaktadır.

- Finansal liberalleşmenin yarattığı finansal varlıkların fiyatlarındaki uyumsuzluklar ve bunun kaynak dağılımında etkinliği azaltması, vadelerin kısılması ve faiz hadlerinin yükselmesi, spekülatif varlık alımı ve tüketim amacıyla aşırı borçlanma ve bunun neden olduğu sürdürülemez borç stokları, artan finansal kırılganlık ve azalan hane halkı tasarrufları ile, ticaret ve sanayinin ihtiyaçlarına uygun faiz haddi ve döviz kuru politikaları izlenmesinde otonominin kaybolmasına neden olmaktadır.

Kamuya Açıklama ve Yasal Çerçeve Zayıflığının Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde piyasa mekanizmasının işleyebilmesi ve etkin bir bankacılık sisteminin varlığı için mutlaka ve mutlaka şeffaflık ve yasal çerçeve de mutlaka gerekli düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Son Güneydoğu Asya krizinde yaşanan duruma bakıldığında zaman, bankacılık sistemini yeterince denetlenmediği ve verilen kredilerin belirli kişilerde toplandığı görülmektedir. Bu bağlamda Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan krizin en önemli nedenlerinden birisi olarak bankacılık sisteminin ye-

terince şeffaf olmaması gösterilmektedir. Alınan kredilerin yeterince denetlenmemesi, kredilerin riskli alanlara kaymasına neden olmuştur. Yasal düzenleme ve denetleme yokluğu beraberinde ahlaki tehlikeyi de yarattığı görülmektedir. Aşırı riske bağlı olarak alınan kredilerin büyük bir kısmının ise verimsiz alanlarda kullanıldığı bilinmektedir.

Döviz Kurlarındaki İstikrarsızlığın Artması

Döviz kurlarındaki istikrarsızlıklarla bankacılık krizleri arasında birçok etkileşim mekanizması bulunmaktadır. Döviz kurunun sabitlenmesi veya reel değerinin altında tutulmaya çalışılması, bankacılık sektörünü krize daha açık bir hale getirirken, bankacılık krizlerinden korunma mekanizmalarından son durak borç mercii işlevinin yerine getirilmesi, döviz kurunun baskılanması, bankaların açık pozisyonlarının artmasını teşvik edici bir unsur oluşturup döviz risklerini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra böyle bir politika, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonist ortamın da etkisi ile finans kurumları dışındaki işletmelerin döviz borçlarının borç portföylerinde önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Bu da, döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki mekanizmayı güçlendirmektedir.

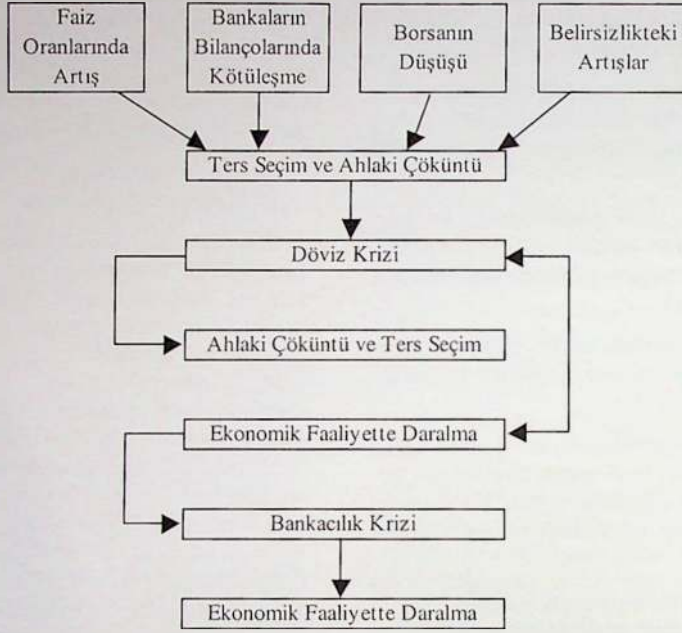
Bankacılık krizleri ve döviz krizleri arasındaki etkileşimi Mishkin Şekil 1 yardımıyla açıklamaktadır (Mishkin, 1997: 91-92).

Şekil 1'den de anlaşılacağı gibi Mishkin finansal istikrarsızlığın nedenlerini, faiz oranlarındaki artış, belirsizlikteki artış bilançolar üzerinde varlık piyasalarının etkisi ya da menkul kıymet borsalarının çöküşü, bankacılık sektöründeki sorunlar olarak dört ana nedene indirgemektedir. Bu dört temel ortaya çıkış biçim ve nedenlerinde farklılıklar olsa bile hem sanayileşmiş ekonomiler hem de yükselen ekonomiler için geçerli olmaktadır (Mishkin, 1997: 11-12).

Ancak bu dört temel etken finansal istikrarsızlığın yayılması konusunda sanayileşmiş ve yükselen ekonomilerde farklı yayılma mekanizmaları harekete geçiren kurumsal farklılıklara sahiptirler.

Nitekim döviz kurlarında yaşanan istikrar-

Şekil 1: Bankacılık ve Döviz Krizi Arasındaki İlişki

sızlıkların ekonomide finansal krizlere neden olabileceği konusunda da yapılan ampirik çalışmaların en önemlilerinden bir tanesi olan Velasco'nun geliştirdiği modeli açıklamaya çalışalım (Velasco, 1987: 263-283).

Bu modelde temelde bankacılık krizinden döviz krizine giden süreç ele alınmaktadır. Ekonomide tek bir mal ve mal arbitrajı olduğu varsayımına bağlı olarak,

$$P_{(t)} = P^*_{(t)} E \quad (1)$$

$P_{(t)}$ malın yabancı para cinsinden fiyatını, E nominal döviz kurunu simgelemektedir.

$P^*_{(t)}$ 'in bire eşit olduğu varsayılırsa, $P_{(t)} = E$ olmaktadır. Modelde iki varlık kullanılmaktadır. Yerli para ve yabancı tahviller. Para talebi reel servetin bir fonksiyonudur. Reel servet yabancı tahvillerin getirisine (r^*) bağlı olmaktadır.

$$M_{(t)}/E = m(t) = L(r^*)W(t)/E = L(r^*)w(t), \quad L' < 0, \quad 0 \leq L(r^*) \leq 1. \quad (2)$$

Üretim (y) sabit olduğu varsayılırsa özel

sektör tarafından tutulan yabancı bono miktarı (b^*) ile gösterilirse reel servet şu şekilde ifade edilmektedir.

$$w(t) = m(t) + b^*(t) + y/r^* \quad (3)$$

Tüketim ise, basit Metzlerian fonksiyonu tarafından belirlenmektedir.

$$C(t) = C[w(t)], \quad C' > 0 \quad (4)$$

Sonuç olarak, devletin $R(t)$ kadarlık döviz rezervi olduğu ve sabit bir oranda (r^*) faiz geliri elde ettiği varsayılmaktadır. Herhangi bir vergilendirme ve borçlanmanın olmadığı durumda devletin bütçe kısıtı ise şu şekilde ifade edilmektedir.

$$G \leq r^*R(t) \quad (5)$$

Özel sektörün servet birikimi tüketimden sonra arta kalan gelirden oluşmaktadır. Dx 'i dx/dt olarak ifade ettiğimiz zaman servet birikimi,

$$Dw(t) = y + r^*b^*(t) - C[w(t)] \quad (6)$$

haline dönüşmektedir.

Altı nolu eşitlikten r^* 'i çıkartırsak,

$$Dw(t)=r^*w(t)-r^*m(t)- C[w(t)] \quad (7)$$

Sonucuna ulaşırız. Bu denklem özel sektörün servet birikimini açıklamaktadır.

Bunun yanında iki ve sekiz nolu eşitlikler reel servet ve balans dengesini göstermektedir. İki nolu eşitlik basit LM eğrisi olarak kabul edildiğinde yeni denge noktası aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$dDw/dw|_{Dw=0}=[r^*-C]>ya \ da < 0, \quad (8)$$

$$dDw/dw|_{Dw=0}=-r^*<0. \quad (9)$$

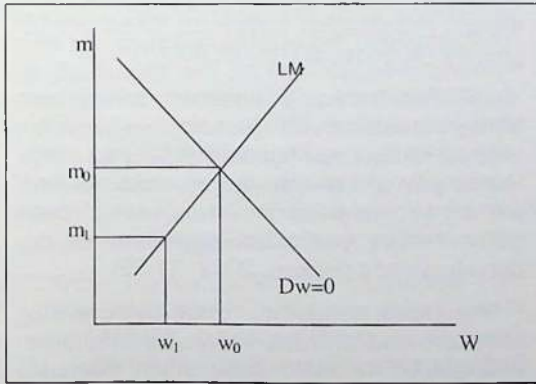
Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı gibi, servet düzeyindeki bir artışın hem geliri hem de tüketimi arttıracığı görülmektedir. Yeni denge noktasına ulaşmak için yapılan en önemli varsayımlardan biri $[r^*-C]<0$ olduğu varsayımdır. $Dw=0$ varsayımı altında şekil 5, $[m,w]$ uzayında denge noktasının A ve Dw eğrisinin negatif eğimli bir eğri olduğunu göstermektedir. Bu durumda özel sektörün varlık birikimi cari işlemler fazlasına eşit olmaktadır. Merkez bankası bilançosu ise,

$$m(t)=R(t) \quad (10)$$

şeklinde ifade edilmektedir. $Dm(t)=DR(t)$ eşitliğinin zamana göre türevi alındığında toplam servet birikimi aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$Dw(t)=Dm(t)+Db^*(t)=DR(t)+Db^*(t) \quad (11)$$

Şekil 2: Denge Servet Düzeyi

Şekil 1'de denge noktası, r^* 'i E ve y gibi üç tane egzojen değişkenin birer fonksiyonu olarak gösterilmektedir. Üretimde beklenmedik

ve sürekli bir azalış durumunda ise, yeni denge noktası şu şekilde oluşmaktadır.

$$Dw(t)=r^*w(t)-r^*L(r^*)w(t)-C[w(t)]=F[w(t)] \quad (12)$$

$F[w(t)]<0$ varsayımına bağlı olarak ise, üretimdeki düşüşler de sürekli olarak diğer değişkenleri etkilemektedir. Yukarıda servet ile yapılan varsayımlardan da anlaşılacağı gibi. Para piyasasının sürekli olarak dengede olduğu varsayıldığından reel balanslar değişmez iken m_1 ve w_1 eş anlı değişince denge noktası da eş anlı olarak değişmektedir. Şekle göre böyle bir durumda milli gelir tüketim düzeyini aşmaktadır. Dolayısıyla cari işlemler fazlasına bağlı olarak yabancı varlıklar biriktirildiği için denge tekrar eski noktasına gelmektedir. Yani servetin denge durumu değişmeden kalırken yabancı varlık tutmaktan elde edilen gelir r^* üretimdeki kayıpları telafi etmektedir.

Bankaların tamamıyla modele dahil edilmesiyle birlikte aşağıdaki eşitlik elde edilmektedir.

$$b_0=\int_1 y e^{-r^*(s-t)} ds=y/r^* \text{ bütün } t \text{ ler için} \quad (13)$$

$$y=r^*b_0 \quad (14)$$

ve banka dışı kurumların serveti,

$$w_{(t)}=m_{(t)}+b^*_{(t)}+b_0 \quad (15)$$

bankaların çıkarttığı bono miktarı b_0 , bankalar için bir pasif banka dışı kurumlar için aktif kalemdir (Velasco, 1987: 11-12).

Yukarıdaki denklemlere göre, bütçe denkliği varsayımı altında, döviz kurlarının sabit tutulması ile bütçe denkleğinin bozulabileceğidir. Nitekim sabit döviz kuru sistemlerinin yürütüldüğü birçok ekonomide bir dönem sonra döviz rezervleri tükenerek sistem krize girmektedir. Döviz rezervlerinin tükenmesi bankacılık sisteminin de yükümlülüklerinin artması anlamına geleceğinden bir bankacılık krizi de kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Yani yanlış uygulanan ya da yanlış seçilen döviz kuru sistemleri bankacılık sisteminde bir krize neden olabileceği görülmektedir.

Ayrıca döviz kuru çıpası ulusal para için istikrar unsuru olarak görülmeye başlandığında, döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almayı teşvik

etmektedir. Döviz kuru çıpaya bağlanınca yatırımcılar konvertibilite garantisinin uluslararası rezervlerle sınırlı olduğunu ve ülkenin dışarıdan borçlanabildiği müddetçe kur politikasını sürdürüleceğini bilmektedirler. Bu durumda, döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine olan güven azalmaya başlayınca, ülkeye kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye girişi hızlanmaktadır. Merkez Bankasının sterilizasyona gitmemesi durumunda ülkeye giren yabancı sermaye, tüketim ve ithalatta büyük artışlara neden olarak ödemeler dengesini olumsuz etkileyebilmektedir (Drees vd., 1998: 38). İncelenen ülkelerde görülen ortak noktalardan bazıları ulusal paraların reel anlamda aşırı değer kazanmaları, kısa vadeli dış borçların artması, cari işlemler dengesinin önemli ölçülerde bozulmasıdır. Bütün bunlar döviz kurları üzerindeki baskıyı artırarak devalüasyon beklentisine neden olmaktadır. Kısa dönemli dış borçların döviz rezervlerine oranı yükselmeye başlayınca ve ihracatta rekabet gücü zayıfladığında, izlenen döviz kuru rejimini devam ettirmek imkansız hale gelmektedir.

TÜRKİYE İÇİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan finansal krizler, bankacılık sektörünü doğrudan ve önemli ölçüde etkilemiştir. Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle sorunlar yaşayan bankacılık sektörü, Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan krizlerin reel sektör üzerindeki daraltıcı etkisi ise, bankacılık kesiminin aktif kalitesinin zayıflamasına yol açmıştır (Bakan, 2002: 31-32).

Türk Bankacılık Kesiminin 1999 yılından bu tarafa sorunlar yaşadığı, Eylül 2000'e kadar özkaynakların toplam aktiflere ve net kârının özkaynaklara oranının düşüş gösterdiği, dönem zararının arttığı görülmektedir. Ayrıca, 10 adet bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredildiği görülmektedir.

Bankacılık kesiminin yaşadığı olumsuzluklar birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlar; son zamanlarda kamu ve özel bankaların usulsüz kredi kullanımı, geri dönmeyen kredi-

ler, likidite sıkıntısı içerisinde bulunan kamu ve özel sektör bankalarının yüksek faiz oranlarından borçlanmaları, faiz riski ve döviz riski olarak özetlenebilir.

Özellikle 1990'lı yıllarda yüksek kamu borçlanma ihtiyacının gittikçe artan bir şekilde finanse edilmesi, kısır yurtiçi sermaye piyasaları üzerinde baskı yaratarak risk priminin yükselmesine ve enflasyonist beklentilerin katılaştırılmasına neden olmuştur (Özatay vd., 2002: 1-30). Son yıllarda yürütülen yurtiçi kaynaklı borçlanma ve yönetilen kur politikası sonucu, bankalar yüksek kâr sağlayan devlet iç borçlanma senetlerine ve açık pozisyona yönelmiş, klasik bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşmışlardır. Sektörde banka sayısı hızla artmış ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, sektörde parçalı bir yapı oluşmuştur. Ekonomide istikrarsızlığın da artması, tasarrufların döviz cinsinden tutulmasına neden olurken, mali araçlara olan arz ve talep, ekonominin derinliğinin gerektirdiği boyutlara ulaşmasını engellemiştir. Dolayısıyla, mali sistemde yabancı paranın ağırlığı artarken, sistemde yüksek faiz oranlı, kısa vadeli ve sıkı bir yapı oluşmuştur. Türk Bankacılık Sistemi'nin aktif büyüklüğü uluslararası sıralamada ekonomik büyüklüğü de göz önüne alındığında epey geride kalmaktadır. Ayrıca tasarrufların artmadığı bir ortamda kamu kesiminin artan fon talebi, kamu kağıdının toplam bankacılık aktiflerine olan oranını 1999 yılında % 45'lere taşırken yabancı mevduatın toplam mevduattaki payını da % 50'lere taşımıştır (Alidedeoğlu, 2002: 68-70).

İşte Türk bankacılık kesiminin sorunlarının temelinde aktif büyüklüğü, sermaye yapısının yetersiz olması ve oligopolistik bir yapı sergilemesi yatmaktadır. Bu durum, sektörün kırılan bir yapıya sahip olmasına ve ekonomik gelişmelerden çok çabuk etkilenmesine neden olmaktadır (Bakan, 2002: 31-32).

Bankacılık sektörünün içine düştüğü kriz, sadece bankaların izlediği yanlış likidite yönetimine ya da banka sahiplerinin, bankaları kendi yararına kurdukları kredi sistemine dayandırılmaz. Türkiye'de bankacılık sektörünün krizde öncü rolü oynamasının altında yatan temel nedenler aşağıdaki başlıklar halin-

de toplanmaktadır (Çolak, 2001: 15-16).

- İktisat politikalarındaki süreksizlik ve kısa vadeli çözüm arayışlarına yönelinmesi.

- Bankaların pasiflerinin yabancı para ağırlıklı olması.

- Kredi plasmanında yapılan hatalar.

- Devlet iç borçlanma senetlerine dayalı bir likidite yönetimi.

- Son iki politika nedeniyle karşı karşıya kaldıkları, bilançoların aktif kalitesinin bozulması.

- Bankacılık sektörünün finansal serbestleşmeyi yanlış algılaması.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Türk Bankacılık sisteminin içinde bulunduğu durum, son krizlerin geleceği konusunda bir işaret olarak kabul edilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerek 1980'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde, gerekse 1990'lı yıllarda Meksika ve Güney Doğu Asya'da ve son olarak Türkiye'deki krizler, finansal sistemin kırılgan olduğu ülkelerde döviz kuru çıpası uygulamasının spekülâtif ataklara karşı sürdürülmesinin oldukça zor olduğunu göstermiştir. Kur bazlı istikrar programları uygulayan diğer gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenmiş bulunan krizlerle ortak bazı yönleri ve özellikleri vardır. Bu tür programlar yaşanan kriz deneyimleri açısından incelendiğinde dış açığı finanse etmek için sermaye girişine bel bağlamaktadır. Bu durum yerli paranın aşırı değerlendirilmesine neden olurken finansal kırılganlığı artırmaktadır. Sonunda, bir devalüasyon beklentisi ile birlikte hızlı bir sermaye çıkışı gözlenirken, faiz oranları artmaktadır. Faiz oranlarının yükseltilerek döviz talebini bastırma çabaları ise krize neden olmaktadır.

Krizin bankacılık sistemi üzerindeki yansımaları da sistemin, faiz oranı riskini, likidite riskini ve kredi riskini arttırmaktadır. Bunun için vade uyumsuzluklarının azaltılması, belli sektörlerde ve kişilerde kredi yoğunlaşmasının kısıtlanması, banka bilançolarındaki faiz oranları uyumsuzluklarının azaltılması ve operasyonel riskin azaltılması gerekmektedir.

Bu amaçla finansal sistemin, sabit döviz kuru politikasını sürdürebilecek düzeyde yapılandırılması gerekmektedir. Bunun temel koşulları ise etkin denetim ve düzenleme mekanizmalarının yanında şeffaf bir bankacılık sisteminin oluşturulması, bankacılık sisteminin içerisinde bulunduğu vade uyumsuzluğunun azaltılması ve çok güçlü bir denetleyici ve düzenleyici kurumsal çerçevenin yaratılmasından sonra finansal liberalizasyona gidilmesi şeklinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKERLOF, G (1970) The Market for "Lemons: Quality Uncertainty and The Market Mechanism, Quarterly Journal of Economics, 3(29): 487-500.

- ALEJANDRO, C (1984) Good- Bye Financial Repression, Hello Financial Crash, Journal of Development Economics, 5(19), 1-24.

- ALİDEDEOĞLU, E ve GÖKBEN, G (2002) Mali Sektör 2002-2007, İktisat İşletme ve Finans, 17 (197): 68-88.

- AKYÜZ, Y ve BORATAV, K (2002) Türkiye'de Finansal Krizin Oluşumu, İktisat İşletme ve Finans, 17(197), 14-47.

- ALP, A (2001) Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika önerileri, Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 32 (38), 41-65.

- BAKAN, S (2002) Osmanlıdan Günümüze Türk Bankacılık Kesimi, İktisat Dergisi, 417:31-40.

- BURNSIDE, C., EICHENBAUM, M., REBELLO, S (2001) Prospective Deficits and The Asian Currency Crisis, Journal of Political Economy, 109 (6), 1155-1197.

- CHANG, R ve VELASCO, A (1999) Liquidity Crises in Emerging Markets: Theory and Policy, National Bureau of Economic Research Working Paper, 7272:1-45.

- ÇOLAK, Ö. F (2001) Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2): 15-30.

- DELL'ARICCIA, G (2001) Asymmetric Information and The Structure of The Banking Industry, European Economic Review, 3(45): 1957-1980.

- DREES, B., PAZARBAŞIOĞLU C.(1998) The Nordic Banking Crises Pitfalls in Financial Libera-

lization ? , IMF Occasional Paper, no:161, s.1-39.

- DOOLEY, M. (1997) A Model of Crises in Emerging Markets, National Bureau of Economic Research Working Papers, 6300: 1-31.

- DURUSOY, S (2002) Küresel Kapitalizm Ulus Devletlerin Sonu mu?, İktisat İşletme ve Finans, 17(92), 90-96.

- FERRETTI, M ve RAZİN, A (2000) Current Account Reversals and Currency Crises: Empirical Regularities, Paul Krugman (Der), Currency Crises içinde, Chicago, 163-177.

- FLOOD, R VE GARBER, P, M(2000) Is Launching the East Asian Financial Crisis, Paul Krugman (Der), Currency Crises içinde, Chicago, 163-177.

- GOLDSTEIN, M ve TURNER, P (1999) Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri, Kökenler ve Politika Seçenekleri. Çeviren: Ali İhsan Karacan ,İstanbul.

- GORTON, G (1988) Banking Panics and Business Cycles , UK, Oxford.

- KAMINSKY, G , REINHART, C (1999) The Twin Crises: Causes of Banking and Balance of Payments Problems, American Economic Review, 3(89): 473-499.

- KAMINSKY, G , LYONS, R, SCHMUKLER, S (2000) Economic Fragility, Liquidity, and Risk: The Behavior of Mutual Funds During Crises, International Monetary Fund Occasional Paper, 1-25 .

- KARABULUT, G (2002) Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, İstanbul.

- KARACAN, A. İ (1999) Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Tercihleri, İstanbul.

- MISHKIN, F (2000) What Should Central

Banks Do? Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 82(6), 1-13.

- MISHKIN, F (1997) The Causes and Propagation of Financial Instability, Maintaining Financial Stability in Global Economy, FED Working Papers, 1-95.

- MISHKIN, F (1996) Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective," Marino Bruno (Der) Annual World Bank Conference on Development Economics içinde, Washington, 29-62.

- MISHKIN, F (1990) Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, 3400:1-34.

- MISHKIN, F (2001) The Economics of Money, Banking and Financial Markets, The Addison Wesley Series in Economics, New York.

- ONGUN, M. T (1993) Finansal Globalleşme, Ekonomik Yaklaşım, 4(9): 37-46.

- ÖZATAY, F., SAK, G (2002) The 2000-2001 Financial Crisis In Turkey, Brookings Papers on Economic Activity, 1-28.

- RADELET, S, SACHS, J (2000) Onset of The East Asian Financial Crises, Paul Krugman (Der), Currency Crises içinde, Chicago, 105-163.

- SINGH A.(1997) Financial Liberalisation, Stock Markets and Economic Development, The Economic Journal , 107, s.771-782.

- STIGLITZ, J, WEISS, A (1981) Credit Rationing in Markets with Imperfect Information, American Economic Review ,71 (3): 393-410.

- VELASCO, A (1987) Financial Crises and Balance of Payments Crises:A Simple Model of The Southern Cone Experience, Journal of Development Economics, 12(27): 263-283.

Araştırma

YRD. DOÇ. DR. SEYFETTİN ERDOĞAN

Kocaeli Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

YRD. DOÇ. DR. HİLAL BOZKURT

Kocaeli Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Türkiye'de 1985-2004 Döneminde Enflasyon Belirsizliği - Büyüme İlişkisi

Yüksek ve istikrarsız enflasyon sorununu yaşayan ülkelerde, fiyat hareketlerinin gelecek dönemdeki seyrini kestirmek çok güçtür. Enflasyon ile büyüme arasındaki ilişkileri araştıran bir çok iktisatçıya göre, gelecek dönem enflasyonuna ilişkin belirsizliğin en önemli maliyeti, iktisadi büyüme performansında ortaya çıkan gerilemedir. Gerek ampirik gerekse teorik araştırmalarla desteklenen söz konusu görüşün Türkiye ekonomisi açısından geçerliliğinin incelenmesi, bu çalışmanın temel amacıdır. Çalışmada enflasyon belirsizliği ile büyüme arasındaki ilişki, Türkiye ekonomisinin 1985-2004 dönemine ilişkin aylık enflasyon verileri esas alınıp, GARCH -M yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Esas alınan dönemde enflasyon belirsizliğinin kayda değer düzeyde hasıla büyüme oranını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

GİRİŞ

Türkiye'de 30 yılı aşkın bir süreden beri, yüksek ve istikrarsız enflasyon problemi yaşanmaktadır. Zaman zaman gündeme gelen istikrar programlarının uygulanması sonucu, fiyat artışlarında görece bir istikrar sağlansa da, soruna kalıcı çözümler getirilememiştir. Kamu mali dengesinde sağlanan kısmi bir iyileşmeden sonra, yeniden popülist politikalara başvurulmaktadır. Bu durum, kamu kesimi açıklarının sürekli artmasına yol açmaktadır.

Kamu kesimi açıkları, Türkiye'de enflasyonist eğilimleri besleyen en önemli faktörlerden biridir. Açıkların finanse edilmesinde 1986 yılına kadar yoğunlukla Merkez Bankası kaynakları kullanılırken, kamu finansman politikasında yapılan bir değişiklikle birlikte, bu yıldan itibaren iç borçlanma yöntemine de

başvurulmaya başlanmıştır. Kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanma senetlerinin piyasaya sürülmesi ile yürütülen borçlanma politikası, borç stokunun sürekli olarak artmasına yol açmaktadır. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak bütçe harcamaları içerisinde transfer harcamalarının payı sürekli artmaktadır. Transfer harcamalarının sürekli artması, bütçe içerisinde eğitim, sağlık ve yatırım harcamalarının görece olarak azalması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, ülkenin hem fiziksel hem de beşeri sermaye gücünün azalmasına yol açmakta ve dolayısıyla uzun vadeli büyüme performansını negatif yönde etkilemektedir.

Yüksek faizli ve kısa vadeli kamusal borçlanma senetlerinin ihracı yoluyla sürdürülen borçlanma politikası, borç stokunun giderek

kabarmasına ve borcu borç ile ödeme kısır döngüsüne yol açmıştır. Risk ve getiri açısından son derece cazip kamusal borçlanma senetlerine yatırım yaparak para kazanma alışkanlığını edinen özel sektör birimleri, uzun vadeli üretim projelerini hayata geçirme konusunda çekingen bir tutum göstermektedirler.

Türkiye'de borç stokundaki artış eğilimi özellikle 1989 yılından itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1989 yılında sermaye hareketlerinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması sonucu, kısa vadeli sermaye girişleri artmaya başlamıştır. Dış finansal serbestleşme stratejisinin uygulanması ile birlikte, sermaye girişlerini özendiren asıl faktör, yüksek faizli ve kısa vadeli kamusal borçlanma senetlerinin sağladığı cazip getiridir. Mali disiplini sağlamak bir yana, ekonomideki yapısal sorunlara kayıtsız kalan siyasal iktidarlara, popülist harcamalarını finanse etmek amacıyla, ulusal paranın değerlenmesine yol açan kur politikasını da uygulamaktan çekinmeyerek kısa vadeli sermaye girişleri ile desteklenen bir finansman politikası uygulamışlardır.

Bu ortamda, bankacılık sektörü de özel kesime kredi olanağı sağlamak yerine yüksek getirili kamusal borçlanma senetlerine yatırım yapmayı tercih etmiştir. Kurların baskı altında olduğunu gören bankalar, döviz cinsinden ifade edilen yükümlülüklerinin artması pahasına, dışarıdan ucuz maliyetler ile sağladıkları fonları, yüksek reel faizler ile devlete borç vermişlerdir. Görünürde kârlı gibi görünen bu strateji, kurlarda bir artış ortaya çıktığında sektörü ciddi finansal krizler ile karşıya bırakmıştır.

Kısa vadeli sermaye girişi ile yürütülen borçlanma politikası, yüksek faiz ve baskı altına alınmış kur uygulamasını zorunlu hale getirmiştir. Ekonominin kırılma eğilimini artıran bu durum, iktisadi birimlerin enflasyon beklentilerinin kalıcı olmasına yol açmakta ve istikrar programlarının güvenilirliğini zedelemektedir.

Enflasyonist baskıları azaltmak ve kamu kesimi mali dengesindeki sorunları gidermek amacıyla uygulanan istikrar programları, ya-

pısal reformlar ile desteklenmediğinden bütçe açığı ve fiyat artışları, geçici bir süre kontrol altına alınabilmektedir. Fiyat artışlarının uzun süre düşük düzeyde istikrarlı bir çizgide tutturulamaması, enflasyonist beklentilerin kırılmamasına yol açmaktadır. Belirli aralıklarda uzun süre kalmayıp, sıçrama gösteren enflasyon oranları, her ne kadar uygulanan istikrar programı ile geçici olarak baskı altına alınsa da, gelecek dönem fiyat artışlarının ne yönde seyredeceğine ilişkin tahminlerin hatalı olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, uzun vadeli yatırım projeleri hayata geçirilmemekte ve ekonominin büyüme performansı olumsuz yönde etkilenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, enflasyon belirsizliği ile büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi özelinde analiz etmektir. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, konuyu teorik ve ampirik düzeyde inceleyen araştırmaların görüş ve bulguları hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde ise, Türkiye'de söz konusu iki değişken arasındaki ilişki, 1985-2004 dönemine ilişkin aylık enflasyon verileri esas alınarak incelenmektedir.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Enflasyon –enflasyon belirsizliği ve enflasyon belirsizliği- büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden literatürün oluşumunda ilk katkı (Okun, 1971 ve Friedman, 1977) tarafından gelmiştir.⁽¹⁾ İzleyen yıllarda yapılan bir çok teorik ve ampirik araştırma, hipotezlerini bu iktisatçıların ortaya koyduğu görüşleri esas alarak geliştirmişlerdir.⁽²⁾

Enflasyon belirsizliği ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalar (Holland, 1993; Davis ve Kanago, 1996; Judson ve Orphanides, 1996; Fountas, Karanasos ve Kim, 2002) elde ettikleri kanıtlar ile enflasyon belirsizliğinin hasıla kaybına yol açtığı iddiasını desteklemişlerdir.

Friedman'ın enflasyon belirsizliği ile hasıla büyüme oranı arasındaki bağlantıya ilişkin değerlendirmeleri esas alındığında iki önemli nokta ön plana çıkmaktadır.

- Enflasyon belirsizliği, piyasa katılımcılarının görece fiyat hareketlerini doğru bir şekilde algılamasını güçleştirir.

- Enflasyon belirsizliğindeki artış, uzun vadeli kontratları engeller.

Literatürde üzerinde durulan önemli konulardan biri de, enflasyon belirsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkidir. Dolayısıyla, literatür araştırması yaparken bu nokta da gözden kaçırılmamalıdır.

Enflasyonun yüksek ve oynak bir görüntü sergilediği ülkelerde, piyasa katılımcıları, gelecek dönemde fiyat artışlarının düzeyini tam olarak kestiremezler. Bu durumda reel kayıplarını asgari düzeyde tutmaya çalışan bireyler kısa vadede getiri sağlayan alanlara yönelirler. Başka bir ifade ile, enflasyon belirsizliği, bireylerin tasarruflarını değerlendirme davranışlarını tamamen değiştirir. Reel getiri kaybı endişesi ile hareket eden tasarruf sahipleri, döviz ya da gayrimenkul alımına yönelirler. Finansal sektörün reel sektöre etkili bir şekilde fon sağlama işlevinin aksamaması sonucunu doğuran bu durum, özel sektör birimlerinin, ekonominin büyüme performansını artıran uzun vadeli reel yatırımlar yerine daha kısa vadeli yatırımları tercih etmesine yol açar.

Yüksek enflasyonun yol açtığı enflasyon belirsizliği, piyasa mekanizmasının işleyişini tahrip ederek, gelecek dönem fiyatlarına ilişkin tahmin hatalarını artırır ve fiyatların bilgi sağlama işlevini zedeler. Fiyat istikrarsızlığının yol açacağı tahribatlardan korunmaya çalışan iktisadi birimler, daha fazla maliyete katlanarak bilgi toplayabilir (Andrés ve Hernendo, 1997).

Enflasyon belirsizliği nedeniyle gelecek dönemde vergi oranı, ücret, kâr ve faiz gibi değişkenlerin düzeyini önceden net olarak kestiremeyen iktisadi birimler, üretim ve yatırım kararlarını ertelemeyi tercih ederler. Çünkü başlanmış bir yatırımdan vazgeçmek son derece maliyetlidir (Golob, 1994).

Gelecek dönem enflasyonun belirsizliği hem kredi hem de emek piyasasında sözleşme sürelerinin kısa tutulmasına yol açar.

Enflasyon belirsizliği, ödünç verilebilir fon piyasasına fon arz eden tasarruf sahiplerinin kısa vadeli düşünmesine ya da uzun vadeli düşünceler bile, ilave risk primi talep etmele-

rine neden olur. Kredi faizlerine ek olarak talep edilen risk priminin artması, üreticilerin fon kullanma maliyetlerinin şişmesine ve dolayısıyla yatırım miktarının azalmasına yol açar.

Tipki kredi piyasasında olduğu gibi, emek piyasasında da enflasyonun gelecekteki seyrini öngöremeyen işçi ve işverenler sözleşme sürelerinin kısa tutulmasını tercih ederler. Çünkü sözleşme süresinde enflasyonun seyrine bağlı olarak taraflardan biri zararlı çıkar.

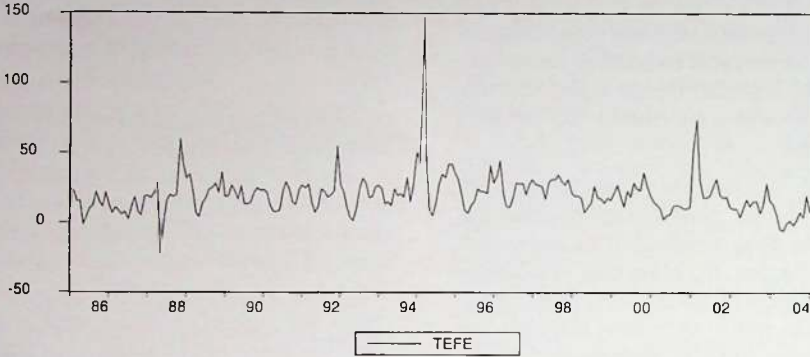
Amerika için enflasyon belirsizliği ile sözleşme süreleri arasındaki ilişkiyi inceleyen (Vroman,1989) belirsizliğin sözleşme sürelerinin kısılmasına yol açtığını kanıtlayan bulgular elde etmiştir. Aynı şekilde emek sözleşmelerinin süresi üzerindeki belirleyici faktörleri araştıran (Murphy,1992)'de benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Enflasyon belirsizliğinin yol açtığı üçüncü sorun, enflasyon belirsizliği ile enflasyon artışı arasında pozitif bir ilişkinin varlığıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, enflasyon belirsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkileri araştıran çalışmaların bulguları farklıdır. (Cukierman ve Meltzer,1986 ile Apergis, 2004) söz konusu ilişkinin pozitif yönlü olduğunu iddia ederken, (Holland,1995) tam tersi sonuçlar elde etmiştir.

Enflasyon belirsizliğinin maliyetleri, sonuç itibarıyla, hasıla üzerinde yol açtığı etkiler açısından önem taşımaktadır. Enflasyon belirsizliğinin büyüme üzerinde doğurduğu olumsuz etkiler, enflasyonun düşük seviyelere indirilmesi ile giderilebilir. Enflasyon literatüründe yer alan ampirik çalışmaların elde ettiği sonuçların da ortaya koyduğu gibi, yüksek düzeylerde seyreden enflasyon oranının makul düzeylere çekildikten sonra büyüme oranının artması bu iddiayı desteklemektedir. Söz konusu çalışmalara göre ılımlı seviyelerde seyreden enflasyon oranı⁽³⁾ büyümeyi olumlu yönde etkiler.

Düşük enflasyon oranının büyüme oranını azalttığını ortaya koyan bazı iktisatçılar şunlardır: 145 ülkenin 1960-1996 dönemine ilişkin verilerini inceleyen (Ghosh ve Phillips, 1998)'e göre, enflasyon oranı % 20'den %

Şekil 1: Enflasyon Serisinin Görünümü, 1985-2004

10'un altına düşürüldükçe, büyüme oranındaki artış % 2 düzeyine kadar yükselmektedir. 140 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1960-1998 dönemine ilişkin verilerini inceleyerek enflasyon için eşik değerler saptayan (Khan ve Senhadji, 2001)'de benzer sonuçlara ulaşmıştır. % 1-3 aralığını gelişmiş ülkeler; % 11-12 aralığını ise gelişmekte olan ülkeler için eşik değerler olarak belirleyen Khan ve Senhadji, söz konusu değerlerin aşılması halinde enflasyon artışının büyüme üzerinde negatif etkiler doğurduğunu kanıtlayan bulgular elde etmiştir.

Yüksek ve istikrarsız enflasyondan kaynaklanan enflasyon belirsizliğinin hasıla büyüme oranını negatif yönde etkilemesi, enflasyon ile büyüme oranı arasındaki trade-off ilişkisinin geçerli olmadığı sonucunu doğurmaktadır.

AMPİRİK ANALİZ

Literatürde, enflasyon-enflasyon belirsizliği ve enflasyon belirsizliği-büyüme ilişkileri Garch-M modeli yardımı ile araştırılmaktadır. Garch-M Modeli, belirsizliği, öngörülemeyen, stokastik bir değişken olarak görür. Bu nedenle (Cukierman ve Meltzer, 1986)'de ele alındığı şekliyle, hareketli standart sapmalar olarak ifade edilen değişebilirlik, belirsizlikten farklı anlam taşıyacaktır. GARCH-M Modeli, değişkendeki öngörülemeyen değişmelerin varyansını ölçen bir teknik olarak, değişkenlerin zaman içindeki şartlı varyans hareketlerinin istatistiksel olarak anlamlılığını ölçer. Böylece, belirsizliğin tahmin dönemi içinde

sabit olduğunu ileri süren temel hipotezin geçerliliği sınanmaya çalışılır.

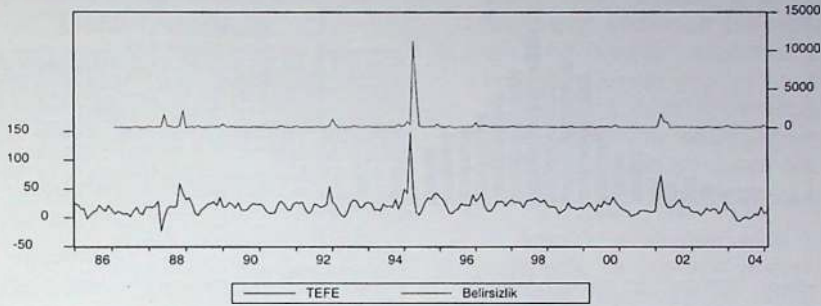
(Engle, 1982), modelde şartlı heteroskedastisitenin varlığı kanıtlandığında, tahminin Sıradan En Küçük Kareler (OLS) yerine, ARCH modeli ile yapılmasının, parametre tahminlerinin etkinliğini arttıracakını öne sürmüştür. Varyansın, geçmiş değerlerine bağlı olarak ifade edileceği GARCH modelinde, (Bollerslev, 1990) tarafından da ileri sürüldüğü gibi, sabit şartlı korelasyonun tahmin modeline dahil olması, aşırı parametreleşmeyi getirir. Sabit korelasyon modelinde, şartlı kovaryans matrisi değişebilmekte, fakat şartlı korelasyon eşitliğinde sabit varsayılmaktadır. Böylelikle bu varsayım, hesaplanma güçlüğünü azaltarak, GARCH-M modelinin kullanımını kolaylaştırır. GARCH-M Modeli, değişkenlerin hem ortalamasını, hem de şartlı varyansını eşanlı olarak tahmin eder.

Enflasyon ve büyüme değişkenlerinin ortalamasını, şartlı varyansını ve kovaryansını eşanlı olarak tahmin eden GARCH-M modeli, (Grier-Perry, 2000)'de ifade edildiği gibi, enflasyondan belirsizliğe ve belirsizlikten büyümeye doğrusal ilişkinin varlığını araştırmaya olanak sağlar.

Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Büyüme İlişkisinin Gelişimi

Türkiye'de enflasyon oranı, şekil 1'de izlenebileceği gibi, hem 1994 yılında, hem de 2001 yılında ciddi bir sıçrama sergilemiştir. Tahmin döneminde, 1994 yılındaki kadar ol-

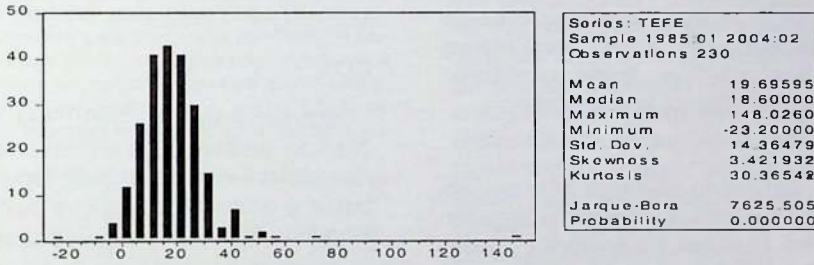
Şekil 2: Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliğinin Görünümü

masa da, enflasyon oranlarında gözlenen sıçrama eğilimleri, bu konuda kalıcı bir iyileşmenin sağlanamadığını göstermektedir.

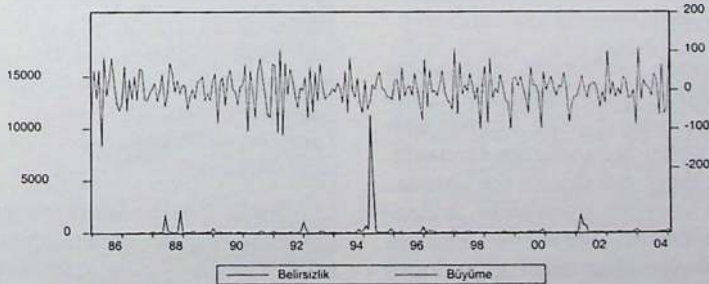
Şekil 2'de enflasyon ve belirsizlik izlendiğinde, her iki değişkenin birlikte hareket ettiği, 1994 ve 2001 yıllarında artış gösterdiği söylenebilir. Enflasyonun şartlı varyansı ile ifade edilen belirsizliğin, GARCH tekniğinin tahmin edilmesiyle istatistiksel olarak anlamlılığı sınanabilir.

Şekil 3: Enflasyon Serisine İlişkin Normallik Sınaması Sonuçları

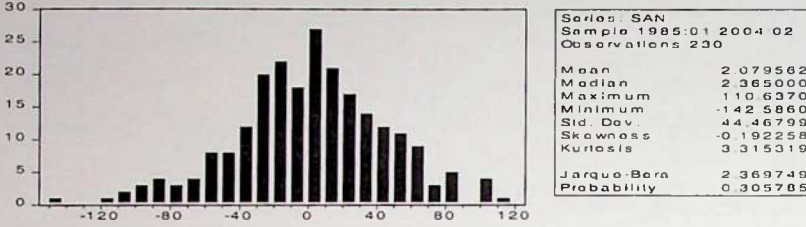
Enflasyon serisine ilişkin eğiklik ve basıklık değerleri incelendiğinde, serinin sağa eğik ve oldukça sivri seyreden bir görünüm arz ettiği ifade edilebilir. Ayrıca kurtosis değeri, otoregresif şartlı heteroskedastisinin varlığına bir işarettir. Jarque-Bera istatistiği değerlendirildiğinde, serinin normal bir seri olduğunu ifade eden hipotez red edilebilir.

Şekil 4: Belirsizlik ve Büyüme Görünümü.

Şekil 4'de ise, belirsizliğin arttığı yıllarda (1994, 2001 gibi) büyümenin azalma eğilimine girdiği gözlenmektedir. Türkiye ekonomisinde enflasyonun oynak bir görüntü sergilemesi nedeniyle istikrarlı bir büyüme trendinin yakalanamadığı, şekil 4 ve şekil 5'de açıkça görülmektedir. Yüksek

Şekil 5: Büyüme Serisine İlişkin Normallik Sınaması Sonuçları

ve oynak enflasyon oranlarının yol açtığı enflasyon belirsizliği, uzun dönemli yatırım projelerinin realize edilmesini güçleştirmektedir. Uygulanan bir istikrar programı kısa dönemli bir iyileşme sağlasa da, politika uygulayıcılarının güvenilirliğinin olmaması nedeniyle, iktisadi birimlerin enflasyonist beklentileri kırılmamak ve dolayısıyla uzun dönemli büyüme performansında istikrar sağlanamamaktadır.

Büyüme serisine ilişkin kurtosis değeri de, enflasyon serisinde olduğu gibi, şartlı otoregresif heterokedastisiteye işaret etmektedir. Jarque-Bera istatistiği ise anlamsızdır.

Data

Modelde, enflasyon göstergesi olarak Top-tan Eşya Fiyat Endeksi, büyümeyi temsilen Sanayi Üretim Endeksi kullanılmıştır. Değişkenler, 1985.1-2004.3 dönemine ilişkin aylık değerleri içermektedir. Toptan Eşya Fiyat Endeksi, $P_t = \log(P_t/P_{t-1}) * 1200$ ve Sanayi Üretim Endeksi $Y_t = \log(Y_t/Y_{t-1}) * 1200$ formülleri ile dönüştürülmüş değerleri itibarıyla modele alınmıştır.

GARCH-M Modeli

GARCH-M Modeli, enflasyon ve büyüme değişkenlerine ilişkin şartlı ortalama, şartlı varyans ve kovaryansın birlikte tahmin edilmesini sağlayan çoklu bir analizdir. Modelde, (2) nolu eşitlikte ifade edildiği üzere, enflasyona ilişkin şartlı varyans eşitliğinde, enflasyon, açıklayıcı değişken olarak yer almakta ve bu şekilde enflasyondan belirsizliğe doğru anlamlı ilişkinin varlığı araştırılmaktadır. (3) nolu eşitlikte ise, enflasyon belirsizliğinden büyümeye doğru anlamlı ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır.

GARCH (1,1)-M modeli aşağıdaki eşitliklerle içermektedir:

$$P_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i P_{t-i} + \sum_{i=n+m}^m \beta_i u_{t-i} + u_t, \quad (1)$$

$$\sigma_{ut}^2 = \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \alpha_2 u_{t-1}^2 + \alpha_3 P_{t-1}, \quad (2)$$

$$Y_t = \Theta_0 + \sum_{i=1}^n \Theta_i Y_{t-i} + \sum_{i=m+1}^m \Theta_i v_{t-i} + \Theta_{m+1} \sigma_{ut}^2 + v_t, \quad (3)$$

$$\sigma_{vt}^2 = \alpha_3 + \alpha_4 v_{t-1}^2 + \alpha_5 \sigma_{vt-1}^2, \quad (4)$$

$$COV_t = \rho_{ev} \sigma_{et} \sigma_{vt}. \quad (5)$$

Tahmin edilecek GARCH-M modeli neticesinde, enflasyon ve enflasyon belirsizliği arasında anlamlı ve negatif ilişki, belirsizlikle büyüme arasında anlamlı ve pozitif ilişki beklenmektedir.

Ampirik Sonuçlar

Tablo 1'de Panel 1 enflasyona, Panel 2 büyümeye ilişkin, ARMA sonuçlarını göstermektedir. ARMA modelinin belirlenmesi esnasında, Box - Jenkins yöntemi izlenmiştir. (Enders, 1995) tarafından da ifade edildiği gibi, gerek artıklar arasındaki ACF ve PACF fonksiyonlarına bakılarak, gerekse yüksek R^2 ve düşük hata kareleri toplamı ve bunun göstergesi olarak AIC ve SBC değerleri izlenerek, en iyi modelin ARMA (1,1) olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 1'deki sonuçlar değerlendirildiğinde, şartlı varyansın anlamlılığını inceleyen GARCH modeline geçilebilir. GARCH-M modeli, enflasyon belirsizliğinin göstergesi olarak kullanılan enflasyon varyansının tahminini ve büyüme üzerindeki etkisinin anlamlılığını ölçülebilir.

Tablo 1: Enflasyon ve Büyüme Değişkenlerine İlişkin OLS Sonuçları (1985.1 – 2004. 3)

1.Enflasyon ARMA (1,1)		
$P_t = 19.621 + 0.48P_{t-1} + 0.036e_{t-1}$		
(12.125)	(2.339)	(0.161)
$R^2 = 0.25$		
Log-likelihood = -901.1023		
Ljung-Box Q(1) = 0.0007 $Q^2(1) = 2.81^*$		
Arch LM (1) = 2.766**		
2.Büyüme ARMA (1,1)		
$Y_t = 2.011 + 0.3676Y_{t-1} - 0.8794v_{t-1}$		
(4.007)	(4.390)	(-24.963)
$R^2 = 0.23$		
Log-likelihood = -1162.849		
Ljung-Box Q(1) = 0.249 $Q^2(1) = 3.70^*$		
Arch LM (1) = 3.69**		

Tahmin dönemi, 226 gözlemi içermektedir. Parantez içindeki değerler, t istatistiklerini ifade etmektedir. Q(1) değerleri, artıklar arasındaki korelasyonu, $Q^2(1)$ ise artıkların kareleri arasındaki korelasyonu ifade eder. % 5 anlamlılık seviyesinde, kritik değer 3.84, % 10 için 2.71'dir. Q^2 değerleri, şartlı varyanslar için GARCH tekniğinin kullanılması gerektiğine işaret eder. Ayrıca Arch LM testi, değişen varyansa işaret etmektedir. Değişkenlere ilişkin ARMA gecikmelerinin seçimi Box-Q ve Q^2 istatistiklerinin anlamlılığına göre karar verilerek yapılmıştır.

*% 5 seviyesinde, **% 10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

-GARCH-M Sonuçları

GARCH(1,1)-M modelinin tahmin edilmesi neticesinde elde edilen sonuçlar, Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. GARCH (1,1) – M Sonuçları

(1)	$P_t = 11.659 + 0.586P_{t-1} + 0.0268e_{t-1}$	(5.883)	(7.617)	(0.280)
(2)	$\sigma_{et}^2 = 26.3759 + 0.8514e_{t-1}^2 - 0.0565\sigma_{et-1}^2 + 2.275P_t$	(4.093)	(6.347)	(-1.118) (7.951)
(3)	$Y_t = 2.682 - 0.0033\sigma_{et}^2 + 0.372Y_{t-1} - 0.879v_{t-1}$	(4.252)	(-2.335)	(4.599) (-24.177)
(4)	$\sigma_{vt}^2 = 246.017 + 0.0023v_{t-1}^2 + 0.804\sigma_{vt-1}^2$	(0.461)	(3.002)	
(5)	$COV_t = +1.965\sigma_{et}\sigma_{vt}$	(0.232)		
	Enflasyon Eşitliği	Büyüme Eşitliği	Cross Eşitlik	
Q10	3.491	12.645	5.061	
$Q^2(10)$	2.879	6.419	-	

Not: % 5 anlamlılık seviyesi için kritik Q istatistiği 18.31'dir.

2 nolu denklemde P_t 'nin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bu da enflasyondan enflasyon belirsizliğine doğru anlamlı bir ilişkinin olduğunun göstergesidir. 3 nolu denklemde σ_{et}^2 'nin katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ve yönünün negatif olması, enflasyon belirsizliğinin, büyümeyi azaltıcı yönde etkiye sahip olduğunun göstergesidir. Ayrıca Q istatistikleri anlamsızdır.

Ampirik analizden elde edilen bulgular, enflasyon ile büyüme arasındaki trade-off ilişkisinin geçersizliğini iddia eden görüşü desteklemektedir. Bu araştırmada esas alınan dönemde yüksek ve istikrarsız enflasyon oranının fiyat artışlarına ilişkin belirsizliği artırarak hasıla büyüme oranını negatif yönde etkilediğine ilişkin kanıtlar elde edilmiştir.

SONUÇ

Yüksek enflasyondan kaynaklanan enflasyon belirsizliğinin hasıla kaybına yol açması, istikrarlı bir büyüme performansı için fiyat istikrarının önemini artırmaktadır. Fiyat istikrarı, iktisadi birimlerin kararlarını belirlerken enflasyonu asli değişken olarak göz önüne almadıkları bir ortamı ifade eder. Böyle bir ortamın sadece toplam talebin baskı altına alınarak sağlanamayacağı gayet açıktır. Dolayısıyla piyasa katılımcılarının parasal ve mali otoriteye güvenerek enflasyon beklentilerini revize etmesine yol açacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi daha anlamlıdır. Türkiye'de kamu dinamiklerinin enflasyonist eğilimlerin ortaya çıkışında belirleyici role sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında, mali disiplini sağlayacak reformların önemi artmaktadır. Bu anlamda kayıt dışı ekonominin azaltılması, vergi gelirlerinin vergi oranları artırılmadan kayıp ve kaçakların önlenerek artırılması, politik yozlaşma ile etkili bir şekilde mücadele edilmesi ve kamusal faaliyetlere ilişkin şeffaflık ve hesap verebilirlik düzeyinin artırılması, ısrarla üzerinde durulması gereken önemli konulardır.

Özetle, mali baskınlık düzeyi kabul edilebilir sınırlara çekilerek enflasyonist beklentiler kırılmadığı sürece, Türkiye ekonomisinin uzun vadeli büyüme performansını artırmak olanaksızdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Andrés, Javier ve Ignacio Hernando, "Does Inflation Harm Economic Growth? Evidence for the OECD", NBER Working Paper, NO: 6062, 1997, ss.1-40.
- Apergis, Nicholas, "Inflation Output Growth Volatility and Causality. Evidence from Panel Data and the G7 Countries", Economics Letters, Vol: 83, 2004, ss.185-91.
- Ball, Laurence, "Why Does High Inflation Raise Inflation Uncertainty?", Journal of Monetary Economics, Vol: 29, 1992, ss. 18-28.
- Ball, Laurence ve Stephen G.Cecchetti, "Inflation and Uncertainty at Short and Long Horizons", Brookings Papers and Economic Activity, Vol: 1, 1990, s. 215-54.
- Bollerslev, Tim, "Modelling the Coherence in Short Run Nominal Exchange Rates: A Multivariate Generalized ARCH Model", Review of Economics and Statistics, Vol: 72, 1990, ss. 498-505.
- Cukierman, Alex ve Alan Meltzer, "A Theory of Ambiguity Credibility and Inflation Under Discretion and Asymmetric Information", Econometrica, Vol: 54, 1986, ss.1099-1128.
- Davis, George ve Bryce Kanago, "On Measuring the Effect of Inflation Uncertainty on Real GNP Growth", Oxford Economic Papers, Vol. 48, 1996, ss.163-75.
- Enders, Walter, Applied Econometric Time Series, First Edition, New York:John Wiley and Sons., 1995.
- Engle, Robert F., "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation", ARCH: Selected Readings, Ed.by:Robert F. Engle, Oxford Uni. Press, 2000, ss.1-23.
- Engle, Robert F."Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of Variance of UK Inflation", Econometrica, Vol: 50, 1982, 987-1008.
- Ewing, Bradley T., William L. Seyfried, "Modeling the Phillips Curve: A Time - Varying Volatility Approach", 2003, ss.1-21., <http://www3.tlct.ttu.edu/ecowp/working%20papers/EwingSeyfried.PDF>.
- Friedman, Milton, "Nobel Lecture: Inflation and Unemployment", Journal of Political Economy, Vol: 85, Nu: 3, 1977, s. 451-72.
- Ghosh, Atish ve Steven Phillips, "Warning:Inflation May Be Harmful to Your Growth", IMF Staff Papers, Vol: 45, No: 4, 1998, ss. 672-710.
- Golob, John E., "Does Inflation Uncertainty Increase with Inflation?", Economic Review, Federal Reserve Bank of Kansas City, Vol: 79, 1994, ss. 27-38.
- Grier, Kevin B. ve Mark J.Perry, "The Effect of Real and Nominal Inflation on Inflation and Output Growth: Some Garch - M Evidence", Journal of Applied Econometrics, Vol: 15, 2000, ss.45-58.
- Holland, A.Steven, "Comment on Inflation Regimes and the Sources of Inflation Uncertainty" Journal of Money Credit and Banking, Vol: 25, No: 3, 1993, s. 514-20.
- Holland; Steven A., "Does Higher Inflation Lead to More Uncertain Inflation", Review, Federal Reserve Bank of St.Louis, Feb.1984, ss. 15-26.
- Holland, A.Steven, "Inflation and Uncertainty: Tests for Temporal Ordering" Journal of Money Credit and Banking, Vol: 27, No: 3, 1995, s. 827-37.
- Hwang, Y., "Relationship between Inflation Rate and

Inflation Uncertainty", Economics Letters, Vol: 73, 2001, ss. 179-86

- Judson, Ruth ve Athanasios Orphanides, "Inflation Volatility and Growth", Finance and Economics Discussion Series, The Federal Reserve Board, No: 1996-19,1996, ss. 1-28.

- Khan, Mohsin S. ve Abdelhak S. Senhadji, "Threshold Effects in the Relationship Between Inflation and Growth", IMF Staff Papers, Vol: 48, No: 1, 2001, ss. 1-21.

- Murphy Kevin J., "Determinants of Contract Duration in Collective Bargaining Agreements," Industrial and Labor Relations Review, Vol: 45, No: 2, 1992, ss. 352-365.

- Neyaptı Bilin ve Neslihan Kaya, "Inflation and Inflation Uncertainty in Turkey: Evidence from the Past Two Decades", Yapı Kredi Economic Review, Vol: 12, Nu: 2, 2001.

- Okun, Arthur M., "The Mirage of Steady Inflation", Brookings Papers on Economic Activity, No: 2, 1971, s. 485-98.

- Park, Dongsoo, "Inflation and Uncertainty: The Case of Korea", International Economic Journal, Vol: 9, Nu:1, 1995, ss. 39-52.

- Vroman, Susan B. "Inflation Uncertainty and Contract Duration", The Review of Economics and Statistics, Vol: 71, 1989, ss. 677-681.

- Yamak, Rahmi, "Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliği" İktisat İşletme ve Finans, Yıl: 11, Sayı: 121, 1996, ss. 37-46.

DİPNOTLAR

1- Literatürün gelişiminde Okun ve Friedman tarafından yapılan çalışmaların önemi kesinlikle yadsınmaz. Ancak son yıllarda yapılan araştırmaların ilham kaynağı olma açısından öne çıkmış başka iktisatçılarda vardır. Ball, bu konuda örnek gösterilebilecek önemli bir isimdir. Bu iktisatçının 1992 yılında yayınladığı çalışması, enflasyon belirsizliğine ilişkin çalışmalarda en çok referans gösterilen kaynaklardan biridir. (Ball, 1992)'e göre, enflasyonun enflasyon belirsizliğine yol açması, yüksek enflasyon nedeniyle kamuoyunda gelecek dönem para politikasına ilişkin belirsizliğin artmasından kaynaklanır. Çünkü, yüksek enflasyon politikacıları ciddi bir ikilem ile karşı karşıya bırakır: Anti enflasyonist bir strateji benimsemek, ya da bu tür bir stratejiyi uygulayarak deflasyonist eğilimlere göz yummak. İktisadi birimler söz konusu eğilimlerden hangisinin benimseneceğini net olarak kestiremediklerinden, doğal olarak uygulanacak para politikasının niteliğini de bilemezler. Bu durum, fiyatların gelecekteki seyrine ilişkin tahmin hatalarının artması sonucunu doğurur.

2- Enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen örnek çalışmalar için bkz. (Holland; 1984). Ancak hemen belirtmek gerekir ki, literatür, sadece Holland'ın çalışmasında örnek olarak gösterilenler ile sınırlı değildir. Son yıllarda yapılan çalışmaların katkısı ile literatürün gelişimi sürmektedir. Enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki pozitif ilişkinin güçlü olduğunu kanıtlayan çalışmalar olduğu gibi, zayıf olduğunu ortaya koyan çalışmalar da vardır. Örneğin, (Park, 1995) söz konusu ilişkinin güçlü olduğunu, buna karşın, (Hwang, 2001) zayıf olduğunu ileri sürmüştür. Enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki pozitif yönlü ilişki, esasen enflasyonun yüksek oranlarda seyretmesi halinde gözlenir. (Park, 1995; Bilin Neyaptı ve Kaya, 2001; Yamak, 1996)

3- İlimli enflasyon ifadesi, iktisadi büyüme için yüksek enflasyon yanı sıra sıfır enflasyonun da zararlı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Gerçekten de deflasyonist eğilimlerin ortaya çıkma tehlikesi göz önüne alındığında sıfır enflasyon yerine ilimli seviyelerde seyreden enflasyon oranının tercih edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bütün ülkeler açısından geçerli tek bir ilimli enflasyon oranını saptamak gerçekçi değildir. Bu noktadan hareketle gelişmiş ülkeler için % 3'ü aşmayan bir oranın, gelişmekte olan ülkeler için ise, % 5-10 arasındaki herhangi bir aralığın tercih edilmesi yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir.

Görüşler

YRD. DOÇ. DR. HASAN BÜLENT KANTARCI

Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Yeni Türk Lirasının Mali Disiplin Bakımından Değerlendirmesi

I – GİRİŞ

Türk lirasının “bol sıfırlı” olması vezne işlemleri, muhasebe ve istatistik kayıtları, fiyat etiketleri, parasal değerlerin ifadesi, bilgisayar ve ödeme sistemleri gibi günlük hayatın her alanında oldukça çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Paramız, emisyon ve enflasyon döngüsü sebebiyle oldukça aşınmış, alım gücü ve değer saklama ünitesi olarak özelliğini tamamen kaybetmiş bir durumdadır. Türk lirasının bu durumu ve paranın değişim ünitesi olma, değer saklama aracı olma, gelecek ödemelerin ve birikimin aracı olma gibi temel özelliklerini dikkate aldığımızda sıfır atılmasının gerekli olduğu görülmektedir.

Dünyada piyasa ekonomisinin gelişmesi ile birlikte mali disiplinin önemi daha da artmıştır. Devletin görevlerini etkin bir şekilde gerçekleştirmesi için mali ve parasal disiplinin sağlanması gereklidir. Güçlü bir ekonomik yapıya sahip olan ülkelerin rekabete dayalı bu yarışta ön sıralarda yer alacağı şüphesizdir. Bu bağlamda ülkemizde de mali ve parasal disiplinsizliğin yol açtığı sonuçlar malumdur. Birbiriy-le bağlantılı olan mali ve parasal disiplinsizlik sorunları, hem kamu harcamaları ve kamu gelirleri açısından hem de enflasyonun önlenmesi açısından mali disiplinin önemini ortaya koymaktadır. Mali disiplinin sağlanması, kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin disiplin altına alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Devletin, en temel gelir kaynağı olan vergiler yerine kamu açıklarını kapatmak için borçlanmaya gitmesi kamu kesimi finansman dengesinin bozulmasına, bunun sonucunda da mali disiplinden uzaklaşmayı beraberinde getirecek-

tir. Bu sebeple, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin vergilendirilmesi ve kayıt altına alınması oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Yeni Türk Lirasının (YTL)'nin mali disiplin üzerine ne gibi etkileri olabileceği, mali disiplin kavramı çerçevesinde kayıt dışı ekonomi ile ilişkilendirilerek aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

II- MALİ DİSİPLİNİN TANIMI

Ülkemizde mali disiplinden uzaklaşılması büyük miktarlarda kamu borçlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kamu borçlarının artması harcamaların kısılmasını, vergi oranlarının yükseltilmesini veya vergi reformları yapılmasını doğuracaktır. Bu sebepten mali disiplinin sağlanması kamu kesimi finansman dengesini sağlayarak yatırımların artmasını, bu da uzun dönemde ekonomik büyümeyi gerçekleştirecektir.

Mali disiplin kavramı, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasında denkliliği ifade etmektedir. Kısa bir tanım olarak, kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasında oluşacak dengenin yani, kamu kesimi finansman dengesinin temel ekonomik göstergeler üzerinde olumsuz etkilere yol açmaması şeklinde tanımlayabiliriz.

Yapılan araştırmalar (Erdoğan Seyfettin, 2004, s.167-187) seçim dönemleri öncesinde iktidara her gelen hükümet tarafından sağ veya sol iktidarlara bağlı olmaksızın kamu harcamalarının artması yönünde olduğunu göstermektedir. Bu durum da kamu bütçe açıklarının artışı körükleyici bir unsur olmuştur. Kamu mali disiplinden uzaklaşılması sonucunda kamu

borçlarının oranı oldukça yüksek seviyelerde seyretmeye başlayarak kamu finansman dengesinin bozulmasına yol açmıştır.

Avrupa Birliği Maastricht kriterleri mali disiplinden sapma olup olmaması konusunda aydınlatıcı bilgi verebilmektedir. Kamu borçlarının GSYİH'ya oranının % 60'ı geçmemesi ve bütçe açığının GSYİH'sına oranının % 3'ü geçmemesi gerektiği Maastricht kriterleri şartı olarak açıklanmaktadır. Ülkenin toplam borç stokunun sürdürülebilirliği konusundaki şüpheler için vadelî ve vadesiz mevduat hesabı, dolaşımdaki para ve döviz tevdiat hesaplarını içine alan M2Y değerini ve GSMH'yı karşılaştırmak gerekecektir. Toplam borç stokunun GSMH ve M2Y'ye bölümü bize mali baskınlık ölçüsünü vermektedir. Aşağıdaki tabloda borçların artması mali baskınlık ölçüsünün yüksek olduğunu göstermektedir. Bu da Türkiye'nin hala bir monetizasyon etkisi ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Toplam iç borç stokunun ekonomiye göre büyüklüğünün bir göstergesi olan toplam iç borç/GSMH oranı, geçen yıla göre yaklaşık olarak aynı düzeyde kalarak 2003 yılında % 54.4 olarak gerçekleşmiştir. Nakit iç borç stokunun GSMH'ye oranı ise, piyasadan yapılan toplam borçlanmanın iftadan daha yüksek olması nedeniyle, 2002 yılına göre yaklaşık 4 puan artarak % 36.5'e yükselmiştir. İç borçlanmanın piyasalar üzerinde oluşturduğu baskıyı gösteren toplam iç borç stokunun para arzına oranına bakıldığında ise, toplam iç borç stoku/M2Y oranının % 129.7'ye, nakit iç borç stoku/M2Y oranının da % 87.1'e yükseldiği gözlenmektedir. İç borç stokunun M2Y'ye oranının artmasında, nakit iç borç stokundaki artış ile birlikte Türk Lirasının 2003 yılında değerlenmesi sonucunda döviz tevdiat hesaplarının Türk Lirası karşılığının azalması da etkili olmuştur.

Tablo 1'e bakarsak, toplam iç borç stokunun GSMH'ya oranının oldukça büyük boyutlarda olduğunu görmekteyiz. Toplam iç borç stokunun GSMH'ya oranı ve toplam iç borç stokunun M2Y oranı 2000 ve 2003 yılları arasında Maastricht kriterleri sınırında olduğu gözlenmektedir. Bu durum ise, hala bir monetizasyon tehlikesinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

III- MALİ DİSİPLİN VE KAYIT DIŞI EKONOMİ İLİŞKİSİ

Vergilenmesi gereken faaliyetlerin vergi kap-

samı dışında kalması kayıt dışı ekonomiyi ortaya çıkararak bunun sonucunda da devletin yeterli kaynak elde edememesi ile kamu borç yükünün artışı doğurarak mali disiplinsizlik ortaya çıkacaktır. Kayıt dışı ekonomiye ait olarak birçok yayında çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Kayıt dışı faaliyetin gizliliği ve saklı kalması ifade ediliyorsa, gizli (hidden) ekonomi, yeraltı (underground) ekonomisi, gözlenemeyen (unobserved) ekonomi, tanımlamaları kullanılmaktadır. Kayıt dışı faaliyetin kanun dışı olması açıklanıyorsa, kara (black) ekonomi, yasa dışı (illegal) ekonomi; faaliyetin devletin bilgisi dışında tutulması ve kayıt dışılığı ifade ediliyorsa resmi olmayan informal, unofficial veya unrecorded ekonomi ismi verilmektedir.

Kayıt dışı ekonomi tanımı içerik olarak geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu konu hakkında inceleme yapanların bakış açısına göre anlamı değişiklik arz etmektedir (Aydemir, 1995, 9). Ekonomik açıdan kayıt dışı tanımı, pazar içinde cereyan etmeyen ve parasal değişime konu teşkil etmeyen ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetler geleneksel olarak GSMH tahminleri dışında tutulmaktadırlar (Carter, 1984, s.209).

Kayıt dışı ekonomiye ait diğer bir tanım da kanunlar kapsamında olmayan veya kanunlarda belirlenmemiş olan kuralların dışında kalan ekonomik faaliyetlerdir. Bu tanımdan devlet kontrolünün eksikliği anlaşılmaktadır, devletin düzenleyici kurallarından kaçınan kurumsal kuralları takip etmede başarısız olan ve devlet tarafından korunmayan faaliyetler kayıt dışı ekonomi kapsamındadır (Quassoli, 1999, s.213).

Kayıt dışı ekonomi hakkında bir başka tanımda ise, girişimcilerin resmi olarak kayıt altına girmediklerini ve ekonomik faaliyette bulunmak için herhangi bir izne gerek duymadıklarını, bundan dolayı vergi ödemediklerini, çalıştırdıkları kişilerle ilgili çalışma koşullarına ilişkin kurallara uyulmadığı ve kanunen uyulması gereken diğer kurumsal düzenlemeler haricinde kaldıkları ifade edilmektedir. (Mead - Morrison, 1996, s.1612).

Kayıt dışı ekonomi tanımına vergi idaresi açısından bakıldığında ise, vergi kanunlarına göre vergi idaresine bildirilmesi gerektiği halde bildirilmeyen ve bu suretle vergilemeden kaçan ekonomik faaliyetler kayıt dışı ekono-

Tablo 1
Toplam İç Borç Stokunun Ekonomik ve Parasal Büyüklüklerle Karşılaştırılması (%)

Yıllar	2000	2001	2002	2003
Toplam İç Borç Stoku/GSMH	29.0	69.2	54.8	54.4
Nakit iç Borç Stoku/GSMH	23.4	33.1	32.6	36.5
Toplam iç Borç Stoku /M2Y	67.0	117.6	111.5	129.7
Nakit iç Borç Stoku /M2Y	54.1	56.2	66.4	87.1

Kaynak: T.C. Merkez Bankası, 2003 Yıllık Rapor, 2004, s.34

mi kapsamına girdiği söylenmektedir. (Feige 1990, s.7). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere faaliyetin beyan dışı kalması ile vergi kaçakçılığı aynı şeyi ifade etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü, vergi kaçakçılığı sadece gelir vergisi bakımından değil, servet ve harcama vergileri bakımından da ortaya çıkabilmektedir.

Şüphesiz YTL mali disiplinin sağlanması çabalarına yönelik olarak ve mali disiplinin uygulanmasına yardımcı olmak için bir araç olarak düşünülmüştür. Fakat burada unutulmaması gereken noktalar şunlardır:

Bir ekonomide kayıt dışı ekonominin ve vergi kaçaklarının önemli boyutlara ulaşması, o ülkenin milli gelir, istihdam ve kalkınma hızı ve enflasyon rakamlarına olan güveni sarsmaktadır. Hatta ortaya çıkan rakamların doğruluğu konusu da şüpheler uyandırmaktadır. Ekonomi politikalarının başarı şansını engellemektedir (Kılıçbay Ahmet, 1993, s.204).

Ekonomi içerisinde kayıt dışılık ne kadar çok ise vergi kaybı da o nispette çok olacaktır. Ekonomik faaliyetlerin büyük miktarlarda kayıt dışı olarak faaliyette bulunduğu ülkelerde vergi hasılatı da o ölçüde küçük olacaktır. Bu durum kamu harcamaları dikkate alındığında kamu harcamalarının başka şekillerde finanse edilmesi gereğini ortaya çıkarır. Yani, kamu harcamalarının büyümesi kaçınılmaz hale gelecek ve kayıt dışılığın büyük olduğu ekonomilerde mali politikaların etkin olarak uygulanması zor olacaktır. Dolayısıyla, mali disiplinin etkinliği azalacaktır. YTL olarak en büyük banknot olarak 100 YTL çıkarılması kayıt dışılığın artmasını kolaylaştıracağından bu açıdan mali disiplinin sağlanmasına yardımcı olmak için 6 sıfır atılan yeni paranın mali disiplini bozması söz konusu olabilecektir.

tir.

Kayıt dışılığın büyük olduğu ekonomiler para talebini belirsiz hale getirebilirler. Yani, kayıt dışı ekonominin ne kadarının neyle finanse edildiğini anlamak zordur. Dolayısıyla, Merkez Bankasının ölçülebilir bir talebini göz önüne alarak para politikasını uygulama şansı azalmaktadır. Bu durumda mali disiplinden sapmalara yol açabilecektir (Taylor John B., 1995, p.151-170).

YTL olarak en büyük banknot olarak 100 YTL çıkarılmasının kayıt dışı faaliyetlerin bulunduğu ülkemizdeki bir başka etkisi de kayıt dışı ekonomilerde döviz miktarının ülkeye giriş ve çıkışlarını önceden tahmin etmek mümkün olmadığından döviz kuru üzerinde beklenmedik olumlu ve olumsuz etkileri olabilir. Bu da bir takım politikaların uygulanmasını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, bu durumla ilişkili olarak finans sektörünün sınırlı kalmasından dolayı reel ekonomi olumsuz etkilenmektedir. Yani mali ve finans sektöründeki istikrarsızlıklar, reel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Kayıt dışı ekonomilerde, kara para faaliyetlerinin özellikle yoğun olduğu ekonomilere yabancı sermaye gitmekte çekingen davranacaktır. Çünkü, haksız rekabet olacaktır. Eğer yabancı sermaye hareketi isteniyorsa kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin azaltılması gereklidir. Bu açıdan bakarsak en büyük banknot olarak 100 YTL çıkarılması kayıt dışı faaliyetleri kolaylaştırabileceğinden mali disiplinin sağlanmasında istenilen pozitif gelişmelerin gerçekleşmesini engelleyiciliği olasıdır.

En büyük para birimi olarak 100 YTL olması kayıt dışı faaliyetlerin kolaylaşmasını sağlayacaktır. Oysa, en büyük para birimi olarak 100 YTL yerine 20 YTL olsaydı, para-

nın taşınma zorlukları, taşınma esnasındaki çeşitli riskler v.b. sebeplerden dolayı hiç olmazsa bir miktar faaliyetin kayıt altına girmesi mümkündür. En büyük para birimi olarak USA'da 100 Dolar, İngiltere'de 50 Pound, Avrupa Birliğinde 500 Euro mevcuttur. FED tarafından en fazla 100 Dolar değerindeki banknotların dolaşıma verilmesinin bir nedeni de kara para faaliyetleriyle uğraşanların işlerinin güçleştirilmesidir. Ayrıca, 200 ve 500 Euro'nun dolaşıma çıkarılmış olmasının kayıt dışı ekonominin işlerini kolaylaştıracağı konusunda eleştiriler yapılmaktadır (Drehmann-Goodhart-Kruger, 2003, 193-228). Bu ülkelerin alım gücünü Türkiye ile karşılaştırdığımızda bu miktarların hiç de büyük olmadığı anlaşılır. Türkiye'de neredeyse 4 adet 100 YTL bir aylık asgari ücrete tekabül etmektedir. Ayrıca, bu sayılan ülkelerde mali yapı kurumsallaşmış ve oturmuş durumdadır. Türkiye'de ise mali yapının henüz kurumsallaştığını söyleyemeyiz. Ayrıca, bu ülkelerde kayıt dışı ekonomi Türkiye'de olduğu kadar büyük değildir (Bruno S. Frey - Friedrich Schneider, 2000, p.1-14).

IV – SONUÇ

Kamu borçlarının finansmanında temel kaynak durumunda olan vergilerin tam ve gerçek olarak toplanamaması, kamu finansman dengesinin bozulmasına, bu durumda kamu mali disiplinden uzaklaşılmasına yol açmaktadır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için, vergi konusunda aksayan yönlerin üzerinde titizlikle durulması gereklidir. Bu sebepten kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması ve vergilendirilmesi öncelikle ele alınması gereken bir konu olup mali disiplinin sağlanması önem arz etmektedir.

Kayıt dışı kapsamında bulunan bir ekonomik işlemlerdeki kayıt dışı büyüklüğünün küçültülmesi sorununun ancak kayıt dışılığı ortaya çıkaran ya da genişleten etmenlerin ortadan kaldırılması ile çözümlenebilir. Bu yüzden, YTL olarak en büyük banknot olarak 100 YTL çıkarılması kayıt dışılığın küçültülmesinin aksine, kayıt dışı ekonominin büyümesini artırıcı bir etkiye yol açması muhtemeldir. Bu bakımdan, en büyük banknot olarak 100 YTL çıkarılması kayıt dışı ekonomi-

nin kolaylaşmasına, vergi kayıplarının artmasına bunun sonucunda da mali disiplinin uygulanmasından uzaklaşmaya yol açabilir.

Büyük küpürlü banknotların, kara para aklamaya yönelik suçların da daha kolay işlenebilmesine ve hacimce daha az yer kaplamaları nedeniyle dikkat çekmeden ülke sınırlarından daha kolay geçilmesine imkan sağlamaktadır. Oysa, en büyük para birimi olarak 100 YTL yerine 20 YTL olması kayıt dışı ekonomide faaliyet gösterenlerin işini zorlaştıracaktır.

Kayıt dışı ekonomi konusunda alınacak tedbirlerle sadece Türk Vergi Sisteminin iyileştirilmesi değil, aynı zamanda mali disiplinin sağlanmasına katkıda bulunarak çağdaş bir devlet olmanın da gereği yerine getirilmiş olacaktır. Bu yüzden YTL olarak en büyük banknot küpürü olan 100 YTL çıkarılması yerine en büyük banknot küpürü olarak 20 YTL'nin çıkarılmasının daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aydemir Şinasi, Türkiye'de kayıt dışı ekonomi, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, İstanbul 1995.
- Bruno S. Frey-Friedrich Schneider, Informal and Underground Economy, in Orley As-henfeller: International Encyclopedia of Social and Behavioral Science, Bd. 12 Economics, Amsterdam: Elsevier Science Publishing Company, 2000, p. 1-16
- CARTER Michael, Issues in the Hidden Economy A Survey, Economic Record, Vol. 60, 1984, p. 209-221.
- Drehmann Mathias-Charles Goodhart-Malte Kruger, "The Challenges Facing Currency Usage: Will The Traditional Transaction Medium Be Able To Resist Competition From The New Technologies?", Economic Policy, Volume 17, Issue 34, April 2002, s.193-228.
- Erdoğan Seyfettin, Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi Perspektifi ile Siyaset Ekonomi İlişkileri, Değişim Yayınları, İstanbul 2004.
- FEIGE Edgar L.: Defining And Estimating Underground And Informal Economies: The New Institutional Economics Approach, World Development, Vol.18.No.7.1990,p.1-19.
- Kılıçbay Ahmet, Değişen Dünyada Türk Ekonomisi, İstanbul 1993.
- MEAD Donald C., Christian Morrisson: "The Informal Sector Elephant", World Deve-lopment, Vol.24, No:10, 1996, p.1611-1619.
- QUASSOLI Fabio: Migrants in the Itclian Underground Economy, International Journal of Urban&Regional Research, Jun 99, Vol.23, Is-sues 2, p.212-232 .
- Taylor John B., "The Monetary Policy Implications of Greater Fiscal Discipline," Issues and Solutions, Federal Reserve Bank of Kansas City, 1995, p. 151-171.

Görüşler

YRD. DOÇ. DR. MEVLÜDİYE ŞİMŞEK

Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkileri ve Örnek Kriz Ekonomileri

Liberal düşüncenin dünyada yaygınlaşması, dış ticareti kısıtlayan faktörlerin aşamalı bir şekilde kaldırılması, dünya ülkelerini birbirlerinden etkilenir bir duruma getirmiş ve küreselleşen finansal piyasaların da etkisi ile kriz bir ülkeden diğer ülkelere kolaylıkla geçebilir olmuştur. Dünyada finansal serbestleşme; yani, sermaye hareketlerindeki baş döndürücü serbestleşme, ülkeleri ciddi krizlere maruz bırakmıştır. Bunun en canlı örnekleri, 1990'lı yıllardan itibaren Meksika, Rusya, Asya Ülkeleri, Arjantin ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerdir.

Giriş

Liberalizmin ilk tohumları aslında, Adam SMITH'in Ulusların Zenginliği (1776) adlı eseri ile hayat bulmuştur. Smith'in Liberalizme yön veren temel görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Bütün bireyler ekonomik çıkarlarını en ön planda tutarlar (homo economicus), bireysel girişim hakları kısıtlanmamalıdır (Laissez faire; bırakınız yapsınlar), çünkü, bireyler kendi çıkarlarına uygun hareket etmekle topluma da hizmet etmiş olurlar; nihayet, ekonomik hayatta düzen sağlayan bir görünmez el vardır (fiyat mekanizması), bu bakımdan devletin ekonomiye müdahalesi gereksizdir. Bahsedilen bu mantık 1980'lerden itibaren dünyada baş döndürücü bir şekilde kendine oyun alanı bulmuştur. Zira, 1980'li yıllardan itibaren serbest ticaret anlayışı bir çok dünya ekonomisinde hakim ideoloji olarak benimsenmiş ve iktisadi kalkınma yolunda bu öğretiyi doğrultusunda ilerleyen liberalist ülkeler varolmuştur. Özellikle, SSCB'nin çökmesi dünyada liberal düşüncenin hakim olmasının önünü açmıştır.

Dünyada liberal düşüncenin hakim olması ile dış ticareti kısıtlayan faktörlerin aşamalı bir şekilde kaldırılması, ülkeleri birbirinden daha etkilenir hale getirmiştir. Bir ülkede meydana gelen bir ekonomik istikrarsızlık o ülkenin finansal piyasalarını ve ardından reel sektörünü etkilemekte, küreselleşen finansal piyasaların da etkisi ile kriz bir ülkeden diğer bir ülkeye kolaylıkla akmaktadır. Bu çalışmada 1980'li yıllardan sonra hız kazanan ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren dünyada yaygınlaşan finansal küreselleşme ile birlikte sıkça görülen ekonomik krizler ve bu krizlerin dünya ekonomisinde yarattığı etkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak ekonomik kriz kavramı tanımlanacak ve istikrarsızlık yaratan faktörler araştırılacak, ardından 1990'lı yıllardan itibaren Meksika, Rusya, Asya Ülkeleri, Arjantin ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler incelenecektir.

1- Ekonomik Krizin Tanımı

Kriz, mevcut mekanizmayı bozan, aniden

ortaya çıkan bir bozukluk olarak tanımlanabilir. Ekonomik anlamda kriz ise, mevcut makro ekonomik dengeleri bozarak ekonominin mikro birimlerinde zararlara neden olan bir olaydır. Bir başka tanıma göre de, ekonomik kriz, ekonominin temel dengelerinde meydana gelen sürdürülemez yapılanmaların ortadan kaldırılmadan kendiliğinden oluşan ekonomik çalkantılardır. Krizler sürdürülemez yapılanmaları sürdürülebilir bir duruma getirerek ekonomideki dengeyi düşük bir milli gelir seviyesine geriletir. Bunun sonucunda halkın refah seviyesi düşer ve işsizlik artar. Krizin çıkışı aniden olmasına rağmen, etkileri uzun bir zaman devam eder.

2- Ekonomik İstikrarsızlık Yaratan Faktörler

Ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkmasında rol oynayan bazı unsurlar vardır. Bunlardan başlıcaları, enflasyon ve bütçe açıkları, uluslararası sermaye hareketleri, gevşek maliye politikası uygulamaları ve uygulanan kur politikalarıdır.

2- 1. Enflasyon ve Bütçe Açıkları

Ekonomik istikrarın vazgeçilmez ayaklarından birisi fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Zira, ekonomide para otoritelerinin istikrar için para politikası araçlarına başvurabilmeleri her şeyden önce, paranın fonksiyonlarını tam olarak yerine getirebilecek bir ulusal para biriminin bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Ekonomide istikrarsızlık yaratan bir başka faktör ise bütçe açıklarıdır. Ülkeler bütçe açıklarıyla karşı karşıya geldiklerinde, bu açığı başka yollarla finanse etme imkanları yok ise, para basmak yolunu tercih edeceklerdir. Bu ise, söz konusu ülkeyi enflasyon hatta, hiper enflasyon sorunu ile karşı karşıya getirecektir. Kaldı ki, böyle bir sorun yaşanırken vergilerin reel değerleri de azalacak ve yeniden bütçe açığı sorunu yaşama olasılığı güçlenecek ve olumsuz kısır döngü devam edip duracaktır.

2- 2. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Finansal küreselleşmenin baş döndürücü bir şekilde hızlanmasıyla, özellikle 1990'lı yıllardan sonra uluslararası sermaye hareketlerinin uluslararası piyasalarda özgürce dolaşma imkanı bulunmasıyla, dünyada ekonomik k-

rizlerin arttığı gözlenmektedir. Başka bir ifade ile, uluslararası sermaye hareketlerinin hızlanmasıyla ekonomik krizler arasında çok yakın bir ilişkinin olduğunu söylemek yanlış olmaz kanısındayız.

Ülkeye giren yabancı sermaye, ulusal parayı aşırı değerlendirmekte, ihracatı caydırarak ithalatı genişletmekte ve cari işlemler dengesi üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu sürecin devam edebilmesi ancak yeni yabancı sermaye girişlerine bağlı olduğundan aşırı değerlenmiş kur ve yüksek faiz politikaları sonunda ani bir finansal krizin patlak vermesine kadar uygulanmakta ve adeta kronik bir nitelik kazanmaktadır.

Hızla genişleyen ve yabancı sermaye girişlerine sahne olan bir ülkede, bu sürecin birden bire duraklaması ekonomiyi krize sürüklemektedir. Çok fazla miktarlarda sermaye girişinin olduğu bir ortamda ülkedeki ufak bir ekonomik, siyasal ya da doğal bir olay veya gelişme, geleceğe ait beklentileri aniden olumsuzla dönüştürebilmekte ve yabancı sermayenin kitleler halinde ülkelerine dönmesine neden olabilmektedir (Seyidoğlu, 2003; 145).

2- 3. Gevşek Maliye Politikası Uygulamaları

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan gevşek maliye politikası uygulamaları, finansal krizlerin önemli nedenlerinden biri olarak nitelendirilebilir. Özellikle, kamu kesimi borçlanma gereğinin kamu varlıklarını aşması yatırımcılar için ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır (Arışan,2002; 25).

2- 4. Döviz Kuru Politikaları

"Ülkelerde uygulanan kur politikaları, ekonomik krizlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, uygulanan sabit kur politikasının sonucu yabancı sermaye girişini hızlandırmasıdır. Ancak, bu sermaye akışı üretim yatırımlarına yöneldiği ve büyümeyi sağladığı halde bankalar gibi finansal araçların bu sermaye akışında anahtar rol üstlenmesiyle aşırı borçlanmayı ortaya çıkarmaktadır. Borçlanmadaki patlama denetim eksikliği ile birleştirildiğinde kredi kayıpları, bilanço bozulmaları, rezerv e-

rimesi gibi finansal krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır" (Arışan, 2002;26).

3- Finansal Krizlerde Rol Oynayan Faktörler

Finansal krizlerin ortaya çıkmasının bazı önemli nedenleri vardır. Bunlardan başlıcaları, mali sektör bilançolarının bozulması, faiz oranlarındaki yükselmeler, piyasalardaki belirsizliklerin artması ve finans dışı sektörlerdeki bilançoların bozulmasıdır.

a) Mali sektör bilançolarının bozulması, finansal krizlerde çok önemli bir rol oynamaktadır. Şöyle ki, bilançoların bozulması bankaların ve diğer finansal kurumların borç verme kabiliyetlerini zayıflatarak, borç verme işlemlerini azaltacak ve ekonomide daralma baş gösterecektir.

b) Faiz oranlarının yüksek oranlarda seyretmesi, banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemektedir. Geleneksel bankacılık faaliyeti kısa vadeli borç almayı ve uzun vadeli borç vermeyi içerir. Bu nedenle, faiz oranlarındaki bir yükselme doğrudan net değerlerinde bir azalmaya yol açabilmektedir.

c) Piyasalarda belirsizliklerin artması borç verenlerin gelecekle ilgili tahminde bulunmalarını zorlaştırarak borç işlemlerini kısıtlamalarına neden olur. Bu ise, yatırım ve üretimde daralmaya neden olacaktır.

d) Finans sektörü dışındaki firma bilançolarının bozulması finans piyasalarında hatalı seçimleri yükseltebilir.

4- Ekonomik Krizlerde Kullanılması Gereken Başlıca Göstergeler

Ekonomik krizler meydana gelmeden, önceden tahmin edilebilmesi oldukça önemli ve bir o kadar da zordur. Zira, her ülkenin ekonomik yapısı birbirinden farklıdır. Diğer yandan, özellikle gelişmekte olan ülkelerde veri toplama zorluğu, verilerin güvenilirliğinin tartışmalı olması da önceden krizlere ilişkin tahminleri güçleştirmektedir. Buna rağmen, yine de bazı makro ekonomik verilerin gösterge olarak kullanılması mümkündür.

Bu ekonomik göstergelerin her biri kriz öncesi, kriz esnası ve kriz sonrasında farklı eğilimlerde olabilmektedir. Örneğin, büyüme o-

Tablo 1: Ekonomik Krizlerin Tahmininde Kullanılabilecek Başlıca Göstergeler

Büyüme Oranı
Kamu Kesimi Dengesi
Cari İşlemler Dengesi
Reel Kur Endeksi
Döviz Rezervleri
Kısa vadeli Borç Miktarı
İç Borçlanma
Mevduatlarda Değişim

ranı kriz öncesinde nispi olarak düşer ya da yükselirken, kriz esnasında hızla düşmekte, kriz sonrasında ise bir toparlanma yaşamaktadır. Diğer göstergelerde ise, krize doğru bütçe ve kamu açığında artış yaşanmakta, ithalat patlaması nedeniyle cari açıda hızlı bir artış görülmekte, reel kur aşırı değerlenmekte, döviz rezervleri ithalatı karşılamakta zorlanacak düzeyde zayıflamakta, kısa vadeli borçlarda artış gözlenmekte ve ulusal para cinsinden mevduatlar azalarak döviz mevduatlarının oranı artmaktadır.

5- Son Yıllarda Yaşanan Krizler ve Kriz Ekonomileri

5- 1. Meksika Krizi (1994)

1994-1995 Meksika deneyimi bilinen kriz öncesi dönemlerine göre oldukça farklı bir örnek teşkil etmektedir. Daha sonra bahsedileceği gibi Asya Krizine benzer olarak Meksika Krizi makro ekonomik istikrarın nispeten sağlandığı bir ortamda ortaya çıkmıştır.

Meksika, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yeni dünya ekonomik düzenin parlayan ülkesi olarak temayüz etmişti. Hemen hepsi ABD'nin üst düzey üniversitelerinden diplomalı teknokrat kadrosunun dünyada benzeri bulunmadığı, uluslararası finans çevrelerinde yaygın kabul görüyordu.

Meksika iç piyasasını serbest ticarete açmakla kalmamış, ABD ve Kanada ile serbest ticaret anlaşması imzalamış, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşmasının (NAFTA) üyesi olmuştu. Ülkenin kapıları yabancı sermayeye açılmış, finansal piyasalar liberalleştirilmiş, kamu iktisadi kuruluşları büyük ölçüde özelleştirilmiş, enflasyon aşağı çekilmişti. Bu yönüyle Meksika serbest ticaret yanlıları tara-

Tablo 2: Meksika'nın Sermaye Hareketleri (GSYİH'nin Yüzdesi Olarak)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Doğrudan Yatırımlar	1.2	1.7	1.6	1.6	3.0	3.2	2.2
Portföy Yatırımları	1.8	4.0	5.2	7.3	2.0	-4.0	3.9
Diğer Yatırımlar	4.1	2.9	-0.8	1.0	0.7	-1.3	-3.9

Kaynak: International Financial Statistics (IMF, 1998).

findan tüm gelişmekte olan ülkelere başarılı bir örnek olarak sunulmuştur.

Gerçekten de Meksika işe kamu maliyesini disipline etme programı ile başlamış ve bunu özelleştirme ve finansal reformlar izlemiştir. Aynı zamanda, dış borçlarını da yeniden yapılandırmış ve NAFTA Antlaşmasına imza atarak dış ticaretini serbestleştirme yönünde önemli adımlar atmıştır. 1990'lı yıllarda iki yıl gibi kısa sürede daha önce kamulaştırılan 18 banka özelleştirilmiş, faiz oranları serbest bırakılmış, kredi sınırlamaları ve bankaların kasalarında likit tutma zorunlulukları kaldırılmıştır. Yani, tam manası ile finansal serbestleşmeye geçilerek uluslararası sermaye önündeki engeller kaldırılmış ve böylelikle finansal küreselleşmeye hizmet edilmeye devam edilmiştir.

Bu uygulamalar başlangıçta on yıldan uzun zamandır çok düşük büyüme hızına ve yüksek bir enflasyona sahip Meksika ekonomisinin canlanmasını sağlamıştır. 1989-1994 yılları arasında GSYİH ortalama % 4 oranında büyümüş, 1993 yılı sonunda enflasyon oranı % 10'un altına düşürülebilmisti (Güloğlu, 2002; 9). Tüm bu gelişmeler parlatılan Meksika ekonomisine uluslararası sermaye girişini hızlandırmıştır. Bu gelişmeyi tablo 2'den izlemek mümkündür.

Finansal serbestleşme sonrasında kriz öncesi yıllarını oluşturan 1990, 1991, 1992, 1993 yıllarında doğrudan yatırımlar, özellikle portföy yatırımları hızla artmıştır. Dönem başında GSYİH'nin % 2'si civarında iken, 1993 yılında % 8'lere ulaşmıştır. Bu gelişme, Meksika ekonomisinin toparlanma sürecine suni bir katkı sağlamıştır. Fakat, aynı zamanda hızlı sermaye hareketleri toplam talebin artmasına, hisse senetlerinin ve gayrimenkul fiyatlarının yükselmesine neden olmuş, ihracatı caydırıp ithalatı özendirilmiş, iç tasarruf ora-

nını düşürerek yatırımlardan vazgeçmek pahasına tüketimi artırmıştır. Sonuçta cari işlemler dengesi ciddi şekilde bozulmuştur. Bu durumu tablo 3'den izlemek mümkündür.

Tablo 3: Meksika'da Cari Açıklar

YILLAR	CARİ AÇIK
1992	-6.7
1993	-6.8
1994	-7.9

Kaynak: International Financial Statistics, IMF, 1998.

Bu rakamlardan sonra, uluslararası sermaye için sihir bozulmuş ve uluslararası yatırımcılar bu açığın daha fazla devam ettirilemeyeceğini görmüşlerdir. Bu farkına varış, ülke içinde çıkan siyasal istikrarsızlıklar, uygulanan geniş kredi politikasının neden olabileceği riskler, ABD'deki faiz oranlarının Meksika faiz oranlarının üstüne çıkması gibi faktörler, uluslararası sermayenin yavaş yavaş doğası gereği geri çekilme süreci başlatmıştır. Bu gelişme, olumsuz eğilimi daha da kötüleştirmiş ve Meksika hükümeti 20 Aralık 1994'de % 15 oranında devalüasyon yapmış ve ulusal rezervler iki gün içinde 5 milyar Dolar azalmıştır. Ardından bunun yeterli olmayacağı düşüncesiyle Pezo 22 Aralık'ta dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu ise, faiz oranlarının fırlamasına neden olmuş ve bankaların portföylerinin bozulmasına yol açmıştır (Güloğlu, 2002; 12).

Özetlenen bu süreç sonucunda, Meksika ağır bir ekonomik daralmaya girmiş, milli gelir düşerek işsizlik hızla artmıştır. Kriz yalnızca ülke sınırları ile kısıtlı kalmamış "Tekila Etkisi" adı verilen panik psikolojisi ile Latin Amerika piyasalarını ve Asya piyasalarını etkisi altına almıştır. Meksika krizini bu kadar önemli duruma getirip, dış yansıma etkisi yaratarak ya-

ylmasını kolaylaştıran bazı faktörler vardır. Bunlar, krizin neo-liberal reformları uygulayan bir ülkede ortaya çıkması ve sistem taraftarlarınınca liberalizmin neden olduğu bir kriz şeklinde algılanmasından çekinmeleri, çok uluslu şirketlerin en fazla yatırım yaptığı ülkelerden biri olması, ABD'nin ticari ortağı olması şeklinde sıralanabilir.

Kriz esnasında Meksika'ya tasarruflarını aktaran binlerce Amerikalı yatırımcı perişan olmuş, tasarrufları erimişti. Küçük yatırımcılardan başka çeşitli fon kurumlarının yatırımları da zarar görmüştür. Bu olumsuz gelişme Amerika'yı zorunlu olarak Meksika'ya yardım etmeye mecbur etmiş ve 8 Milyar Dolar taze para şeklinde, 40 milyar Dolar da devlet garantili kredi imkanı sağlamıştır. Ayrıca, IMF kanalıyla da fon akışını kolaylaştırmıştır.

Meksika hem bu yardımlar hem de uygulanan istikrar programının etkisiyle ve yapmış olduğu ihracat hamlesi ile krizi atlattır.

5- 2. Rusya Krizi

Rusya krizini iyi değerlendirmek ve somut göstergelerle ortaya koymak bakımından Rus ekonomisinin 1990'lı yıllarda göstermiş olduğu değişim sürecini incelemekte yarar vardır.

5- 2. 1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Geçiş Sürecindeki Gelişimler

1991'in sonlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve soğuk savaş olarak nitelendirilen iki kutuplu dünya siyasi ve ekonomik yapısı önemli bir değişiklik yaşamıştır. 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması ve Almanya'nın birleşmesiyle durdurulamaz bir hale gelen bu süreç batı dünyasının galibiyeti şeklinde nitelenmiştir.

Bu gelişme sonrasında, ABD liderliğindeki batı dünyası, kendileri tarafından uygulanmakta olan siyasi ve ekonomik sistemi; liberal demokrasi ve serbest piyasa düzenini Rusya ve Doğu Bloku Ülkelerine empoze etmeye başlamıştır. Bu çerçevede, hem Rusya hem de Doğu Bloku Ülkeleri köklü ekonomik ve yapısal değişim süreci yaşamışlardır. Gerek toplumsal gerek siyasi anlamda oldukça sancılı bir dönem yaşanarak gerçek-

leştirilen bu reformlar beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Bu sorunlar;

- GSYİH ve üretimde ciddi düşüşlerin yaşanması.
- Enflasyon oranında ciddi yükselişler.
- Başta vergiler olmak üzere mali gelirlerde önemli azalmaların yaşanması.
- Uygun kur politikalarının belirlenmesinde yaşanan sıkıntılar.
- Dış finansal yardımların rollerinin belirlenmesindeki sorunlar.
- Finansal sektör reformlarında ciddi zorlukların yaşanması.
- Özelleştirme ve işletmelerin yeniden yapılandırılmasında karşılaşılan sorunlar.
- Hükümet harcamalarının yapısındaki sağlıksız durum.

5- 2. 2. Rusya Krizinin Gelişme Süreci

1992 yılından sonra Rusya'da kayıt dışı ekonominin artmasıyla vergi gelirleri ciddi şekilde düşmüş ve bütçe açığı sorunuyla karşı karşıya getirmiştir. Kriz öncesinde bütçe açıkları GSYİH'nın % 8.2'sini oluşturmuştu. Bu nedenle Rus ekonomisi dış kaynaklara bağlı olmak zorunda kalmıştır. Kuşkusuz bu bağımlılık uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarını harekete geçirip, 1996 yılında Rusya'ya Brezilya, Arjantin ve Türkiye'den sonra yüksek kredi notu vermiş ve bu ülkenin borçlarının artmasına prim vermiştir. Bu durumu tablo 4'den izlemek mümkündür.

Tablo 4: Rusya'nın Dış Borç ve Dış Borç Servis Oranı

Yıllar	Dış Borçlar (Milyar Dolar)	Dış Borç Servisi
1994	119,8	2,3
1995	120,4	5,3
1996	124,1	8,0
1997	118,9	10,5
1998	118,6	14,1
1999	115,0	20,9

Kaynak: International Financial Statistics, IMF, 1998.

Rusya'nın dış borçları ve dış borç servisi incelendiğinde yaşanan krizin önemli neden-

Tablo 5: Rusya'nın Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İthalat	44,3	66,3	79,1	90,5	88,7	81,3	85,1
İhracat	32,8	50,5	57,9	73,9	74,8	74,1	77,0
Cari Denge	2,6	10,4	4,5	2,2	-1,2	-6	-7,0

Kaynak: International Financial Statistics (IMF, 1998).

lerinden biri kolaylıkla anlaşılacaktır. Aslında, buradaki esas sorun Rusya'nın dış borcundaki artış değil, dış borç geri ödemelerinde görülen yükselmedir. Bu ise, ülkenin hem kısa vadeli borçlarının toplam borçları içindeki payının yükselmesine ve borçlanma maliyetinin artmasına yol açmıştır. Bunun dışında 1993 yılından itibaren uluslararası sermayenin de etkisiyle Rusya'nın cari işlemler açığı hızla artmış ve krizin en önemli nedeni olmuştur. Rusya'nın cari işlemler dengesindeki gelişmeleri tablo 5'den görmek mümkündür.

Rusya ekonomisi kriz alarmı verirken, IMF'nin 670 milyar Dolarlık krediyi erteleme kararı alması yabancı yatırımcıyı tedirgin etmiş ve krizin etkilerini yoğunlaştırmıştır. Bu olumsuz eğilimin ardından Rusya IMF ile görüşmelerini yoğunlaştırmış ve IMF'den 22.6 milyar Dolarlık kredi almayı başarmıştır. Rusya, bu dönemde Ruble'nin aşırı değerlenmesi politikasını izlemiş ve borsa önemli ölçüde düşüş yaşamıştır. Bunu engellemek amacıyla 14 Ağustos'ta % 33 oranında devalüasyon yapmıştır. Bu olay, Rus ekonomisinde, özellikle banka mevduatlarında çok önemli bir panik havası yaratmıştır. Bu çerçevedeki paniği engellemek amacıyla, banka mevduatlarının tamamına % 100 devlet garantisi verilmiş ve iç borçları erteleme planı sunulmuştur.

5- 3. Asya Krizi

Asya Krizi aslında her şey yolunda görünürken, hatta dünyaca Asya Kaplanları nitelendirilmesi yapıp bir bahar havası içindeyken bir anda karşılaşılan bir kriz niteliğindedir. Krizin mahiyeti, reel sektörde görülen bir krizden daha ziyade, finans sektöründe ortaya çıkan bir kriz olmasıdır. Asya Kaplanlarının kalkınma politikası esasında Japon kalkınma modeline yakınlaşmış bir model olup, temeli düşük sermaye birikimiyle hızlı kalkınmaya yöneltilmiş ve yatırımlar yabancı ser-

maye ile sağlanmaya çalışılmıştır. Uygulanan bu yöntemle Asya kaplanları hızla büyürken, yabancı yatırımcılar bu bölgenin borsasına girmek suretiyle önemli miktarlarda kâr etmişlerdir.

Kriz öncesi dönemde başta Tayland olmak üzere, Endonezya, Güney Kore, Malezya ve Filipinler yoğun bir yabancı sermaye girişine sahne olmuştur.

Yabancı sermaye girişi içinde en fazla payı portföy yatırımları almıştır. Krizin başladığı dönemde tersine bir etki ile bu ülkeler hızlı bir yabancı sermaye çıkışına sahne olmuştur. Bu eğilim bölge ülkelerinin ciddi cari işlemler açığı ile karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Bu eğilimi tablo 6'dan izlemek mümkündür.

Asya ülkelerindeki cari işlemler açığının en önemli nedeni kanımızca bu ülkelerin borç yüklerinin ve geri ödeme kapasitelerinin düşmesinden kaynaklanmıştır. Bir başka neden de bu ülkelerin paralarının aşırı değerlenmesidir. (Karabulut, 2002; 120). Bu etkenlerin dışında söz konusu ülkelerdeki bankacılık sistemindeki çarpıklık da piyasalardaki kırılganlığı artırmıştır. Şöyle ki, kriz yıllarında büyük sanayi kuruluşları-bankalar-politikacılar üçgeni arasındaki yakın ilişki banka kaynaklarının sorumsuz bir şekilde kullanılmasına neden olmuş (Güloğlu, 2002; 14), batık kredi oranında hızlı bir yükselme meydana gelmiştir. Finansal kırılganlığın en önemli göstergesi M2Y/Rezerv Oranıdır.

Tablo 7'deki rakamlardan anlaşılacağı gibi Asya Ülkelerinin M2Y/Rezerv oranı oldukça yüksektir. Böyle durumlarda kredi verenler döviz rezervlerinin yetmeyeceği ile bir panik yaşayabilir ve bir devalüasyon beklentisine girebilirler. Dolayısıyla Asya ülkelerinde oluşan bu paniğin de etkisiyle Asya krizi ilk sinyali vermiş ve Tayland 1997'de % 40 oranında devalüasyon yapmıştır. Bu dönemde

**Tablo 6: Asya Ülkeleri'nin Sermaye Hareketleri
(GSYİH'nin Yüzdesi (Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler, Tayland))**

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
2	2,6	2,6	2,8	2,1	2,1	1,8	1,8
-0,2	0,3	0,3	1,9	1,2	2,2	3,4	1,3
3,4	4,2	4,3	4,5	2,2	5,1	5,0	-3,7

Kaynak: International Financial Statistics (IMF, 1998).

Tayland'da yaşanan bunalımın önemli nedenlerinden birisi de Tayland Merkez Bankasının para basma faaliyetini yoğunlaştırmasıdır. Tayland'da başlayan bu kriz, bir dış yansıma etkisi yaratarak dış ticaret ilişkisi içinde olduğu ve özellikle Çin ve Japon kaynaklı dış sermaye yatırımları nedeniyle yoğun bir ekonomik bütünleşme süreci içinde kriz tüm bölgeye yayılmıştır. 1 Temmuz ile 31 Aralık 1997'de Asya ülkelerinin borsaları % 40 oranında düşme göstermiş, para değerleri ortalama olarak % 30 oranında düşmüştür. Bu çerçevedeki krizin yayılıp derinleşmesindeki en önemli etken kanımızca, 1987-1995 döneminde hızla büyüyen ekonomide kısa vadeli kredilerle uzun vadeli yatırımların finanse edilmesidir.

**Tablo 7: Asya Ülkelerinde
Cari İşlemler Açıkları**

Ülkeler	1995	1996	1997
Endonezya	-3.2	-3.4	-2.7
Güney Kore	-1.8	-4.8	-2.3
Malezya	-8.4	-5.0	-5.3
Filipinler	-4.4	-4.7	-5.2
Tayland	-7.9	-7.9	-4.0

Kaynak: F Nixon; B Walters, "The Asian Crisis: Causes and Consequences", The Manchester School, Vol: 67, No. 5, s. 50.

5.4. Arjantin Krizi

Arjantin, bir zamanlar Avrupa sermayesi için çok gözde bir mekan olma sıfatını taşımış ve Avrupa'dan daha fazla iş olanağı sağlaması nedeniyle göçmenlerin gitmek istediği bir rüyalar ülkesi idi (Çiloğlu, 2002, www.ntvmsnbc.com). Hatta Birinci Dünya Savaşı ile Arjantin ekonomisinin bozulmaya başladığı süreç arasındaki zaman diliminde iktisadi refah adına Avrupa'da kullanılan bir terim mevcuttu. Arjantin'li kadar zengin. Ancak bu rüyalar ülkesi öyle şeyler yaşamıştır ki, artık bir kriz ülkesi konumunu almıştır. 1980'li yıl-

larda Arjantin hiper enflasyonla karşılaşmış ve bazı istikrar programları uygulamıştır. Bu politikaların en sonuncusu IMF ile de varılan anlaşma gereği bir paket şeklinde uygulanan ve 1991 Konvertibilite Planı olmuştur ki, bu plan Arjantin ekonomisinin 2000'li yıllarda yaşadığı ekonomik krizin nedenlerinden birisi olmuştur (Parasız, 2002; 316-317). Temel unsurlarını yerel para ile ABD Doları arasındaki paritenin sabitlenmesinin, para basımının uluslararası rezervlerdeki değişimlere bağlanmasının, Merkez Bankasının kamuya kredi açmasının yasaklanmasının ve diğer uygulamaları içeren bu program 2001 yılı sonuna kadar uygulanmıştır. İlk yıllarda olumlu gelişmelerin yaşandığı ekonomide, daha sonra emperyalist ülkelerin sömürgelerine uyguladığı bir sistem olarak nitelendirilen para kurulu uygulaması paralelinde etkin bir para politikası yürütülememesi sonucu ekonomik büyüme sağlanamamış ve Arjantin üst üste üç yıl ekonomik daralma yaşamıştır. Bu durum vergi gelirlerini düşürmüştü ve işsizliği artırmıştır. Vergi gelirleri gerilerken, kamu harcamalarında aynı oranda indirimlerin mümkün olmaması nedeniyle bütçe açığı hızla artmıştır. Bu çerçevedeki açığın finansmanı için iç ve dış borç miktarları yükseltilmiştir. Kamu açıkları fon talebini artırarak PESSO faizlerinin Dolar faizlerinin üzerine çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum, hem kamu açıklarının uzun yıllar boyunca devam ettirmesini mümkün kılmış, hem de ekonominin dengeye gelmesi için gerekli olan tasarrufu sermaye hareketleri yoluyla sağlamıştır. Fakat bu politika uzun vadede krizin oluşmasına da neden olmuştur.

Arjantin'de kamu açığını büyüten bir başka faktör, federal bir devlet olan Arjantin'de eyaletlere tanınan geniş mali özerklik olmuştur. Merkezi hükümet, kendi bütçesini kontrol edebilse dahi, eyalet hükümetlerinin harca-

Tablo 8: Asya Ülkelerinde M2Y/Rezerv Oranının Gelişimi

ÜLKELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
G.Kore	6.56	8.33	7.20	6.91	6.47	6.11	6.51	10.50
Endonezya	6.16	5.51	5.61	6.09	6.55	7.09	6.50	7.20
Malezya	2.91	2.99	2.64	2.10	2.48	3.33	3.66	4.99
Filipinler	6.30	4.82	4.35	4.90	4.86	5.86	4.50	6.97
Tayland	4.58	4.1	4.10	4.04	3.85	3.66	3.88	4.08

Kaynak: International Financial Statistics (IMF, 1998).

malarını her zaman kontrol edememiş ve kamu maliyesi disiplininin sağlanması mümkün olmuştur.

Arjantin Peso'sunun dolara endeksli olması sonucu, reel kur değerlenmiş ve bozulan dış ticaret dengesi paralelinde Arjantin 1991'den bu yana devamlı olarak cari işlemler açığı vermiştir. Bu açığı tablo 9'dan izlemek mümkündür.

Tablo 9: Arjantin'in Dış Ticareti ve Borçları (Milyon Dolar)

	1998	1999	2000	2001
Cari İşlemler	-14,632	-14,128	-8,885	-6,992
Sermaye Hesabı	18,392	13,959	9,227	5,963
Ticaret Dengesi	-4,962	-2,174	1,165	5,689
İhracat	26,442	23,333	26,409	27,105
İthalat	31,404	25,507	25,244	21,416
Ülular arası Rezervler	26,660	26,351	25,308	19,373
Ülular arası Rezervler, Ay-İthalatı Karşılama-	10.2	12.4	12.0	10.9
Dış Borçlar	141,923	145,252	146,172	146,850

Kaynak: <http://www.latin-focus.com>

Tablo 9 incelendiğinde, çok önemli bir saptama yapılmıştır. Arjantin'in dış ticaret dengesi 1998 yılından sonra bir toparlanma sürecine girerek 1999 yılından, krizin oldukça derinleştiği 2001 yılına kadar sürekli olarak fazla vermesine rağmen cari işlemler dengesi sermaye çıkışları yüzünden açık vermiştir. Bu da parası zaten aşırı değerlenmiş olan bir ülkede döviz kuru üzerindeki baskıyı artırmış ve kötü gidişin ekonomik krize dönüşmesine neden olmuştur. Arjantin'in cari dengesinin ciddi boyutlarda bozulmasına neden olan en önemli faktörlerden sermaye hareketinin seyrine bakıldığından bu sonucun doğruluğu anlaşılacaktır. Bu durumu tablo 11'den izlemek mümkündür.

Arjantin'in en önemli çıkmazlarından birisi de yolsuzluklar olup, bu sorun ülkenin özelleştirme girişimlerinde başarısız olmasına ve kayba uğramasına neden olmuş ve IMF reçetelerinin güçsüz kıldığı iktidarlara bu durum birleştiğinde Arjantin krizi, bir kere daha tetiklenmiştir.

2001 yılının ortalarına doğru Arjantin'de uygulanan ekonomi politikalarına duyulan güvensizlik, özellikle Temmuz ayında üç büyük kredi derecelendirme kuruluşunun Arjantin'in kredi notlarını düşürmesiyle ortaya çıkmış, ardından özellikle Arjantin'de önemli aktifleri bulunan İspanyol bankalarının piyasadan çekilmeye başlamaları ile birlikte iyice artan güvensizlik ortamında ülkeden hızlı bir şekilde kaynak çıkışı yaşanmaya başlanmıştır. Bunun önünü kesmek amacıyla IMF ile yeni bir anlaşma yapılmaya çalışılmış; bu yönde, IMF'nin de isteği ile para kurulu uygulamasının kaldırılması ve dalgalı kur rejimine geçilmesi istenmiştir. Ancak, bunu Arjantin'in kabul etmemesi üzerine IMF, bu ülkeye dönük 1.3 milyar Dolarlık krediyi askıya almıştır. Bu gelişme Arjantin'den sermaye kaçışına neden olmuştur. Bu eğilimi kırmak amacıyla banka mevduatları bloke edilmiş ve korkunç bir sosyal kargaşa yaşanmış ve Peso % 41 oranında devalüe edilmiş, bir çok firma iflas etmiştir. Bu eğilimi yok etmek amacıyla, daha

Tablo 10: Arjantin'de Uluslararası Sermaye Hareketleri, Cari Açık (GSYİH'nin Yüzdesi Olarak)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Cari Denge	-2,9	-3,8	-4,8	-2,1	-2,9	-4,8	-5,2	-4,1	-3,2	-1,3
Portföy Yatırımı	3,8	3,9	4,9	2	4,8	6,5	-5,2	5,2	3	1,0

Kaynak: <http://www.latin-focus.com>

sert önlemlerin alınması gerektiği anlaşılmış ve moratoryum ilan edilmiştir.

Bugün itibarıyla sular o yıllara göre ufak kımıldanmalar olmakla birlikte sakin görünmektedir. Finansal küreselleşme gazisi Arjantin bugün artık yaralarını sarmakla meşguldür.

5- 5. Türkiye Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001'de ortaya çıkan ekonomik krizlerin nedenleri ve sonuçları analiz edilecektir.

5- 5. 1. 2000 Kasım Krizi

2000 yılı öncesi Türkiye yaşadığı yüksek enflasyonu düşürmek için bir ekonomik istikrar programı hazırlayarak finansal destek için IMF'ye başvurmuş ve Aralık 1999'da IMF ile üç yıllık bir istikrar programı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Söz konusu programın amacı, 2002'ye kadar enflasyonu tek haneli sayılara indirmek, sürdürülebilir bir kamu pozisyonu sağlamak, ekonomideki kronik yapısal etkisizliklerin önüne geçmek ve sürdürülebilir kalkınma düzeyini yükseltmek biçiminde özetlenmiştir (Seyidoğlu, 2003;148). Bu amaçlara dönük olarak yürürlüğe konan program klasik IMF politikalarını içermektedir ve harcamaların kısılmasını vergilerin yükseltilmesini, özelleştirmeye ve yapısal reformlara hız verilmesini içeriyordu. Çok ilgi çekici bir nokta ise IMF'nin sömürge devletlerden kalma para kurulu benzeri bir uygulamayı Latin Amerika Ülkelerinin hemen hemen tamamında denenip başarısız olmasına karşın Türkiye'ye de salık vermesidir. Bu bağlamda para kurulu kapsamında bir sabit kur sistemi uygulanmasını öngörüyordu. Şöyle ki, TL, 1 Dolar ve 0.77 Euro dan oluşan bir para sepetine bağlanıyor ve döviz kurunun sepetle alacağı değer, hedef alınan yıllık enflasyon oranı olan % 20 ile sınırlandırılıyordu. Para kurulu

kapsamında T.C Merkez Bankası para arzını yalnızca ülkeye giren döviz karşılığı olarak artırabiliyordu. Yani, iç kredilere dayanarak Merkez Bankası'nın emisyonunda bulunabilme olanğı kaldırılmıştır.

Bu son noktayı biraz daha anlaşılır kılmakta yarar vardır. Bilindiği gibi para tabanı Merkez Bankası'nın net iç varlıkları ile net dış varlıklar toplamından oluşmaktadır. Yani, PARA TABANI=Net iç varlıklar+Net dış varlıklar.

Programda bu eşitliğe dayanılarak, para arzındaki değişikliklerin yalnızca net dış varlıklardaki değişikliğe bağlı olabilmesi için her yıl net iç varlıkların alabileceği maksimum bir değer belirlenerek bu değişken adeta modelin sabit değişeni haline getirilmiştir. Bu açıktır ki, Merkez Bankası politikalarını sınırlayıcı bir anlam taşıyacağı gibi sömürge devletlerin sömürgeci devletin para birimi cinsinden rezervini artırmadıkça para basamamasını ifade eden para kurulumunu 2000'lerde Türkiye gibi bir ülkeye dayatıcı bir işlemdir.

Programın başlangıcında bir ölçüde başarı sağlandı, faizler düştü, üretim ve yurtiçi talep artmaya başladı ve enflasyon yavaşlamaya başladı. Ancak program daha sonra başarısızlığa uğramaya başladı. Bunun ardındaki nedenler şunlardır: İlk olarak programın başarısı konusunda daha açıklandığı günlerde bazı olumsuz görüşler vardı. Bu tip görüşler ve programın uygulanması esnasında ortaya çıkan bazı zayıflıklar programa duyulan güveni iyice zayıflatmıştır. Öte yandan, defalarca denenmiş ülkeleri çok ciddi ekonomik krizlere iten kur çıpası uygulanıyordu. Likiditenin dış varlıklara bağlanması çok büyük bir risk unsuru oluşturmaktaydı ve daha da önemlisi bu riskli durum karşısında bir para-faiz politikası da olmayacaktı. İlk başlarda görülen faizlerdeki hızlı düşüş tüketimde özellikle de değerlendirilen kur nedeni ile ithal tüketimde aşırı patlamaya neden olarak cari işlemler dengesini önemli boyutlarda bozmuş-

Tablo 11: Türkiye'ye Yönelik Yabancı Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Doğrudan Yatırımlar	559	772	612	554	573	138	112	2769
Portföy Yatırımları	1158	237	570	1634	6711	3429	1022	-4515

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

tur. Enflasyonun da beklenenden yüksek çıkması, siyasi kararlarda yapılan yanlışlar, örneğin kamu mallarına bir zam yapılıp bir geri adım atılması gibi, yabancı sermaye kaçışlarını hızlandırmıştır.

Türkiye'deki krizlerle uluslararası sermaye hareketleri arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Bu bağlantıyı tablo 11 ve 12'den izlemek mümkündür

Tüm kriz yıllarında sermaye bilançosu negatif bakiye vermiştir. Tüm bunlar, bankacılık kesimindeki olumsuzluklarla birleşince, Merkez Bankasından büyük miktarlarda döviz çekilmiştir. Bu etkilerle Türkiye'nin cari işlemler bilançosundaki açık artmıştır. Tablo 12'de Türkiye'nin cari işlemler açığının GSMH'ya oranı incelenmiştir.

Tablo 12'den anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin cari işlemler açığı 2000 yılında en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bunda rol oynayan en önemli etkenler, dış ticaret dengesindeki bozulma ve bankaların içinde buldukları sıkıntıdır. Zira, o yıllarda bankalar devlete borç vermenin en kârlı iş olduğunu düşünmüş ve yurtdışından kısa vadeli borç alarak bunu devlet iç borçlanma senetlerine yatırmışlardır. Fakat, bu tehlikeli bir şekilde bankaların açık pozisyonlarının artmasına neden olmuş ve Demirbank, Etibank gibi bazı bankaların batması ile sonuçlanmıştır. Bankaların içinde buldukları zorlukları Şekil 1'deki grafikte açıklamak mümkündür.

5- 5. 2. Şubat 2001 Krizi

Türkiye Kasım 2000 krizini yukarıda açıklanan şekilde atlatmaya çalışmıştır. Bu durumun üzerinden henüz üç ay geçmişti ki, yeni bir krizin sinyallerini vermeye başladı. Aslında, önceki krizin nedenleri henüz ortadan kaldırılamamış, etkileri halen devam etmekteydi. Böyle bir ortamda, devlet yönetiminde Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık arasındaki çekişme spekülasyon atacağı yeniden

başlatmış ve gecelik faiz % 6200'e kadar fırlamıştır. Merkez Bankasının döviz rezervleri 16 Şubatta yaklaşık 28 milyar Dolar iken 23 Şubatta 23 milyara düşmüştür. Merkez Bankasının dövizde olan spekülasyon atacağı dayanma gücü kalmayınca döviz kurunu 21 Şubatta dalgalanmaya bırakmıştır. TL on gün içinde yaklaşık % 40 oranında değer kaybetmiştir. Böylece IMF'nin enflasyonu düşürme programı topluca iflas etmiştir.

Şubat 2001 krizinden sonra enflasyonu düşürmeye ve istikrarı sağlamaya yönelik halen uygulama çalışılan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı isimli bir programı hazırlayıp IMF ile anlaşmaya gitmiştir. Yeni programda, enflasyonu düşürmek, bankaların yeniden yapılandırılması, sağlam bir kamu maliyesinin kurulması gibi konulara büyük önem verilecekti. Öte yandan Merkez Bankasının özerkliği, faiz dışı fazla gibi bir dizi yeni atılımlarda bulunmak öngörülmüştür.

SONUÇ

Çalışmada ele alınıp analiz edilen ülkelerde orak bazı unsurlar saptanmıştır. Bir kere kriz yaşayan ve ele alınan ülkelerin her biri gelişmekte olan ülke konumundadır. İkinci ortak unsur, bu ülkelerin hepsinin de IMF ile krizi aşmaya çalıştıkları görülmektedir. En önemlisi de, söz konusu ülkeler her ne kadar IMF'nin maddi ve teknik yardımını arkasına alsada bu ülkelerin başı dertten kurtulamamaktadır.

Aslında, finansal küreselleşmenin baş döndürücü şekilde 1980'lerden itibaren tatlı bir rüya olarak tüm dünya ülkelerine yayılmasıyla, dünyada yaşanan krizlerin aralıkları sıklaşmış, ekonomik etkileri derinleşmiştir. Başka bir ifade ile, yabancı sermaye hareketleri hem krizin hem de refahın en büyük belirleyicisi olmuştur.

Finansal krizler açısından asıl önemli olan şey, yabancı sermayeye ilişkin etkili önlemler

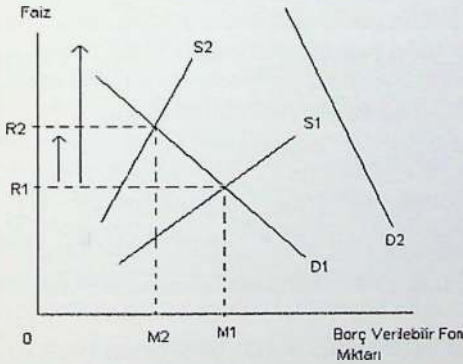
Tablo 12: Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Dış Ticaret Açığı (GSYİH’nın oranı olarak)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Cari İşlemler	0.2	-0.6	-3.5	2.0	-1.4	-1.3	-1.4	1.0	-0.7	-4.9	2.4
Dış Ticaret	-4.8	-5.1	-7.8	-3.2	-7.7	-5.7	-7.9	-6.9	5.6	11.1	3.1

Kaynak: www.dpt.gov.tr

rin alınmasıdır. Bu konuda en etkin çözüm, tüm dünya ülkelerini kapsayacak şekilde uluslararası norm ve standartların oluşturulabilmesidir. Günümüz için bunu gerçekleştirmek oldukça zor görünmektedir. Dolayısıyla, her ülke yabancı sermaye politikasını kendisi oluşturmalıdır. Bu şekilde bir denetim nispi olarak caydırıcı olabilir. Ancak krizlerin kapsamı ve derinliği düşünüldüğünde bu etki oldukça zayıf kalacaktır.

Şekil 1: Likidite Krizi

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Kasım 2000 Krizi üzerine www.ntvsnb.com/news/62234.asp

KAYNAKLAR

- Arıcan, Erişah, (2002), Gelişmekte olan Ülkelerde İstikrar Politikaları, Derin Yayınlar, İstanbul.

- Çiloğlu, Barış, (2002) Arjantin Ekonomik Krizi, Stratejik Analiz, Sayı 2, www.ntvsnb.com

(17.04.2004).

- DPT, (2001), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Ankara, www.dpt.gov.tr (17.04.2004).

- Eğilmez, Mahfi, 2001, Kasım 2000 Krizi Üzerine, www.ntvsnb.com/news/6228.asp(04.03.2004).

- Güloğlu, Bülent, (2002), Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler, İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi, No 27.

- IMF, International Financial Statistics, IMF, 1998.

- Karabulut, Gökhan, (2002), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, Der Yayınları, İstanbul.

- Nixon.F, Walters. B., (1999) "The Asian Crisis: Causes and Consequences", The Manchester School, Vol. 67, No:5.

- Parasız İlker, 2002, Enflasyon Kriz Ayarlamaları, Ezgi Kitabevi, Bursa.

- Seyidoğlu, Halil, (2003), Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Azgelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri, Doğu Üniversitesi Dergisi,(4) 2003.

- http://www.latin-focus.com (10.10.2004).

- (http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup98/rusya/kriz.html) (17.11.2004).

- www.foreigntrade.gov.tr/ead./DTDERGI (18.11.2004).

- www.tcmb.gov.tr (17.11.2004).

Bankacılık

YRD. DOÇ. DR. ŞEREF KALAYCI

Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., Öğretim Üyesi

Bankacılık Sektöründe Yönetimsel Kalite ve Kriz İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Aynı makro ekonomik şok bir ülkedeki bütün bankaları vurmasına rağmen bütün bankalar batmazlar. Bazı bankalar kriz ortamlarında sağlıklı kalmayı hatta iyiye gitmeyi başarırlarken, bazı banka yönetimleri de zararları daha da arttırarak krizi derinleştirmektedirler. 1997-2001 yılları arasında 19 bankanın Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) bünyesine alınması üzerine, bu bankaların yönetim kalitelerinin, normal faaliyetlerine devam eden bankaların yönetim kalitelerine göre ne gibi farklılıklar taşıdıkları konusu önem kazanmaya başlamıştır. Bu çalışma, TMSF bünyesinde yer alan 19 ve yer almayan 41 bankanın, 1995-2000 yıllarını kapsayan yönetim kaliteleri ile ilgili finansal oranlarını "Diskiriminant Analizi" yöntemiyle ayırttırmakta ve sonuç olarak, TMSF bünyesindeki bu bankaların faaliyet giderlerinin fazla, takipteki kredilerinin çok -kredi verirken seçici davranmayan-, duran varlıklara aşırı yatırım yapan, yüksek açık pozisyon riski taşıyan bankalar olduğu ve dolayısıyla yönetimsel kalitelerinin diğer bankalara göre düşük olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

1- GİRİŞ

Türk bankacılık sistemi içinde yer alan tüm bankalar aynı makro ekonomik şoklarla karşı karşıya kalmalarına rağmen, sistem içerisinde bazı bankalar ayakta kalmayı başarmış ve faaliyetlerini sürdürürken, bazı bankalar ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilmiştir. Bu nedenle mali başarısızlığa sürüklenen problemlili bankaların başarısızlığı, olumsuz dışsal koşulların yanı sıra, büyük oranda yönetimsel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu gerçekten hareketle, bu çalışma, acaba, TMSF'ye devredilen bankaların devredilmeyenlerden yönetim kaliteleri açısından ne gibi farklı özelliklere sahip olduklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma, banka yönetimlerinin kalitelerini değerlendirirken, CAMELS derecelendirme sisteminin bankaların yönetim kalitelerini değerlendirmede kullandığı "Takipteki krediler/ Toplam Krediler, Şube Başına Net Kâr ve Faaliyet Gideri / Toplam Aktifler" rasyolarını kullanmakla yetinmemiş, bankaların aktif kaliteleri, şube rasyoları ve faaliyet rasyolarının tamamı analize dahil edilerek, yönetim kalitesinin bankaların mali başarısızlığı üzerine etkisi "Diskiriminant Analizi" yöntemiyle araştırılmıştır.

Bu kısa girişten sonra, çalışma yönetim kalitesi ve banka iflasları üzerine yapılmış literatür araştırmaları ile devam etmekte, kul-

lanılan ekonometrik yöntem –Diskriminant Analizi- tanıtıldıktan sonra, ampirik bulgular analiz edilmekte ve sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmaktadır.

2- LİTERATÜR ÖZETİ

Literatürde bankaların yönetim kaliteleri ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkileri araştıran sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Bunlardan, Juan (2003) bankacılık sektöründe kötü yönetimi ayrıntıları ile incelediği çalışmasında kötü yönetimin ve etkin olmayan bir gözetimin bankacılık krizlerinin temel sebebi olduğunu belirtmektedir.

Juan kötü yönetimi 4 başlık altında incelemektedir. Bunlar, Teknik kötü yönetim (technical mismanagement), kozmetik kötü yönetim (cosmetic mismanagement), felaket kötü yönetim (desperate mismanagement) ve aldatma (fraud) dir.

A- Teknik Kötü Yönetim (Technical Mismanagement): Teknik kötü yönetim şu durumlarda ortaya çıkmaktadır; yeni bir banka ve yeni bir yönetim olması, mevcut bir bankanın sahiplerinin değişmesi ve eskiden iyi yönetildiği düşünülen bir bankanın değişiklikleri iyi planlayamadığının ortaya çıkması. Teknik kötü yönetim uygun olmayan politika ve uygulamaları içerir. Yani, aşırı genişleme, kredi verirken seçici davranmama, iç kontrolün yetersiz olması ve kötü planlama gibi.

a- Aşırı genişleme (Over Extention) : Başarısızlığın temel kaynaklarından. Aşırı genişleme bankanın sermayesine oranla önemli boyuttaki miktarların kredi olarak verilmesi, veya banka faaliyetlerinin iyi tanınmayan bölgelere veya alanlara genişletilmesidir.

b- Kredi verirken seçici davranmama (Poor lending) : Ödünç paranın geri geleceğinden emin olunmalı. Bu bağlamda şu politika ve davranışlardan kaçınılması gerekir.

- Risk Yoğunlaşması (Risk Concentration) : Risk Yoğunlaşması demek büyük miktarda kredilerin bir şahsa, gruba, sektöre veya endüstriye verilmesidir. Bütün yoğunlaşmalar başarısızlığa yol açmazlar. Fakat başarısızlık nedenleri arasında önemli bir yeri vardır.

- Bağlı kuruluşlara ağırlıklı olarak kredi vermek (Connected lending): Bankanın bağlı bulunduğu iştiraklere veya şirketlere kredi aktarmasıdır. Bu şekilde kredi aktarmak risk içerir ve yoğunlaşma, geriye ödememe ve sürekli olarak ödemeyi ertelemeye çok sık rastlanır. Pek çok banka iflası bu durumun bir sonucudur. Burada kredi açma işleminde kriterlere uyulmaz, yeterince seçici davranılmaz. İştirak yöneticileri krediye kolay ulaşırları için savurgan davranabilirler. İştirakler yönetim kurulundaki banka temsilcileri ile, iştirak yöneticileri arasındaki ilişki olması gerektiği gibi olmalıdır. Banka iştirakine açtığı kredinin vadesinin geçtiğini veya şüpheli hale geldiğini çoğu zaman fark etmez.

- Uyumsuzluk (Mismatching) : Kaçınılması gereken üçüncü uygulama mismatching'dir. Kredi vadesi ile mevduat vadesi arasında uyumlaştırma olmalıdır. Yoksa likidite problemi doğar.

- Etkin Olmayan Çözüm (Ineffective Recovery) : Bu banka ve holdingin diğer şirketlerinin çıkarları arasındaki uyumsuzlıklardan doğar. Politik baskılar ve potansiyel işçi problemleri de etkin olmayan çözümün sebebidirler.

- Kredi başvurusu yapanın durumunun aşırı iyimserlikle değerlendirilmesi (Overly Optimistic Assessment of Borrower's Prospects) : Bu yönetimin kalitesinin iyi değerlendirilememesi ve ödünç alanla ilgili tüm risklerin değerlendirilememesini içerir.

c- İç kontrol sisteminden yoksunluk (Lack of Internal Control System) : İç kontrol bankada yasal ve içsel politikaların uygulanmasını denetler. Bankada kredi değerlendirme prosedürü ve bilgi sistemleri konularında iç kontrol yapılmıyorsa bu tehlikelidir. Kredi değerlendirme prosedürü, aşırı iyimser kredi değerlendirmelerini, aşırı risk yoğunlaşmasını, uygun olmayan vade uzatmalarını içermeli ve uygun önlemleri de kapsamalıdır. Bilgi sistemleri ise yönetime işin gidişini anında analiz etme ve problemleri erken aşamada teşhis etme imkanı verir.

d- Zayıf planlama (Weak Planning) : Planlama yoksa takım çalışması yapmak zorlaşır.

Eğer banka, ekonominin ve piyasanın gelecekteki durumunu analiz ederse, stratejisini bu duruma uydurabilir, tehlikeli durumlardan az bir zararla kurtulabilir.

B- Kozmetik Kötü Yönetim (Cosmetic Mismanagement) : Banka sahibi veya hakim ortağı bir yandan çözüm beklerken veya ararken, öte yandan zararları gizlemeyi, bu anlamda zaman kazanmayı ve bankanın kontrolünü elinde tutmayı hedeflemektedir, Burada finansal tablolarla oynanır, muhasebe teknikleri yardımıyla finansal tabloları cilalama, zararları saklama yollarına gidilir.

C- Felaket Kötü Yönetim (Desperate Mismanagement) : Banka sahiplerinin zarar açıklamaktan korkmaları veya çok az veya hiç temettü ödememeleri durumudur. Bu aşamada mevduata yüksek faiz ödenir ve ödünç alanlardan da yüksek faiz istenir. İşler kötüye gidince banka sahipleri spekülatif faaliyetlere girerler. Bunlardan birkaç örnek verecek olursak, enflasyonist ortamlarda gayrimenkul almak veya finanse etmek, hisse senedine yatırım yapmak gibi.

D- Aldatma (fraud) : Banka sahibi yolun sonunun göründüğünü anlayınca bankadan para kaçırabilir. Bu da kendi şirketlerine kredi açmakla olur. Bir son dakika aldatması da banka sahiplerinin sahip olduğu şirketleri başkasına devretmesidir.

Juan kötü yönetimin hasarını engellemenin veya önlemenin yolunun, etkin bir denetim ve gözetim mekanizmasının kurulmasına bağlıdır.

Carlos A. Molina (2002) Finansal değişkenler kullanarak 1994-95 Venezüella bankacılık krizini tahmin etmeye çalışmıştır. Molina sağlıklı (sound) kâr ve düşük riskli devlet kağıtlarına yatırım, düşük yönetim giderleri, düşük finansal giderler, yüksek öz kaynak kârlılığı yapan bankaların krizden etkilenmediklerini göstermiştir. Ayrıca ilginç bir bulgu da düşük faaliyet giderleri ve yüksek finansal giderlere sahip olan bankaların iflas olasılıklarının yüksek olduğudur.

Miller ve Noulas (1998) Veri Zarflama Analizi (DEA) yöntemindeki yönetimin etkinliği ölçülerini kullanarak yaptıkları analizde, yö-

netim etkinsizliğinin Connecticut eyaletindeki banka iflaslarını açıklamakta önemli bilgiler sağlamadığını portfolyo değişkenlerinin önemli bilgiler sağladığını ortaya koymuşlardır.

Honohan (2000) Banka başarısızlıklarının en basit açıklamasının kötü yönetim olduğunu vurgulamakta ve kötü yönetimden kaynaklanan iflaslarda Juan'a benzer gerekçeler ileri sürmektedir. Bunlar; (i) Açılan kredilerde ödünç alanın kredibilitesinin, geriye ödeme isteğinin v.s. iyi değerlendirilememiş olması. (ii) Yasayla pek çok ülkede sınırlanmasına rağmen, yasalar by-pass edilerek, banka hissedarlarına banka kaynaklarını ağırlıklı olarak akıtmak. Başka bir deyişle pek çok banka bu nedenle hakim ortağın şirketlerine ucuz fon temin eden kurumlar haline gelmişlerdir. (iii) Bankaların açık pozisyon riskini taşımaları -develüasyon halinde- kur riski kredi riskine dönüşmektedir.

Honohan da, Juan gibi, kötü yönetimin altında bankacılık sistemini denetleyen kurumların yetersizliğinden kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Pekkaya, Aydoğan ve Tosuner (2002) Faktör analizi yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, Türk Bankacılık sisteminin performansının değerlendirilmesinde kârlılık, sermaye yeterliliği, likidite ve aktif yapısı değişkenlerinin en önemli değişkenler olduğunu göstermişlerdir.

Kaya (2001) Türk bankacılık sektöründe 1997-2000 dönemi için oluşturduğu CAMELS değerlendirme sistemi ile bankaların gelecek dönemlerde TMSF kapsamına alınma durumlarını sınadığı çalışmada, CAMELS – 1997 sistemi tarafından başarılı bulunan bankaların sadece % 17'sinin TMSF kapsamında olduğunu tespit etmiştir. Sistemin gözden çıkardığı bankaları gösteren bu oranın düşüklüğünden hareketle CAMELS sisteminin Türkiye için erken uyarı amaçlı geliştirilme şansının olduğunu ifade etmektedir.

Karamustafa (1999) ticaret bankalarının finansal karakteristiklerini, 1990-1997 dönemi için, sermaye yeterliliği ve aktif kalitesi, kârlılık ve gelir gider yapısı ve likidite olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 1

AKTİF KALİTESİ	FAALİYET RASYOLARI
Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(Personel Gideri + Kıdem Tazm.) / T. Aktifler
Takipteki Krediler / Toplam Krediler	(Personel Gideri + Kıdem Tazm.)/Pers. Sayı (Milyar TL)
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	Kıdem Tazminatı / Personel Sayısı (Milyar TL)
Yabancı Para Aktifler / Yabancı Para Pasifler	Faaliyet Gideri / T. Aktif
	Vergi Hariç Ayrılan Provizyonlar / T. Gelirler
ŞUBE RASYOLARI	Vergi Dahil Ayrılan Provizyonlar / T. Gelirler
Şube Başına Toplam Aktif	
Şube Başına Toplam Mevduat	
Şube Başına Yabancı Para Mevduat	
Şube Başına Personel (kişi)	
Şube Başına Kredi	
Şube Başına Net Kâr	

Aydoğan (1990) finansal rasyolar kullanarak Türk Bankacılık sistemi için bir kârlılık modeli tahmin etmiştir. Modelde sermaye yeterliliği, takipteki alacaklar provizyonu, öz sermaye katılımı ve sabit varlıklar anlamlı açıklayıcı değişkenler olarak bulunmuştur.

Ağaoğlu (1989) finansal oranları bağımsız değişken olarak kullanıp regresyon analizi ile bankacılık sistemi için mali başarısızlık tahmini yapmıştır. 36 başarılı ve 15 başarısız bankayı kullandığı çalışmasında, başarılı bankaların % 94,5, başarısız bankaların ise % 93,3 oranında doğru sınıflandırıldığını göstermiştir.

Canbaş ve Erol (1985) tek değişkenli varyans analizi kullanarak sorunlu ve sorunsuz bankalar arasında faaliyet ve finansal davranış farklılıklarını ortaya koymuşlardır.

3- ARAŞTIRMANIN TASARIMI

3.1- Veri Seti

Bu çalışmada Türkiye'de ticaret bankacılığı yapan 41 banka araştırmaya dahil edilmiştir. Bankalardan 19'u TMSF bünyesindeki bankalar, kalanı ise diğer bankalardan oluşmaktadır. Araştırmanın süresi 1995-2000 yıllarını kapsamaktadır. Araştırmaya konu olan bankaların listesi ek-1'de verilmiştir.

3.2- Değişkenler

Bu çalışmada bankaların yönetim kalitelerini ölçebileceğimiz faaliyet, şube ve aktif kalitesi rasyoları kullanılmıştır. Rasyolar ve tanımları Tablo 2'deki gibidir.

3.3- Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın temel amacı banka yönetimlerinin kalitesi ile banka iflasları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır. Faaliyetlerine normal olarak devam eden ve TMSF'ye devredilen bankaların yönetim kaliteleri açısından aralarında farklılıklar gösterip göstermediğinin tespiti Diskriminant Analizi yöntemi yardımıyla yapılacaktır. Bu amaçla aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

H₀: Yönetim kalitesi açısından TMSF'ye devredilen ve edilmeyen bankalar arasında farklılıklar yoktur (hükümsüz-null- hipotezi).

H_a: Yönetim kalitesi açısından TMSF'ye devredilen ve edilmeyen bankalar arasında farklılıklar vardır (alternatif hipotezi).

3.4- Araştırmanın Yöntemi

Yukarıda da belirtildiği gibi Diskriminant Analizi kullanılacaktır. Diskriminant Analizi gruplar arasında en iyi ayırımı sağlayacak iki ya da daha çok bağımsız değişkenin lineer kombinasyonunu oluşturmaya çalışan bir analizdir. Bu gruplar arası varyansın grup içi varyansa oranını maksimize ederek gerçekleştirilir. Bu oran gruplar arası varyans/grup içi varyans olarak ifade edilir. Diskriminant Analizi eşitlik olarak şu şekilde ifade edilebilir.

$$Z = W_1X_1 + W_2X_2 + \dots \dots \dots W_nX_n$$

Burada; Z = Diskriminant değeri,

W_i (i = 1,2,3,.....,n) = Diskriminant ağırlıkları,

X_i (i = 1,2,3,.....,n) = Bağımsız Değişken-

ler, Finansal Rasyolar.

Böylece, her firma bir Diskriminant değeri alır ki, bu değer her firmanın ait olduğu grubu belirler (Hair, v.d., 1998).

Diskriminant Analizi, firma iflas tahmininde, ilk kez Altman (1968) tarafından kullanılmış, takip eden yıllarda, Edmister (1972), Altman, Haldeman ve Narayanan (1977), Altman, Avery, Eisenbeis ve Sinkey (1981), Altman (1984), Altman (1993), Dimitras, Zanakis ve Zoportunidis (1996) gibi pek çok araştırmacı tarafından kullanılmıştır.

SPSS 10.0 programı kullanılarak analizler yapılacaktır. 60 banka için Türkiye Bankalar Birliğinin web sayfasından alınan 17 finansal rasyo kullanılmıştır.

Diskriminant analizinin ayrıntıları ampirik sonuçlar kısmında bulgular değerlendirilirken verilecektir.

4- AMPİRİK SONUÇLAR

Çalışmada yönetim kalitesini değerlendirmek için TMSF bünyesindeki ve TMSF bünyesinde olmayan bankaların faaliyet rasyoları, şube rasyoları ve aktif kaliteleri kullanılmıştır. Her bir rasyo gurubu için Diskriminant analizi sonuçları analiz edilecektir.

Diskriminant analizinin kategorik bağımlı değişkenleri TMSF bünyesine devredilen ve TMSF bünyesi dışındaki bankalardır. Bağımsız değişkenler ise rasyolardır. Diskriminant analizi örnek büyüklüğünün bağımsız değişkene oranı konusunda hassastır. Bir çok bilimsel çalışmada belirtildiği gibi, her bir bağımsız değişken için en az 20 gözlemin olması gerekmektedir. Çalışmamızdaki gözlemler bu kuralı fazlasıyla karşılamaktadır. Bütün değişkenler eşzamanlı olarak analiz edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin (Rasyoların) tanımlayıcı istatistikleri ek - 2'de verilmiştir.

4.1- Ayırıştırın Değişkenlerin Anlamlılığının Ölçülmesi

Seçilmiş, ayırıştırın değişkenlerin (rasyoların) TMSF'ye devredilen ve edilmeyen bankalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için Wilks Lambda test istatistiğini (U istatistiği) kullanırız.

Wilks Lambda test istatistiğinin anlamlılığını sağlamak için bu test istatistiği F istatistiğine veya X^2 (Ki-kare) test istatistiğine dönüştürülür. Tablo (1) tüm Diskriminant fonksiyonlarının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu da rasyo sınıflandırması bakımından bankalar arasında bazı farklılıklar olduğunu ifade eder.

4.2- Diskriminant Fonksiyonunun Tahmini

Kanonikl diskriminant fonksiyonu grupların optimum bir şekilde sınıflandırılması için oluşturulan farklılaştırıcı değişkenlerin doğru kombinasyonudur.

Rasyo gruplarının işaretleri dikkate alınmazsa, her değer fonksiyondaki ait olduğu değişkene göreceli olarak yaptığı katkıyı temsil eder. İki grup banka arasında en önemli farklılık şube rasyolarında yaşanmakta, bunu sırasıyla faaliyet ve aktif kârlılığı rasyoları takip etmektedir.

Kanonikl Diskriminant Fonksiyon Katsayıları Wilk's Lambda istatistiği ile birlikte kullanılır. Tablo 2 ve 3'de verildiği gibi.

Tablo 4 ve tablo 5'te görüldüğü gibi TMSF'ye devredilmeyen ve devredilen bankalar arasında faaliyet rasyoları bakımından varolan farklılığın % 54'ü modelle açıklanamamakta % 46'sı (.676²) açıklanabilmektedir. Şube rasyoları iki grup banka arasındaki farklılığın % 54'ünü açıklayabilmekte, aktif kârlılığı için ise varyansın % 44'ü açıklanabilmektedir.

Tablo 2: Kanonikl Diskriminant Fonksiyonu için Wilks'Lambda İstatistiği

FONKSİYONLAR	WILKS' LAMBDA	Kİ-KARE	P
Faaliyet Rasyoları	,543	29,660	.000
Şube Rasyoları	,459	16,750	.001
Aktif Kalitesi	,556	28,211	.000

Tablo 3: Kanonikil Diskriminant Fonksiyon Katsayıları

AYIRT EDİCİ RASYO GRUPLARI	Özdeğer İstatistiği	Varyans %	Kümülati %	Kanonikil Korelasyon
Faaliyet Rasyoları	.843	100.0	100.0	.676
Şube Rasyoları	1.179	100.0	100.0	.736
Aktif Karlılığı	.800	100.0	100.0	.667

Tablo 4: Wilks'Lambda İstatistiği Tablo Değerleri

AYIRT EDİCİ RASYO GRUP TESTLERİ	Wilks' Lambda	Ki-Kare	Df	P
Faaliyet Rasyoları	.543	29.660	3	.000
Şube Rasyoları	.459	16.750	3	.001
Aktif Karlılığı	.556	28.211	4	.000

Tablo 5: Diskriminant Fonksiyon Katsayıları

AYRIŞTIRICI RASYOLAR	YIL	KATSAYILAR
PersonelGideri+KıdemTazm./Personel Sayısı (Milyar TL)	1997	.615
(Faaliyet Gideri/T.Aktif)	2000	-.688
Vergi Dahil Ayrılan Provizyonlar/T.Gelirler	1995	.873
Şube Başına Personel-kişi	1998	.821
Şube Başına Net Kâr	2000	-1.102
Şube Başına Net Kâr	1998	.737
Takipteki Krediler/Toplam Krediler	2000	1.037
T. Krediler/T.Aktifler	1999	.951
Duran Aktifler/T. Aktifler	1999	-.599
YP Aktifler/YP Pasifler	1998	-.664

4.3- Diskriminant Fonksiyon Katsayıları

İki banka grubu arasında ayırıştırıcı özelliğe sahip faaliyet rasyoları, yılları ve fonksiyon katsayıları tablo 5'de görülmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi iki grup banka arasında yönetim kalitesi açısından yüksek oranlı farklılık 2000 yılı için Şube Başına Net kâr rasyosunda ve Takipteki Krediler/Toplam Krediler rasyolarında görülmektedir. Bu rasyoları, diğer ayırıştırıcı özelliğe sahip rasyolar farklı yıllar için takip etmektedir. İki grup banka arasındaki yorumlar rasyo aritmetik ortalamaları dikkate alınarak çalışmanın değerlendirme ve sonuç kısmında yapılacaktır.

4.4- Sektör Ayırıştırmasının Sonuçları

Sınıflandırmanın doğruluk derecesi bu tür analizlerde çok önemlidir. Sınıflandırmayı toplam değişkenler alanının kabul edilebilir ve edilemez diye iki alana bölünmesi diye al-

gılayabiliriz. Herhangi bir gözlem bu iki alandan birine dahil edilir.

Grupların örnek büyüklükleri eşit değildir. TMSF'ye devredilen 19, devredilmeyen 41 banka araştırmaya dahildir. Grup 1'in (TMSF'ye devredilmeyen bankaların) toplam içindeki yüzdesi 0.683, Grup 2'nin (TMSF'ye devredilen bankaların) toplam içindeki yüzdesi ise 0.316'dır. Bu durumda nispi şans kriteri % 56 ($0.316^2 + 0.683^2$)dir. Eğer doğru sınıflandırmanın başarı yüzdesi şans kriterinden anlamlı ölçüde yüksekse diskriminant fonksiyonlarını grup profilleri açısından yorumlamak mümkün olabilmektedir. Aksi durumda herhangi bir yorum yapılamaz.

Sınıflandırma doğruluğu şans kriterinden en az % 25 daha fazla olmalıdır. Bu kriter kabul edilebilir tahmin doğruluğu için benimsenmiş kabaca bir tahmindir. Bu kritere göre bizim analizimizde sınıflandırma doğruluğu en az % 70.8 olmak zorundadır (% $56 \cdot 1.25 =$

Tablo 6: Sınıflandırma Sonuçları

DEĞER	Rasyo Grupları	Sektör Kodu	Tahmini Grup Üyelikleri		Toplam
			1	2	
Rakamsal	Faaliyet Rasyoları	1	28	4	32
		2	3	16	19
	Şube Rasyoları	1	32	8	40
		2	4	15	19
	Aktif Kalitesi	1	35	2	37
		2	6	13	19
%	Faaliyet Rasyoları	1	87.5	12.5	100.0
		2	15.0	85.0	100.0
	Şube Rasyoları	1	80.0	20.0	100.0
		2	28.6	71.4	100.0
	Aktif Kalitesi	1	94.6	5.4	100.0
		2	31.6	68.4	100.0

% 70.8). Bu çalışmada sınıflandırma doğru-luğu (isabet rasyosu da denebilir). Faaliyet rasyoları için % 86.5, Şube rasyoları için % 77 ve Aktif kalitesi % 85.7'dir ve sınıflandırma performansı şans kriterine göre oluşturulan sınıflandırmadan oldukça yüksektir. Tablo (6) sınıflandırma sonuçları verilmiştir.

5- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz. TMSF'ye devredilen bankaların, 2000 yılı için, devredilmeyenlerden yönetim kalitesi göstergesi olabilecek rasyoları bakımından şu farklılıkları göstermektedir.

- TMSF bünyesindeki bankaların, Faaliyet Giderlerinin Toplam Aktiflerine oranı, TMSF'ye devredilmeyen bankalara oranla daha yüksektir.

- TMSF'ye devredilen bankalar şube başına daha az kâr etmektedirler.

- TMSF bünyesindeki bankaların Takipteki Kredilerinin Toplam Kredilerine oranı, TMSF'ye devredilmeyen bankalara göre daha fazladır.

- 1999 yılı için; TMSF bünyesindeki bankalar, Aktif büyüklüklerine oranla, TMSF bünyesinde olmayan bankalara göre, daha fazla kredi açmaktadırlar.

- TMSF bünyesindeki bankaların Duran Aktiflerinin Toplam Aktiflerine oranı daha faz-

ladır.

- 1998 yılı için; TMSF bünyesindeki bankalarda, şube başına düşen personel, diğer bankalara göre daha azdır.

- TMSF bünyesindeki bankalarda Şube Başına Net Kâr, diğer bankalara göre daha fazladır.

- TMSF bünyesindeki bankalarda Yabancı Para Aktiflerin Yabancı Para Pasiflere oranı daha azdır. Yani daha fazla açık pozisyon riskine maruzdurlar.

1997 ve 1996 yılları için iki grup banka arasında önemli bir farklılık gözlenmemektedir. 1995 yılı için ise sadece vergi dahil Ayrılan Provizyonların, Toplam Gelirlere oranı bugün TMSF bünyesindeki bankalarda, diğer bankalara oranla daha küçüktür.

Aynı finansal rasyonun 2000 yılından başlayarak 1995 yılına kadar geriye gidilerek modele dahil edilmesinin sebebi kullanılan yönetim kalitesi oranlarının erken uyarı sistemi olarak kullanılıp kullanılmayacağını test etmek içindir. Görüldüğü gibi modelde kullanılan yönetim kalitesiyle ilgili rasyolar iflas tahmininde öncü gösterge olarak kullanılamazlar. Çünkü her üç yıl içinde iki grup arasında farklılık gösteren rasyolar değişmektedir (1998 yılında bugün TMSF bünyesinde olan bankalar diğer bankalara oranla şube başına daha yüksek kâr sağlarken, ve 1999 yılında her iki grup banka arasında şu-

be başına net kâr açısından anlamlı bir fark yokken, 2000 yılında -tam tersi- TMSF bünyesindeki bankaların Şube Başına Net Kârları diğer bankaların altında kalmaktadır. Dolayısıyla Şube Başına Net Kâr rasyosu da öncü gösterge olma niteliği taşımamaktadır.

Sonuç olarak, yönetim kalitesi açısından çalışmanın sonuçlarını bir bütün olarak değerlendirirsek şunları söyleyebiliriz: Faaliyet giderleri fazla, takipteki kredileri çok, yani kredi verirken seçici davranmayan, duran varlıklara aşırı yatırım yapan, yüksek açık pozisyon riski taşıyan bankaların TMSF'ye devredilme (iflas olasılıkları) yüksektir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, E. A., (1989), "Türkiye'de Banka İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Gelişme Eğilimleri, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Altman, E. I., (1968), "Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy", *Journal of Finance*, 23(4), 589-609.
- Altman, E. I., Haldeman, R. G., Narayanan, P., (1977), "Zeta Analysis: A New Model To Identify Bankruptcy Risk of Corporations", *Journal of Banking and Finance*, 1 (1), 29-54.
- Altman, E. I., Avery, R.B., Eisenbeis, R, A., Sinkey, J, F., (1981), "Application of Classification Techniques in Business", *Banking and Finance*. JAI Press, Greenwich, CT.
- Altman , E. I., (1984), *Corporate Financial Distress*, Wiley, New York, NY.
- Aydoğan, K., (Mayıs 1990) " An Investigation of Performance and Operational Efficiency in Turkish Banking Industry", T.C. Merkez Bankası, Tartışma Tebliği, No: 9022.
- Canbaş S., ve Erol C., (Ekim 1985), "Türkiye'de Ticaret Bankaları Sorunlarının Saptanması: Erken Uyarı Sistemine Giriş", *Türkiye Ekonomisi ve Türk Ekonomi İlimi*, Sayı: 1, Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi,.
- Dimitras, A, I., Zanakis, S.H., Zopounides, C., (1996), "A Survey of Business Failures with an Emphasis on Prediction Methods and Industrial Applications", *European Journal of Operational Research*, 90.
- Edmister, R, O., (1972), " An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction", *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7, 2.
- Juan, A., (2003), "From good bankers to bad bankers: Ineffective supervision and management deterioration as major elements in banking crisis", *Journal of International Banking Regulation*, v: 4, n: 3, 237-246
- Hair, J., Anderson, R.A., Tatham, L.R., Black, W.B., (1998), *Multivariate Data Analysis with Readings*, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Honohan, P., (2000), "Banking system failures in developing and transition countries : Diagnosis and prediction", *Economic Notes by Banca Monte dei Paschi di Siena SpA*, v: 29, n: 1, 83-109.
- Karamustafa, O., (1999), "Bankalarda Temel Finansal Karakteristikler: 1990-1997 Sektör Üzerinde Ampirik bir Çalışma", *İMKB Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 9.
- Kaya, Y.T., (2001), "Türk Bankacılık Sektöründe Camels Analizi", *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSPD Çalışma Raporu*, No: 2001/6.
- Molina C. A., (2002), " Predicting bank failures using a hazard model : The Venezuelan banking crisis", *Emerging Market Review*, 3, 31-50.
- Miller, S. M., and Noulas, A. G., (1998), "Explaining Recent Connecticut Bank Failures: Did Managerial Inefficiency Play a Role", working papers, 1998-01, University of Connecticut, Department of Economics.
- Pekmaya, S., Aydoğan, E. M., Tosuner, A., (Ağustos 2002), "Türk Bankacılık Sisteminde Finansal Risk Analizi", *İşletme ve Finans Dergisi*, S: 197.

EK 1 – Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Range	Minimum	Maximum	Skewness	Std. Error	Kurtosis	Std. Error
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic		Statistic	
TKTK1	56	911.90		911.90	4.658	.319	23.087	.628
TKTK2	57	378.70		378.70	3.664	.316	13.964	.623
TKTK3	58	397.50		397.50	5.354	.314	30.453	.618
TKTK4	58	39.30		39.30	3.804	.314	14.275	.618
TKTK5	55	276.50		276.50	7.100	.322	51.621	.634
TKTK6	54	180.80		180.80	6.492	.325	44.819	.639
SBA1	54	966622580628291	16870	966622580645161	1.412	.325	1.103	.639
SBA2	53	997316784697542	8340	997316784705882	698	.327	9.362	.644
SBA3	52	915655555555108	447	915655555555559	200	.330	8.15	.650
SBA4	47	821054744525234	303	821054744525547	765	.347	2.57	.681
SBA5	46	956137014314727	201	956137014314828	1.541	.350	1.285	.688
SBA6	51	951208333333194	139	951208333333333	1.124	.333	630	.656
SBA7	54	984420879120879		984420879120879	833	.325	692	.639
SBA8	54	978984615384615		978984615384615	523	.325	965	.639
SBA9	53	953166666666533	134	953166666666667	754	.327	363	.644
SBA10	49	941522727272727	70	941522727272727	1.707	.340	3.249	.668
SBA11	48	999741935483825	46	999741935483871	1.469	.343	1.219	.674
SBA12	49	866167597402597		866167597402597	1.288	.340	1.1	.668
SBA13	55	950847831474597		950847831474597	934	.322	196	.634
SBA14	55	930846153846154		930846153846154	785	.322	608	.634
SBA15	55	956928571428569	2	956928571428571	1.052	.322	0.45	.634
SBA16	54	975811594202895	4	975811594202899	1.024	.325	0.64	.639
SBA17	51	956357142857140	3	956357142857143	888	.333	384	.656
SBA18	53	980333333333333		980333333333333	1.289	.327	421	.644
SBA19	52	997522727272727		997522727272727	577	.330	861	.650
SBA20	53	952380952380952		952380952380952	539	.327	544	.644
SBA21	53	952207003890919	132	952207003891051	991	.327	462	.644
SBA22	50	977513333333269	54	977513333333333	1.202	.337	402	.662
SBA23	47	939190476190433	13	939190476190476	898	.347	3.70	.681
SBA24	51	930380459921157		930380459921157	1.245	.333	760	.656
SBA25	60	884023668639040	13	884023668639053	1.597	.309	3.620	.608
SBA26	30	829585798816568	10	829585798816568	1.353	.309	3.349	.608
SBA27	58	965408805031433	14	965408805031447	1.688	.314	4.593	.618
SBA28	57	778333333333318	15	778333333333333	1.146	.316	2.439	.623
SBA29	54	414210526315770	19	414210526315789	616	.325	924	.639
SBA30	51	935555555555539	17	935555555555556	1.759	.325	4.020	.639
SBA31	53	948596296296288		948596296296296	801	.327	227	.644
SBA32	54	975809756097561		975809756097561	11	.325	420	.639
SBA33	53	916628571428566	5	916628571428571	1.051	.325	210	.639
SBA34	56	979958024691354	4	979958024691358	1.309	.319	963	.628
SBA35	48	942666666666666	1	942666666666667	981	.343	3.355	.674
SBA36	33	971807833333333		971807833333333	1.291	.327	977	.644
SBA37	53	197328634751773	997541666666667	97544680851064	2.301	.327	0.11	.644
SBA38	50	160788487394958	688650588235294	919214285714286	1.16	.337	481	.662
SBA39	54	173433004926108	800615763546798	933714285714286	2.41	.325	977	.639
SBA40	53	1315371748076144	329666666666667	985710814094775	674	.327	659	.644
SBA41	54	887857142859438	2295	887857142857143	1.083	.325	155	.639
SBA42	54	154622002564102	711783692307692	834436333333333	119	.325	3.806	.639
PGTA1	60	21.20	50	21.70	3.649	.309	16.723	.608
PGTA2	60	9.50	50	10	1.771	.309	3.539	.608
PGTA3	58	14.50	60	15.10	3.345	.314	12.720	.618
PGTA4	57	17.30	70	18	3.693	.316	15.485	.623
PGTA5	54	11.80	50	12.30	2.631	.325	5.480	.639
PGTA6	54	12.20	70	12.90	2.825	.325	9.608	.639
PGPS1	60	173	4.20	177.20	4.766	.309	28.937	.608
PGPS2	60	35.10	3.10	38.20	1.441	.309	1.300	.608
PGPS3	58	18	1.80	19.80	1.494	.314	1.996	.618
PGPS4	55	7.10		8.10	1.047	.322	339	.634
PGPS5	54	3.90	20	4.10	822	.325	5	.639
PGPS6	54	2.40	30	2.70	1.087	.325	570	.639
KTPS1	90	2.50		2.50	1.608	.309	3.676	.608
KTPS2	90	9.20	1.70	11.50	1.091	.309	8.301	.608
KTPS3	58	90		90	1.280	.314	855	.618
KTPS4	55	40		40	1.465	.322	1.220	.634
KTPS5	54	40	20	20	0.43	.325	1.752	.639
KTPS6	54	20		20	1.311	.325	830	.639
FGTA1	90	23.70	70	24.40	3.056	.309	11.608	.608
FGTA2	90	11.40	70	12.10	1.806	.309	3.259	.608
FGTA3	58	16.80	70	17.50	3.083	.314	10.861	.618
FGTA4	57	18.90	70	19.60	3.536	.316	13.789	.623
FGTA5	54	19.40	80	20.20	3.300	.325	12.479	.639
FGTA6	54	13.20	1.20	14.40	2.599	.325	3.365	.639
VPTG1	90	293		293	5.983	.309	44.227	.608
VPTG2	58	365.90	-10.10	355.80	5.143	.314	29.373	.618
VPTG3	57	95.60		95.60	4.537	.316	21.326	.623
VPTG4	57	22.10		22.10	4.500	.316	20.861	.623
VPTG5	54	26.80	-20	28.60	5.026	.325	30.142	.639
VPTG6	54	14.80		14.80	2.826	.325	9.020	.639
VDTG1	90	293		293	5.349	.309	43.993	.608
VDTG2	58	383.30	-7.50	355.80	5.043	.314	28.811	.618
VDTG3	57	97.30		97.30	3.808	.316	16.831	.623
VDTG4	57	27.80		27.80	2.142	.316	3.772	.623
VDTG5	54	28.70	10	28.60	2.352	.325	8.712	.639
VDTG6	54	20.80		20.80	1.137	.325	285	.639

Valid N (listwise)

23

EK 2 – Araştırmaya Konu Olan Bankaların Listesi

Normal Faaliyetlerine Devam Eden Bankalar	TMSF'ye Devredilen Bankalar
Abn Amro Bank N.V.	Bank Ekspres A.Ş.
Adabank A.Ş.	Bank Kapital Türk A.Ş.
Akbank T.A.Ş.	Bayındırbank A.Ş.
Alternatif Bank A.Ş.	Demirbank T.A.Ş.
Anadolubank A.Ş.	Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.	Egebank A.Ş.
Banca di Roma S.P.A.	Eskişehir Bankası T.A.Ş.
Bank Mellat	Etibank A.Ş.
Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş.	İktisat Bankası T.A.Ş.
Bnp - Ak Dresdner Bank A.Ş.	İnterbank
Citibank N.A	Kentbank A.Ş.
Credit Lyonnais Turkey	Milli Aydın Bankası T.A.Ş.
Credit Suisse First Boston	Pamukbank T.A.Ş.
Denizbank A.Ş.	Sitebank A.Ş.
Fiba Bank A.Ş.	Sümerbank A.Ş.
Finans Bank A.Ş.	Türk Ticaret Bankası A.Ş.
Habib Bank Limited	Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşarbank A.Ş.
HSBC Bank A.Ş.	Ulusal Bank T.A.Ş.
ING Bank N.V.	Toprakbank A.Ş.
Koçbank A.Ş.	
MNG Bank A.Ş.	
Morgan Guaranty Trust Co.	
Osmanlı Bankası A.Ş.	
Oyak Bank A.Ş.	
Rabobank Netherland	
Société Générale (SA)	
Şekerbank T.A.Ş.	
Tekstil Bankası A.Ş.	
The Chase Manhattan Bank N.A.	
Turkish Bank A.Ş.	
Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası	
Türkiye Emlak Bankası A.Ş.	
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	
Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	
Türkiye İş Bankası A.Ş.	
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	
Westdeutsche Landesbank Girozentrale	
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	

Görüşler

ADEM ANBAR

Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Araştırma Görevlisi

Bankalarda Kredi Risk Yönetim Aracı Olarak Teminatlı Borç Yükümlülükleri

Bankaların maruz kaldıkları en önemli risklerden biri kredi riskidir. Son yıllarda kredi riskinin ölçülmesinde ve yönetiminde kullanılan yeni yöntemler ve araçlar geliştirilmiştir. Bunlardan biri de teminatlı borç yükümlülükleridir. 1980'lerden sonra gelişmeye başlayan teminatlı borç yükümlülükleriyle piyasasının işlem hacmi hızla artmaktadır. Teminatlı borç yükümlülükleri, teminatlı kredi yükümlülükleri ve teminatlı tahvil yükümlülükleri olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Teminatlı borç yükümlülükleri, bankalar tarafından, bilançolarındaki tahvillerin ve/veya kredilerin kredi riskinin transfer edilmesinde kullanılmaktadır. Ayrıca, kredi riskinin yönetimi dışında, bankalar, teminatlı borç yükümlülüklerini, düzenleyici sermaye gereksinimlerini azaltmak için de kullanmaktadırlar.

GİRİŞ

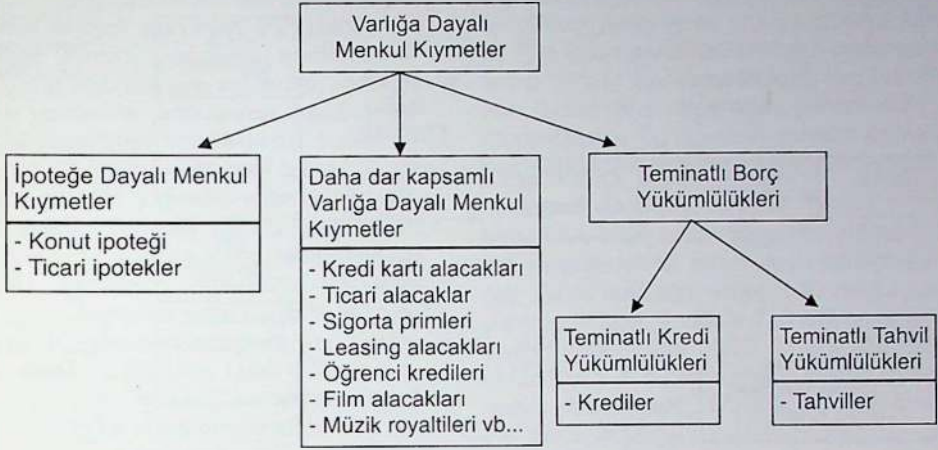
Bankalar, kişi ve işletmelere doğrudan kredi verdikleri veya işletmelerin ihraç etmiş oldukları borç araçlarına yatırım yaptıkları için, kredi riskiyle karşı karşıya kalan finansal kuruluşlardır. Bankaların asıl amacı, tasarruf sahiplerinden fonları toplamak ve bunları, fona ihtiyacı olan kişi veya işletmelere kredi şeklinde vermektir. Dolayısıyla, bankalar, önemli ölçüde kredi riskine maruzdurlar. Bu nedenle, bankalar için, kredi portföyünün ve kredi riskinin yönetimi oldukça önemlidir.

Kredi riskiyle ilgili çeşitli tanımlar yapılabilir. Genel anlamda, kredi riski, borçlunun ödeyememe durumuna bağlı olarak ortaya çıkan zarar riskidir. Ödeyememe veya temerrüde düşme (default) ise, borçlunun, anapara veya faiz ödemesi gibi finansal yükümlülüklerini yerine getirememesidir (Henke ve diğerleri, 1998; s.3). Banka açısından kredi riski, ban-

kanın kullandığı kredinin, satın aldığı menkul kıymetin veya herhangi bir şekilde verdiği paranın geri dönüşünün kısmen veya tamamen olmayışından veya geç tahsil edilmesinden kaynaklanan risklerdir (Kaval, 2000; s.27). Kısaca, kredi riski, borçlunun, borcunu ödeyememe veya geç ödeme olasılığından kaynaklanan risktir.

Kredi riskinin yönetimi, bankaların uzmanlık alanlarından birini oluşturmaktadır. Son 20 yılda, kredi riski yönetiminde yeni modellerin ve tekniklerin geliştirilmesine karşın, tüketici kredilerinin artması, bankaların türev ürünlere yaptıkları yatırımların artması, yeni finansal ürünlerin geliştirilmesi, uluslararası borçlanmaların artması ve buna bağlı olarak borç veren ile borç alan arasındaki mesafenin artması vb. nedenlerden dolayı, kredi riski önemini korumaya devam etmektedir (Caouette ve diğerleri, 1998; s.120).

Şekil 1: Menkulleştirme İle Teminatlı Borç Yükümlülükleri Arasındaki İlişki

Kredi riskinin yönetiminde, yaygın olarak kullanılan geleneksel teknikler; çeşitlendirme, verilen kredi limitlerini sınırlandırmak, kredilerin satılması, ipotek veya teminat alma gibi yöntemlerdir. Bu geleneksel yöntemler, genel olarak kredi riskini istenen seviyelere indirmede yetersiz kalmakta veya bu yöntemlerin çeşitli dezavantajları bulunmaktadır. Son yıllarda kredi riskinin yönetiminde, yeni araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de teminatlı borç yükümlülükleridir.

1- TEMİNATLI BORÇ YÜKÜMLÜLÜKLERİ

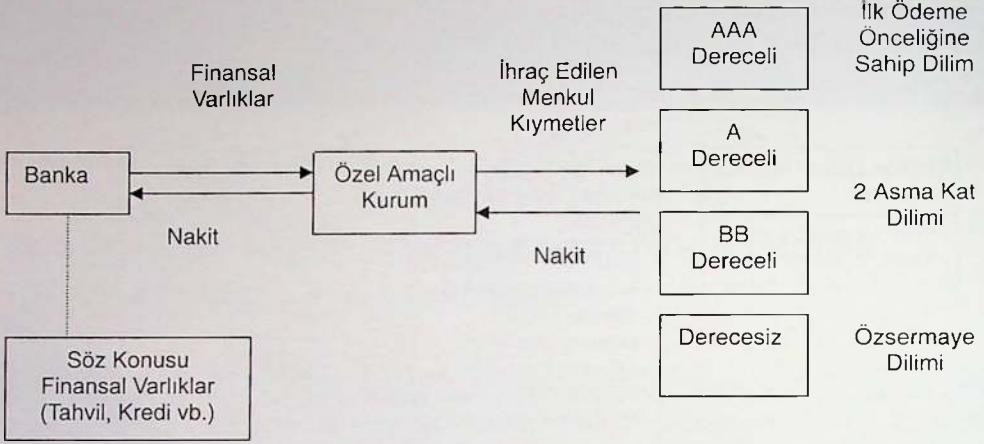
1-1. Teminatlı Borç Yükümlülüklerinin Tanımı

Bankalar, bilançolarındaki kredileri veya alacakları, menkulleştirme yapılarını kullanarak bilançolarından çıkarabilir ve bu aktiflerin riskini transfer edebilirler. Menkulleştirme uygulamaları ilk olarak 1970'lerde ipotek kredileriyle başlamıştır. Daha sonraki yıllarda, menkulleştirmeye konu olan varlıkların sayısı artmış ve farklı menkulleştirme yapıları ortaya çıkmıştır. Kredi piyasalarındaki son gelişmelerden biri de teminatlı borç (Collateralised Debt Obligations, CDOs) yükümlülükleridir. İpotek piyasasına benzer şekilde, bu menkul kıymetler de, tahvil veya kredi menkulleştirmesinin bir türüdür. Diğer bir deyişle, yapısı ve özellikleri nedeniyle, teminatlı borç

yükümlülükleri, menkulleştirme yapısı kullanılarak oluşturulan varlığa dayalı menkul kıymetlerdir. Şekil 1'de, varlığa dayalı menkul kıymetler ile teminatlı borç yükümlülükleri arasındaki ilişki gösterilmektedir (Jobst, 2002; s.8).

Teminatlı borç yükümlülükleri, çeşitli finansal varlıklardan (yüksek getirili tahviller, kaldıraçlı banka kredileri, gelişmekte olan ülke kredileri vb.) oluşan bir varlık havuzuna dayalı olan varlığa dayalı menkul kıymetlerdir (RMF Investment Products, s.2). Teminatlı borç yükümlülükleri, teminat olarak gösterilen varlık havuzunu oluşturan varlıkların türüne göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre, teminatlı borç yükümlülükleri, teminatlı kredi yükümlülükleri (Collateralised Loan Obligations, CLOs) ve teminatlı tahvil yükümlülükleri (Collateralised Bond Obligations, CBOs) olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Teminatlı tahvil yükümlülükleri, çeşitli işletmeler ve ülkeler tarafından ihraç edilmiş, güvenceli veya güvencesiz tahvillerden oluşan bir portföye dayalıdır. Teminatlı kredi yükümlülükleri, çeşitli işletmelere verilen güvenceli veya güvencesiz kredilerden oluşan bir portföye dayalıdır (Standard&Poors, s.3). Banka kredileri ve tahviller dışında, proje finansman borçları, gelişmekte olan ülke borçları, ipoteğe dayalı menkul kıymetler, varlığa dayalı menkul kıymetler gibi finansal varlıklardan da portföy

Şekil 2: Basit Bir Teminatlı Borç Yükümlülüğü Yapısı

oluşturulmakta ve bu portföylere dayalı olarak teminatlı borç yükümlülükleri ihraç edilmektedir.

Teminatlı tahvil yükümlülükleri ile teminatlı kredi yükümlülükleri arasında benzerlikler olmasına karşın, bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Kredilerden oluşan bir portföye dayalı işlemler, tahvillere göre daha uzun ve zor analizleri gerektirmektedir. Çünkü, krediler; amortisman planları, ödeme süreleri, nakit akışları vb. unsurlar bakımından farklı özelliklere sahiptirler. Transfer edilen kredilerin tek düze olmaması, risk ve yasal açıdan bu işlemlerin daha detaylı analiz edilmesini gerektirmektedir. Ayrıca, tahvil piyasalarına göre, kredi piyasaları daha az likittir (Standard & Poors, s.6).

1.2. Teminatlı Borç Yükümlülüklerinin Yapısı ve İşleyişi

Bir teminatlı borç yükümlülüğü yapısında, ihraççı, tahvilleri veya banka kredilerini bir referans portföyde toplamakta ve bu portföyün nakit akışları, çeşitli öncelikli seviyelerine göre oluşturulan menkul kıymetler aracılığıyla yatırımcılara satılmaktadır. Bu yapılar sayesinde, kredi derecesi yatırım derecesinin altında olan veya bir kredi notuna sahip olmayan varlıklar, yatırım dereceli menkul kıymetlere dönüştürülmektedir. Bunun için, havuz oluşturma, dilimlere ayırma, çeşitlendirme ve kredi

zenginleştirme işlemleri yapılmaktadır (Caouette ve diğerleri, 1998; s.385). Basit bir teminatlı borç yükümlülüğü işleminin yapısı Şekil 2'de gösterilmektedir (Financial Services Authority, 2002; s.8).

Bir teminatlı borç yükümlülüğü işleminde; teminatlı borç menkul kıymetlerini ihraç eden özel amaçlı kurum, tahvil veya kredi portföyünü ihraççıya satan banka ve teminatlı borç menkul kıymetlerini satın alan yatırımcılar olmak üzere başlıca üç taraf bulunmaktadır. Bunların dışındaki diğer taraflar; portföy yöneticisi, yedd-i emin (trustee), derecelendirme kurumu, kredi zenginleştirici ve ihraççının faiz oranı riskinden korunmak amacıyla faiz swapı yaptığı swap karşı tarafıdır. İşlemde yer alan tarafları da gösteren daha ayrıntılı bir teminatlı borç yükümlülüğü yapısı, şekil 3'de görülmektedir.

İhraççı; dereceleme kurumu tarafından önceden belirlenen kriterlere uygun olarak kredi/tahvil portföyünü satın alan, iflastan uzak bir özel amaçlı kurum (ÖAK) kurmaktadır. AAA kredi derecesine sahip olan özel amaçlı kurumlar, genellikle vergi cenneti olarak nitelendirilen Cayman Adaları, Bermuda gibi yerlerde kurulmaktadır (Guo, s.7). ÖAK, tahvil veya kredi portföyünü teminat göstererek ihraç ettiği menkul kıymetleri yatırımcılara satarak, varlık havuzunun satın alınmasını fi-

nanse etmektedir. Özel amaçlı kurum, faiz oranı riskinden, faiz swapı aracılığıyla korunmaktadır. Portföy yöneticisi, bir ücret karşılığında, özel amaçlı kurumun varlıklarını yönetmektedir. Portföy yöneticisi; kredi yönetimi, varlıkların alınması ve satılması, varlıkların yerine yenilerinin konulması, fonların dağıtımını gibi hizmetleri vermektedir. Yedd-i emin, portföy kompozisyonunu izleyerek ve uygunluk testlerini yaparak yatırımcının güvenliğini sağlar. Teminat havuzundan gelen nakit akımlarını yatırımcılara aktarmak ve portföydeki varlıkların durumunu izleyerek bunlara ilişkin raporları yatırımcılara iletmek, yedd-i eminin görevleri arasında yer almaktadır. Dereceleme kurumu, farklı dilimler şeklinde ihraç edilen menkul kıymetlerin kredi derecelerini inceler ve derecelendirir.

İhraç edilen menkul kıymetlerin riskini azaltmak, daha yüksek kredi notu almalarını sağlamak, pazarlama gücünü artırmak ve varlık havuzundan gelecek nakit akımlarında bir problem ile karşılaşılması durumunda yatırımcıya yapılacak faiz ve anapara ödemelerini garanti altına almak amacıyla, kredi zenginleştirilmesine gidilebilmektedir. Kredi zenginleştirilmesi, ihraççı tarafından sağlanabileceği gibi, üçüncü taraflar tarafından da sağlanabilir. Genellikle, aşırı teminatlandırma, rezerv hesabı, alt dilimlere ayırma, finansal garanti sigortası gibi kredi zenginleştirme türleri kullanılmaktadır.

Yapıda, riskin ve getirinin dağıtımını, ihraç edilen menkul kıymetlerin çeşitli dallara veya dilimlere ayrılmasıyla yapılmaktadır. Birincil ödeme önceliğine ve en yüksek kredi notuna (AAA - AA) sahip ilk dilim, kredi havuzunun getiri ve volatilitésinden daha az getiri ve volatilitéye sahiptir. Diğer bir deyişle, riski ve getirisi en düşük dilimdir. Ödeme önceliğine sahip dilimler, genellikle AAA derecesiyle yapılandırılmaktadır ve işlem hacminin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yapıya bağlı olarak, nominal tutarın % 70 - % 90'ını oluşturabilmektedir. Asmakat (mezzanine) dilimi olarak da ifade edilen ve ikincil ödeme önceliğine sahip olan dilim, genellikle havuzdaki ortalama kredi ve tahvillere karşılık olarak ihraç edilmektedir. İkinci dilim, yatırım derecesi (BBB) notuna sahip olabileceği gibi, yatırım

derecesiz (A - BB) de olabilir. Son dilim, kredi havuzundaki en düşük kredi kalitesine sahip kredilere karşılık ihraç edilmektedir. Bu dilim, en yüksek riske ve en yüksek getiriye sahiptir. Risk/getiri profili bakımından hisse senetlerine benzer özellikler taşıdığı için bu dilimlere, özsermaye veya hisse senedi dilimi de denilmektedir. Bu dilimdeki menkul kıymetler, herhangi bir kredi notuna sahip olmayabilir.

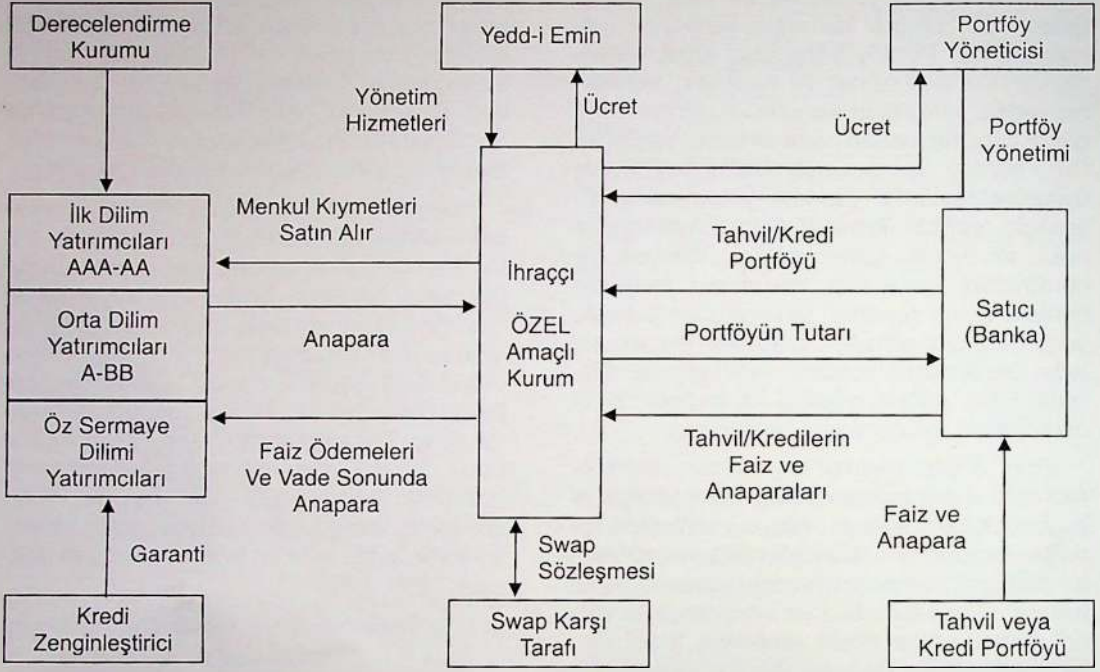
Birincil ödeme önceliğine menkul kıymetlerin AAA notu alabilmesi için, yaklaşık 1.5 kat karşılıklı olma zorunluluğu olabilir. Örneğin, varlık havuzun değeri 500 milyon dolar olan bir ihraççı, en fazla 330 milyon dolar tutarında (500 milyon dolar / 1.5 = 330 milyon dolar) AAA dereceli menkul kıymet ihraç edebilir. Aynı ihraççı, 170 milyon dolar tutarında ikincil önceliğe sahip menkul kıymet çıkarabilir. Eğer, ihraççı, AA dereceli menkul kıymet ihraç ederse, oran 1.25'e düşer ve bu durumda, ihraççı, 400 milyon dolar birincil önceliğe sahip menkul kıymet çıkarabilir (Kasapi, 1999; s.107).

1- 3. Teminatlı Borç Yükümlülük Yapıları

Teminatlı borç yükümlülükleri, menkul kıymetler ihraç edildikten sonra teminatın değeri rindeki olası değışkenliğe bağılı olarak, piyasa değerli teminatlı borç yükümlülükleri (market value CDOs) ve nakit akışlı teminatlı borç yükümlülükleri (cash flow CDOs) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Piyasa değerli teminatlı borç yükümlülüklerinde, ödemelerin çeşitli dallara dağıtılması, referans portföyün günlük olarak hesaplanan getirilerine dayalıdır. Bu nedenle, teminatlı borç yükümlülüğünün performansı, portföy yöneticisinin işlem yeteneğine sıkı sıkıya bağılıdır. Portföy yöneticisi, göreceli değer fiyatlarından yararlanmak ve teminat portföyünün kredi notundaki gelişmelerden sermaye kazancı sağlamak için, teminatla aktif olarak işlem yapma yetkisine sahiptir (Jobst, 2002; s.9). Bu yapılarda, portföy yönetimi, toplam getiri konseptine dayalıdır. Yatırımcıya yapılacak ödemeler için nakit akışları, hem anaparadan hem de alım-satım kârlarından ve söz konusu tahvil veya kredilerden alınan faizlerden sağlanmaktadır (Caouette ve diğerleri, 1998; s.386). Bir piyasa değerli teminatlı

Şekil 3: Teminatlı Borç Yükümlülüğü Yapısında Yer Alan Taraflar

borç yükümlülüğünde, portföydeki aktiflerin piyasa değerlerinin toplamı, her zaman için yükümlülükleri karşılayabilecek tutarda olması gerekmektedir.

Nakit akışlı teminat borç yükümlülüklerinde, söz konusu finansal varlıklardan gelen nakit akışları, yatırımcılara, faiz ve anapara ödemelerini yapmada kullanılmaktadır. Referans portföyden sağlanan nakit akışları, vade boyunca, ihraç edilen menkul kıymetlerin ödemelerini yapmak için yeterlidir. Teminat havuzunun piyasa değerindeki dalgalanmalar, işlemin değerlendirilmesini ve ödeme mekanizmasını etkilememektedir. Dolayısıyla, nakit akışlı teminatlı borç yükümlülüklerinde, teminat aktifleri, göreceli olarak statik olma eğilimindedir. Diğer bir deyişle, aktifler elde tutulmaktadır ve ihraççılar, bu aktifleri alıp satmada çok az yetkiye sahiptirler (Jobst, 2002; s.10).

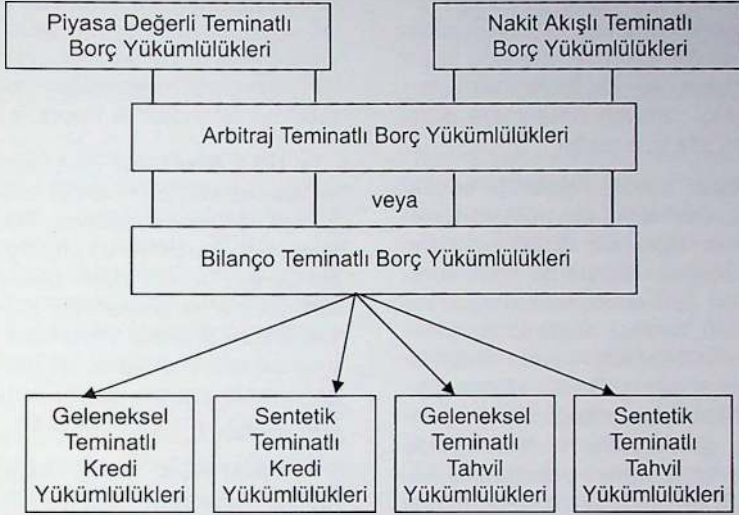
1- 4. Teminatlı Borç Yükümlülük Türleri

Piyasa değerli ve nakit akışlı teminatlı

borç yükümlülükleri, yapıma amaçlarına göre, arbitraj teminatlı borç yükümlülükleri (arbitrage CDOs) ve bilanço teminatlı borç yükümlülükleri (balance sheet CDOs) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Arbitraj teminatlı borç yükümlülükleri, yüksek risk ve getiriye sahip ve çoğunlukla BBB derecesinin altında bir kredi notuna sahip olan varlık portföyü ile ihraç edilen yüksek kredi notlu teminatlı borç yükümlülük menkul kıymetleri arasındaki pozitif spreadlerden yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. Bu işlemlerde arbitraj, yatırım dereceli yükümlülükler ile yatırım derecesiz finansal varlıklar arasındaki pozitif spreadden kaynaklanmaktadır. Finansal varlıkların kuponları ile ihraç edilen menkul kıymetlerin arasındaki daha büyük spread, özsermaye diliminin daha yüksek potansiyel getiriye sahip olmasını sağlamaktadır (CDO and Structured Funds Group, 2002; s.7). Bilanço teminatlı borç yükümlülükleri, işletme kredilerini veya tahvilleri bilançodan çıkararak, borç verme kapasitesini ve özser-

Şekil 4: Menkulleştirme Yapılarına ve Yapılma Amaçlarına Göre Teminatlı Borç Yükümlülüklerinin Sınıflandırılması

mayenin getirisini artırmak veya düzenleyici sermaye gereksinimini azaltmak amacıyla yapılmaktadır (Standard & Poors, s.3).

Şekil 4'te, kullanılan menkulleştirme yapılarına ve yapıma amaçlarına göre teminatlı borç yükümlülüklerinin sınıflandırılması gösterilmektedir (Jobst, 2002; s.10).

1- 5. Sentetik Teminatlı Borç Yükümlülükleri

Teminatlı borç yükümlülükleri, geleneksel ve sentetik borç yükümlülükleri olarak da ikiye ayrılabilir. Geleneksel teminatlı borç yükümlülük yapılarında, finansal varlıklar özel amaçlı kuruma gerçekten transfer edilmektedir. Sentetik teminatlı borç yükümlülük yapılarında ise, referans portföyü oluşturan finansal varlıklar, bankanın bilançosunda kalmaktadır. Bu finansal varlıkların kredi riski, kredi ödeyememe swapları veya krediye bağlı tahviller kullanılarak özel amaçlı kuruma transfer edilmektedir (Capital Interpretations, 1999; s. 2). Diğer bir deyişle, finansal varlıkları transfer etmeden veya satmadan, finansal varlıkların kredi riskini transfer etmek için kredi türevlerini kullanan yapılar, sentetik teminatlı borç yükümlülükleri olarak ifade edilmektedir

(CDO and Structured Funds Group, 2002; s. 2). Sentetik yapılar sayesinde, banka kredileri satılarak bilançodan çıkarılmadığı için, bankanın müşterileriyle olan ilişkilerinin de bozulması önlenmiş olmaktadır.

Geleneksel teminatlı borç yükümlülüklerinde finansal varlıklar özel amaçlı kuruma transfer edildiği için, bu yapılar daha maliyetli olma eğilimindedir. Bu nedenle, bankalar aynı amacı, sentetik yapıları kullanarak gerçekleştirmeyi tercih edebilirler. Kredi riskinin transferinde kredi türevlerinin kullanılması, bankaların, yatırımcıların tercih ve isteklerine göre portföyleri paketlemelerini kolaylaştırmaktadır (Financial Services Authority, 2002; s.12). Sentetik işlemler, daha yüksek ortalama kredi notu alınmasını ve daha etkin portföy çeşitlendirmesini kolaylaştırmaktadır. Sentetik arbitraj işlemi, daha küçük özsermaye diliminin kullanılmasına imkan vermektedir (The CDO Paradigm Shift, s.3).

1- 6. Teminatlı Borç Yükümlülüklerinde Riskler

Teminatlı borç yükümlülük yapıları, başta yatırımcılar için olmak üzere çeşitli riskler içermektedir. Bu riskler şunlardır:

- **Kredi Riski:** Kredi riski, bir teminatlı borç yükümlülüğünde finansal varlık portföyündeki ödeyememe riskini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, kredi riski, borçluların, yapmaları gereken ödemeleri yapmamaları ve nakit akışlarının bozulmasıdır. Bu risk, temelde, aşırı teminatlandırmanın ve dilimlere ayırmanın faydalarına sahip olmayan özsermaye dilimi yatırımcıları için söz konusudur.

- **Likidite Riski:** Likidite riskinin iki boyutu vardır. Birincisi, teminatlı borç yükümlülüklerinin ikincil piyasası sınırlıdır. Özellikle, likidite riski, AAA derecesinin altında bir kredi notuna sahip dilimler için sözkonusudur. Likidite riskinin ikinci türü, teminat portföyünün sınırlı likiditeye sahip finansal varlıklardan oluşması durumunda ortaya çıkmaktadır. Likit olmayan finansal varlıkların tutarına bağlı olarak, portföy yöneticisi, gerektiğinde varlıkları likide çeviremeyebilir veya yerlerine başkasını koyamayabilir (CDO and Structured Funds Group, 2002; s.43).

- **Faiz Oranı Riski:** Faiz oranı riski, yapının karmaşıklığına ve korunmanın yapısına bağlı olarak değişmektedir. Çoğu arbitraj nakit akışlı teminatlı borç yükümlülüklerinde, faiz oranı riski, sabit ve değişken faizli aktifler ile borçlar arasındaki uyumsuzlıklardan kaynaklanan baz riski şeklindedir. Arbitraj teminatlı borç yükümlülükleri, bu riskten, faiz oranı swapları, caps veya floor sözleşmeleri ile korunmaktadır.

- **Yeniden Yatırım Riski:** Finansal varlıklardan sağlanan nakit akışlarının yeniden yatırılmasıyla ilgili kısıtlamalar, bazı gecikmelere veya yatırım fırsatlarının kaçırılmasına yol açabilir.

- **Portföy Yönetici Riski:** Teminatlı borç yükümlülüğünün varlık portföyünü yönetecek olan portföy yöneticisinin uzmanlığı ve yeteneği, teminatlı borç yükümlülüğünün performansını etkilemektedir. Portföy yöneticinin başarısı, özellikle aktif olarak yönetilen piyasa değerli yapılar için söz konusudur.

- **Kur Riski:** Kur riski, teminat portföyü farklı para birimli finansal varlıklardan oluştuğunda ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında, gelişmekte olan ülkelerde yerel para bi-

rimiyle teminatlı borç yükümlülüğü ihraç edilmesi durumunda, çeşitli gelişmekte olan ülkelerdeki döviz krizlerinin olumsuz sonuçları nedeniyle, kur riski koruması sağlayanlar, belirli dövizlerin pozisyon riskini almak istemeyebilirler veya bir teminatlı borç yükümlülüğü için ekonomik olmayacak şekilde fiyatlandırabilirler (Standard & Poors, s.6).

- **Ülke Riski:** Bir borçlunun kredi kalitesi ve kredi notu, bulunduğu ülkenin notu tarafından etkilenebilmektedir. Tek bir ülkenin işletme tahvillerinden ve kredilerinden veya tek bir ülkenin borçlarından oluşan bir portföyün teminat olarak gösterildiği işlemlerde, portföyün kredi kalitesine veya kredi zenginleştirme tutarına bakılmaksızın, bu ülkenin kredi notu, çoğunlukla işlemin notunu sınırlandırabilmektedir (Standard & Poors, s.6).

- **Yasal Risk:** Yasal riskler, genellikle, finansal varlıkların, satıcılardan veya kaynak kuruluşlardan, özel amaçlı kurumlara transfer edilmesinde ortaya çıkmaktadır.

- **Veri Riski:** Özellikle, gelişmekte olan ülkelerdeki borçlular için, geri ödeyememe olasılıkları, geri dönüş oranları ve kayıp büyüklüğü ile ilgili sağlıklı ve doğru verilerin elde edilmesi zordur.

1- 7. Teminatlı Borç Yükümlülükleri Piyasası ve İşlem Hacmi

Teminatlı tahvil yükümlülükleri, ilk olarak 1980'li yıllarda, teminatlı kredi yükümlülükleri ise 1990'lı yılların başlarında ortaya çıkmıştır (Anson, 1999; s.75). Londra ve New York, bu işlemlerin yapıldığı başlıca piyasalardır. Katılımcıların ve ikincil piyasa işlemlerinin artmasına bağlı olarak, bu piyasaların işlem hacmi giderek artmaktadır. Piyasasının büyümesinin ve işlem hacminin artmasının nedenleri; yüksek getirili ve yatırım dereceli finansal varlıkların kupon ödemelerindeki farklılıklardan ortaya çıkan arbitraj fırsatı; bazı banka ve sigorta şirketlerinin aktifleri bilançolarından çıkararak asgari sermaye gereksinimlerini düşürmek istemeleri ve yatırımcıların cazip getiriler sunan bu menkul kıymetlere olan talepleridir (Caouette ve diğerleri, 1998; s. 385).

Tablo 1: Teminatlı Borç Yükümlülüklerinin İşlem Hacmi

Global Tahminler (Milyar Dolar)	Yıllar						
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Lehman Brothers	68	149	225	250	370	508	666
Wall Street Journal				400			
Bank of England				300-400			

Tablo 1, çeşitli kurumların, teminatlı borç yükümlülüklerinin işlem hacmiyle ilgili yaptıkları araştırmaların sonuçlarını göstermektedir (Financial Services Authority, 2002; s.16). Tahminlerdeki farklılıklar, farklı tanımlamalardan ve teminatlı borç yükümlülüklerinin taraflar arasında yapılan özel işlemler olmasından kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda, toplam işlem hacmi içinde, sentetik teminatlı borç yükümlülüklerinin işlem hacmi artmaktadır. Örneğin, 2002 yılında, toplam işlem hacminin % 75'inden fazlasını, sentetik işlemler oluşturmuştur. Sentetik işlemler, ABD'deki işlemlerin % 25'ini oluştururken, Avrupa ve Asya'da teminatlı borç yükümlülükleri piyasasının yaklaşık % 80-90'ını oluşturmaktadır (The CDO Paradigm Shift, s. 7).

2- KREDİ RİSKİNİN YÖNETİMİNDE TEMİNATLI BORÇ YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN KULLANILMASI

Bankalar, verdikleri kredilerin ve portföylelerine aldıkları işletme veya ülke tahvillerinin kredi riskini, teminatlı borç yükümlülüklerini kullanarak transfer edebilirler. 2002 yılında yapılan bir araştırmaya göre, bankalar, kredi ödeyememe swaplarının ardından en çok sentetik bilanço teminatlı kredi yükümlülüklerini kullanmışlardır (Financial Services Authority, 2002; s.18). Özellikle, sentetik işlemlerde, finansal varlıklar satılmadan veya bilançodan transfer edilmeden, bunların kredi risklerinin transfer edilmesi, bankaların müşterileriyle olan ilişkilerinin bozulmasını önlemekte, işlemlerin daha hızlı ve daha az maliyetle yapılmasını sağlamaktadır.

Bankaların, teminatlı borç yükümlülüklerini kullanmalarının diğer nedenlerinden biri de, istenen düzenleyici sermayeyi azaltmaktır.

Bankaların, yüksek kredi notuna sahip işletmelere verdikleri krediler için bile %8 sermaye tutmaları gerekmektedir. Aldıkları kredi riskine karşılık, bu aşgari sermaye gereksinimi bankalara külfetli gelmektedir (Caouette ve diğerleri, 1998; s.391). Bu nedenle, bankalar, söz konusu kredileri bilançolarından çıkararak düzenleyici sermaye gereksinimi azaltmaktadırlar. Kredi riskinden korunmak ve düzenleyici sermayeyi azaltmanın dışında, bankaların teminatlı borç yükümlülüklerini kullanmalarının diğer nedenleri arasında, sermaye üzerinden getiriye artırmak, kredi limitlerini serbestleştirerek yeni kredi verme imkanı elde etmek ve fonlama maliyetlerini düşürmektir.

Bir teminatlı kredi yükümlülüğü işlemi, banka ve özel amaçlı kurum açısından, bir örnek yardımıyla açıklayalım (Anson, 1999; s.78). Örneğin, ABC bankasının, bilançosunda dört orta vadeli kredi olduğunu ve bu kredilerin kredi riskini teminatlı kredi yükümlülüğü yapısını kullanarak transfer etmek istediğini varsayalım. Her dört kredinin de vadesi 3 yıl, ortalama faiz oranları % 9, kredilerin nominal değerleri toplamı 800 milyon dolar ve cari piyasa değerleri toplamı 750 milyon dolardır. ABC Bankası, bu dört krediyi, bir özel amaçlı kuruma, 40 baz puanlık bir ücretle (750 milyon dolar * 0,0040 = 3 milyon dolar) satar. Ayrıca, banka, özel amaçlı kuruma, yıllık kupon oranı % 6 olan, 3 yıl vadeli 100 milyon dolarlık ABD devlet tahvili satar. Özel amaçlı kurum ise, bir AA notlu sigorta şirketinden, bu dört krediden herhangi birinin temerrüde düşmesi durumunda, 75 milyon dolar ödeme yapacak bir opsiyon sözleşmesi satın alır. Daha sonra, özel amaçlı kurum, satın aldığı kredileri karşılık göstererek, üç farklı dilimden oluşan teminatlı kredi yükümlülük menkul kıymetlerini ihraç eder. 100 milyon dolar nominal değerli ilk dilim, % 7.5 ku-

Şekil 5: Teminatlı Kredi Yükümlülüğü Yapısı

pon oranına ve AAA notuna sahiptir. Nominal değeri 600 milyon dolar olan ikinci dilim, % 8.25 kupon oranına ve A kredi notuna sahiptir. 200 milyon dolar nominal değerli son dilim, % 8.75 kupon oranına ve B+ kredi notuna sahiptir. Dilim 1 ve dilim 2 ödemeleri yapılmadan, son dilimin ödemeleri yapılmaz. Dolayısıyla, bu özsermaye dilimi, en riskli ve getirisi en yüksek olan dilimdir.

Özel amaçlı kurumun satın aldığı kredilerden elde ettiği faiz gelirleri ile ihraç ettiği teminatlı kredi yükümlülüklerinin faiz ödemeleri arasındaki fark, özel amaçlı kurumun gelirini oluşturmaktadır. Özel amaçlı kurum, 3 milyon dolarlık kredilerin satın alma tutarını ve satın aldığı opsiyonun primini, elde ettiği bu gelirden ödemektedir. Özel amaçlı kurumun nakit akışları, Tablo 1'de gösterilmektedir. Özel amaçlı kurum, devlet tahvili ve banka kredilerinden yıllık 78 milyon dolarlık faiz geliri sağlamaktadır. Üç teminatlı kredi yükümlülüğü dilimi ise, sadece 74.5 milyon dolarlık bir nakit çıkışını gerektirmektedir. Aradaki 3.5 milyon dolarlık fark, özel amaçlı kurumun gelirini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bankaların asli fonksiyonu, fon arz edenlerden kısa vadeli mevduat toplamak ve bu mevduatları, fon talep edenlere kısa vadeli olarak vermektir. Dolayısıyla, bankaların kre-

di verdiği kişi veya kurumların yükümlülüklerini yerine getirememeleri olasılığını ifade eden kredi riski, bankaların maruz kaldıkları başlıca risklerden biridir. Bunun dışında, bankanın satın aldığı işletme veya ülke borçlanma araçları için de kredi riski söz konusudur. Teminatlı borç yükümlülükleri, bankaların, verdikleri kredilerin ve satın aldıkları işletme veya ülke tahvillerinin kredi riskini transfer etmek için kullandıkları araçlardan biridir. Kredi riskinin yönetimi dışında, bankalar tarafından teminatlı borç yükümlülüklerinin diğer bir kullanım nedeni de, düzenleyici veya yasal sermaye gereksinimini azaltmaktır.

Bankalar, teminatlı tahvil yükümlülüklerini 1980'li yıllardan beri, teminatlı kredi yükümlülüklerini ise 1990'lı yıllardan beri kullanmaktadırlar. Zaman içinde işlem sayısı ve işlem hacmi artan bu piyasanın başlıca merkezlerini Londra ve New York oluşturmaktadır. Almanya, Fransa gibi Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da da bu piyasalar gelişmektedir.

Ülkemizde ise teminatlı borç yükümlülüklerinin uygulaması söz konusu değildir. Menkulleştirme yapısı kullanılarak, tüketici kredileri, kredi kartı alacakları, konut kredileri gibi alacaklar karşılığında Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) ihracını mümkün kılan yasal düzenleme, 1992 yılında çıkarılmış ve ilk yıllarda VDMK bankalar tarafından yaygın bir

Tablo 2: Özel Amaçlı Kurumun Yıllık Nakit Akışları

Nakit Girişleri	
Banka Kredilerinin Faiz Geliri, 800 milyon \$ üzerinden %9	72.000.000 Dolar
Devlet Tahvilinin Faiz Geliri, 100 milyon \$ üzerinden %6	6.000.000 Dolar
Toplam	78.000.000 Dolar
Nakit Çıkışları	
Dilim 1'in Kupon Ödemesi, 100 milyon \$ üzerinden %7.5	7.500.000 Dolar
Dilim 2'nin Kupon Ödemesi, 600 milyon \$ üzerinden %8.25	49.500.000 Dolar
Dilim 3'ün Kupon Ödemesi, 200 milyon \$ üzerinden %8.75	17.500.000 Dolar
Toplam	74.500.000 Dolar
Özel Amaçlı Kurumun Yıllık Net Geliri	3.500.000 Dolar

şekilde kullanılmıştır. Fakat, 1998 yılından beri VDMK ihraçları da yapılmamaktadır. Bu nedenle, teminatlı borç yükümlülüklerinin ülkemizde uygulanabilmesi için, bu piyasaların ilk adımı olan VDMK işlemlerinin cazip hale getirilmesi, özel amaçlı kurumların kurulması, yasal ve teknik altyapı sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ANSON, Mark, Credit Derivatives, John Wiley & Sons, 1999.
- CAOQUETTE, John B., Edward I. ALTMAN ve Paul NARAYANAN, Managing Credit Risk, John Wiley & Sons Inc., USA, 1998.
- Capital Interpretations, "Synthetic Collateralized Loan Obligations", November 1999, s.2, <http://www.occ.treas.gov/ftp/bulletin/99-43a.pdf>, 14.08.2004.
- CDO and Structured Funds Group, "The Barclays Capital Guide to Cash Flow Collateralised Debt Obligations," Barclays, March 2002.
- Financial Services Authority, "Cross-Sector Risk Transfers", Discussion Paper, May 2002.
- HENKE, Sabine, Hans Peter BURGHOF ve Bernd RUDOLPH, "Credit Securitization and Credit Derivatives: Financial Instruments and the Credit Risk Management of Middle Market Commercial Loan Portfolios", CFS Working Paper Nr. 98/07, January 1998.
- GUO, Dajiang, "CDO:Securitization of Loans and Bonds", <http://www.aimhi.com/VC/tcfa/DajiangGuo.pdf>, 16.08.2004.
- JOBST, A. Andreas, "Collateralised Loan Obligations (CLOs), A Primer", CFS Working Paper, No:2002/13, December 2002.
- KASAPI, Andrew, Mastering Credit Derivatives, Financial Times&Prentice Hall, Great Britain, 1999.
- KAVAL, Hasan, Bankalarda Risk Yönetimi, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2000.
- RMF Investments Products, "Collaralised Debt Ogligations : An Introduction to the CDO Market", <http://www.rmfc.ch/accdofv500q202.pdf>, 15.08.2004.
- Standard & Poors, "Global Collatrelized Bond and Loan Obligation (CBO/CLO) Criteria", http://pages.stern.nyu.edu/~igiddy/ABS/globalcbo_clo.pdf, 12.08.2004.
- The CDO Paradigm Shift, <http://media.wiley.com/productdata/excert/09/04714622/0471462209.pdf>, 15.08.2004.

Rakamların Dili

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (OCAK 2005)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	4.0	3.5	2.4	5.4	- 634.0	- 603.2
Almanya	0.4	2.0	0.9	10.8	189.1	91.5
Avustralya	1.2	2.3	3.7	5.2	- 16.6	- 36.2
Avusturya	3.2	2.6	2.0	4.5	- 0.1	- 1.1
Belçika	3.2	2.3	2.4	12.8	20.5	13.0
Danimarka	0.2	1.3	2.9	6.3	9.5	6.2
Fransa	0.3	2.0	2.7	9.9	- 5.2	- 3.1
Hollanda	1.3	1.3	1.0	6.4	35.6	21.0
İngiltere	1.8	1.5	4.1	4.7	- 103.2	- 47.4
İspanya	2.4	3.5	2.2	10.5	- 68.5	- 41.3
İsveç	3.8	0.5	3.0	4.9	22.5	26.2
İsviçre	1.4	1.5	1.4	3.9	7.9	45.9
İtalya	1.7	2.0	2.7	8.1	0.1	- 11.8
Japonya	0.2	0.8	1.4	4.5	135.8	169.9
Kanada	3.2	2.4	2.6	7.3	49.6	26.7
Euro Bölgesi	1.2	2.2	2.0	8.9	94.7	47.3

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil Kaynak: The Economist, 1 Ocak 2005.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için ithalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

MERKEZ BANKASI BEKLENTİ ANKETİ

Cari Dönem	Gözlem Sayısı	En Küçük	En Büyük	Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	Uygun Ortalama
Tüketici Enflasyonu Beklentisi (%) (Aralık - 04) (2.Dönem)	78	0,5	1,6	0,2	1,1	1,1	1,0	1,1
İki Ay Sonrasının TÜFE Beklentisi (Aralık - 04) (2.Dönem)	76	0,2	2,2	0,3	0,8	0,8	1,0	0,8
Yıl Sonu TÜFE Beklentisi (Aralık - 04) (2.Dönem)	75	9,0	11,8	0,4	10,0	10,0	10,0	10,0
Gelecek 12 Aylık Dönemin TÜFE Beklentisi (Aralık - 04) (2.Dönem)	74	6,4	11,8	0,9	8,7	8,6	8,0	8,7
Üç Aylık Hazine İhalesi Yıllık Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (%) (Aralık - 04) (2.Dönem)	78	16,0	23,0	1,3	19,4	19,0	19,0	19,4
Yıl Sonu Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (Aralık - 04) (2.Dönem)	78	16,0	23,0	1,3	19,4	19,0	19,0	19,4
Para Piyasası Geceelik Yıllık Basit Faiz Oranı Beklentisi (%) (Aralık - 04) (2.Dönem)	78	16,0	21,0	0,8	18,3	18,0	18,0	18,0
Yıl Sonu Basit Faiz Oranı Beklentisi (Aralık - 04) (2.Dönem)	77	16,0	21,0	0,8	18,3	18,0	18,0	18,0
Bankalararası Döviz Piyasası Dolar Kuru Beklentisi (Bin TL) (Aralık - 04) (2.Dönem)	79	1375,0	1500,0	24,8	1415,2	1410,0	1400,0	1412,0
Yıl Sonu Dolar Kuru Beklentisi (Aralık - 04) (2.Dönem)	79	1375,0	1500,0	24,8	1415,2	1410,0	1400,0	1412,0
Cari İşlemler Dengesi Beklentisi (Milyon Dolar) (*) (Aralık - 04) (2.Dönem)	70	-15000,0	-9000,0	1143,6	-13582,4	-14000,0	-14000,0	
GSMH Büyüme Beklentisi (%) (Aralık - 04) (2.Dönem)	73	5,0	10,7	1,1	8,2	8,3	8,0	8,4

(*) Verilerin dağılımının çok düzensiz olması nedeniyle uygun ortalama hesaplanamamıştır.

TEMEL GÖSTERGELER

Konsolide Bütçe (Kasım Sonu)		Enflasyon	
GELİRLER	98,723 Katrilyon TL	TEFE YILLIK ARALIK SONU	% 13,84
HARCAMALAR	123,117 Katrilyon TL	TÜFE YILLIK ARALIK SONU	% 9,32
BÜTÇE AÇIĞI	24,394 Katrilyon TL	TEFE AYLIK ARALIK SONU	% 0,13
FAİZ DIŞI FAZLA	27,906 Katrilyon TL	TÜFE AYLIK ARALIK SONU	% 0,45
İç Borç Stoku		GSMH Değişimi	
KASIM SONU	225,725 Katrilyon TL	SABİT FİYATLARLA 2004 2. DÖNEM	% 14,4
Dış Borç Stoku		GSMH	
ARALIK SONU	153 Milyar Dolar	CARI FİYATLARLA 2004 2. DÖNEM	94,7 Katrilyon TL
İhracat Gelirleri		Sanayi Üretim İndeksi (Toplam)	
OCAK - EKİM	50,568 Milyar Dolar	KASIM	% 128,5
İthalat Giderleri		Kapasite Kullanım Oranı	
OCAK - EKİM	78,159 Milyar Dolar	KASIM	% 83,6
Nakit Dengesi		İşsizlik	
KASIM SONU	- 26,610 Milyar Dolar	2004 3. DÖNEM	% 9,5

SİZ DE ABONE OLUN!

*"Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi"ne abone olanlar,
"Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi"ni önce okuyanlardır:*

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel: Fax:

e-mail :

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

"FİNANS – POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR" Aylık Dergi, 12 sayı için

2005 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

YURT DIŞI

6 Aylık: 40.00 YTL (40.000.000.-TL.)

6 Aylık: 35 \$

1 Yıllık: 72.00 YTL (72.000.000.-TL.)

1 Yıllık: 60 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

Akbank T.A.Ş.
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 35875-4

Garanti Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 6299897

T.İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 530979

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No: 1035572-7

Abone Başlangıç Tarihi: Abone Bitiş Tarihi:

"EKONOMİK MALİ YAYINLAR SAN. VE TİC. A.Ş." adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığımız mak-
buzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, "Finans - Po-
litik & Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6. Kat.2: 34400 Sultanahmet
İstanbul" adresine posta ile gönderebilir, faks geçebilir veya elektronik posta adresimize gönderebilirsiniz.
Faks: (0-212) 518 66 43. Tel: (0-212) 518 17 32 – 516 11 45.

e-mail: abone@ekonomikyorumlar.com <http://www.ekonomikyorumlar.com>

Garanti'ye dış ticaret finansmanında dünyadan ödül.

Global Finance Dergisi'ne göre 2002 ve 2003'te
Türkiye'nin en iyi dış ticaret finansman bankası:
Garanti.

Dünyada, ihracat alacakları
seküritizasyon işlemi yapan (1999) ilk banka:
Garanti.

1999 yılından bu yana
Çin'de Türkiye'yi temsil eden tek banka:
Garanti.

Dış ticaret mevzuatı hakkında bilmek istediğiniz her şeyi
mevzuat.garanti.com.tr adresinde veren tek banka:
Garanti.

